

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETO
KONSTITUCINĖS TEISĖS KATEDRA

Austra Briedytė
Teisės ir valdymo studijų programos 5 gr. studentė

**Prezidento teisinė padėtis Lietuvos Respublikoje ir Vokietijos
Federacinėje Respublikoje: lyginamoji analizė**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė –
doc. dr. Milda Vainiutė

Katedros vedėjas –
prof. dr. E. Jarašiūnas

Vilnius, 2006

Turinys

Ivadas	3
1. Prezidento sąvoka. Lietuvos Respublikos Prezidento ir Vokietijos Federalinio prezidento teisinė padėtis pagal 1992 metų Konstituciją ir 1949 metų Pagrindinį įstatymą	6
2. Lietuvos Prezidento ir Vokietijos Prezidento instituto ištakos ir formavimosi ypatybės	9
3. Lietuvos Respublikos Prezidento bei Vokietijos Federacinės Respublikos Federalinio prezidento pareigų užėmimo tvarka	21
4. Lietuvos Respublikos Prezidento ir Vokietijos Federalinio prezidento įgaliojimų nutrūkimo pagrindai, jų pavadinimas	27
5. Lietuvos Respublikos Prezidento ir Vokietijos Federacinės Respublikos Federalinio prezidento įgaliojimai	31
5. 1. Lietuvos Prezidento ir Vokietijos Federalinio prezidento įgaliojimai santykiuose su parlamentu	35
5. 2. Lietuvos Respublikos Prezidento ir Vokietijos Federalinio prezidento įgaliojimai santykiuose su vyriausybe	45
5. 3. Lietuvos Respublikos Prezidento ir Vokietijos Federalinio prezidento santykiai su teismine valdžia	49
5. 4. Lietuvos Respublikos Prezidento ir Vokietijos Federacinės Respublikos Federalinio prezidento įgaliojimai užsienio politikoje	51
Išvados	55
Santrauka	59
Summary	61
Literatūros sąrašas	63
Priedai	69

Ivadas

Šiuo metu pasaulyje vyrauja valstybės valdymo formos, kai šaliai vadovauja ar ją reprezentuoja prezidentas. Tokį prezidento kaip valstybės vadovo populiarumą nulėmė sėkmingas JAV „eksperimentas“, kada amerikiečiai dar 1789 metais išsirinko valstybės prezidentą. Šis pasiteisinęs pavyzdys užkrėtė ir kitas valstybes bei tapo reikšmingu valstybės valdymo formų, institucijų reformų požymiu. Tačiau apskritai apie prezidento instituto ištakas galima pradėti kalbėti tik nuo XVIII a. antros pusės, kada apšvietos amžiaus idėjomis prasidėję kultūriniai, socialiniai ir politiniai pokyčiai sparčiai keitė ne tik masių, bet ir valdančiųjų luomo mąstymą. Valstybės valdymo formos, kuriose prezidentas užėmė daugiau ar mažiau svarbią vietą, tapo atsvara tuo metu vyravusioms monarchijoms. Dažnai prezidento instituto atsiradimas valstybei reiškė ir savotišką demokratizacijos, modernizacijos procesų sklaidą visuomenėje.

Prezidento teisinė padėtis dabartinėse respublikose skiriasi priklausomai nuo respublikos rūšies. Teisinėje literatūroje yra skiriamos parlamentinė respublika, prezidentinė respublika ir pusiau prezidentinė respublika. Dabartinėje Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindiniame įstatyme taip pat įtvirtinti Prezidentų institutai. 1992 metų Lietuvos Respublikos Konstitucijoje reglamentuojamas Respublikos Prezidento institutas yra kompromisinio pasirinkimo tarp parlamentinės ir prezidentinės demokratinės santvarkos atspindys. Vokietijos 1949 metų Pagrindiniame įstatyme Federalinis prezidentas yra parlamentinės respublikos veikėjas.

Skirtingos abiejų valstybių valdymo formos suponuoja Lietuvos Respublikos Prezidento bei Vokietijos Federalinio prezidento teisinės padėties skirtumus, tačiau įgalina pastebėti ir panašumus. Prezidentų įgaliojimai, įtvirtinti teisės normomis, bei jų realus įgyvendinimas politinėje tikrovėje iššaukia diskusijas visuomenėje ir bandymus išspręsti Lietuvos Respublikos Prezidento bei Vokietijos Federalinio prezidento formalaus bei realaus vaidmens klausimą teisinėje bei mokslinėje literatūroje. Formalių ir realių Lietuvos ir Vokietijos Prezidentų įgaliojimų dvilypumo problema suformuoja visuomenėje neadekvatų Prezidento kaip valstybės institucijos vaidmens supratimą. Be to, keliamas klausimas ir dėl abiejų Prezidentų teisinės padėties stiprinimo bei efektyvinimo.

Lietuvos Respublikos Prezidento įgaliojimams bei jo teisinei padėčiai, Prezidento santykiams su kitomis valdžios institucijomis pagal 1992 metų Konstitucijos normas teisinėje ir mokslinėje literatūroje skiriama daug dėmesio. Apie Respublikos Prezidento institutą rašė P.

Vinkleris, E. Kūris, A. Hollstein, G. Mesonis, J. Talat-Kelpša, A. Lukošaitis, A. Vaišvila, K. Jovaišas, E. Jarašiūnas, A. Bakaveckas. P. Vinklerio knyga „Lietuvos Respublikos Prezidento statusas ir įgaliojimai“ yra ne tik išsami Prezidento statuso pagal Lietuvos Respublikos 1992 metų Konstituciją analizė, bet vertinga ir tuo, kad nagrinėjamos su Prezidento statusu susijusios problemos bei pateikiami pasiūlymai, kaip spręsti šias problemas. Konstitucijos komentaras, parengtas K. Jovaišos, pateikia Konstitucijoje reglamentuoto Respublikos Prezidento instituto išsamią analizę pagal Konstitucijos teisės normas. Kiti autoriai daugiausia nagrinėja ir aptaria atskirus Respublikos Prezidento teisinės padėties aspektus. Neabejotinai svarbūs yra Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai, kuriuose aiškinamos Lietuvos Respublikos Konstitucijos teisės normos, reglamentuojančios Respublikos Prezidento teisinį statusą, atskleidžiant Respublikos Prezidento teisinę padėtį.

Lietuvoje pasigendama autorių, rašančių Vokietijos Federacinės Respublikos Federalinio prezidento teisinės padėties tema. Neabejotinai Vokietijos istorinė patirtis ir konstitucionalizmo raida yra svarbi daugeliui Rytų Europos valstybių, todėl daug dėmesio teisinėje ir mokslinėje literatūroje skiriama Vokietijos valstybės valdymo formai, jos federacinei santvarkai. Prasminga yra šio darbo tema, nes darbe dėmesys skiriamas Lietuvos ir Vokietijos Prezidentų teisei padėčiai naudojant lyginamosios analizės metodą. Vokietijos Federalinio prezidento teisinė padėtis nagrinėjama remiantis naujais šaltiniais vokiečių kalba. Tarp šių šaltinių autorių gerai žinomi konstitucinės teisės autoritetai – R. Zippelius, J. Isensee, P. Kirchhof, E. Jesse, W. Berg, J. J. Hesse, Th. Ellwein, H. v. Mangoldt, F. Klein, E. Stein.

Šio darbo tyrimo objektas yra Lietuvos Respublikos Prezidento ir Vokietijos Federalinio prezidento teisinės padėties lyginamoji analizė. Darbe analizuojami Lietuvos ir Vokietijos Prezidentų institutai, įtvirtinti 1992 metų Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir Vokietijos Federacinės Respublikos 1949 metų Pagrindiname įstatyme.

Analizuojant Lietuvos Prezidento ir Vokietijos Federalinio prezidento teisinę padėtį dėmesys skiriamas abiejų valstybių Prezidentų instituto formavimuisi, nagrinėjami jų įgaliojimai kitų valstybės valdžios institucijų atžvilgiu, pareigų užėmimo tvarka bei įgaliojimų pasibaigimas ir jų pavadavimas, Prezidentų įgaliojimai užsienio reikalų politikoje.

Darbo tikslas – išanalizuoti Lietuvos Respublikos Prezidento ir Vokietijos Federacinės Respublikos Federalinio prezidento teisinę padėtį remiantis teisės aktų normomis bei politinės tikrovės, t. y. Prezidentų įgaliojimų taikymo praktikos, aspektais.

Lyginamoji analizė atliekama remiantis Lietuvos Respublikos Konstitucijos bei Vokietijos Pagrindinio įstatymo normomis, įstatymais, norminiais teisės aktais, periodinės spaudos straipsniais, teisine ir moksline literatūra.

Pagrindinis tyrimo metodas yra lyginamoji analizė. Taip pat naudojami istorinio lyginimo metodas, aprašomasis metodas, apibendrinimas.

1. Prezidento sąvoka. Lietuvos Respublikos Prezidento ir Vokietijos Federalinio prezidento teisinė padėtis pagal 1992 metų Konstituciją ir 1949 metų Pagrindinį įstatymą

Žodis „prezidentas“ yra kilęs iš lotynų kalbos žodžio „praesidens“ ir reiškia „sėdintis priešakyje“, o jo rinkimo būdas ir galia yra skirtingi įvairiose respublikose¹. Istorškai valstybės vadovo vaidmuo kito pereinant nuo absoliutinės monarchijos iki demokratinės teisinės valstybės. Šiuolaikinėse respublikose Prezidento kaip valstybės vadovo teisinė padėtis skiriasi dėl valstybėje egzistuojančio valdžių kompetencijų santykio.

Lietuvos Respublikos Prezidento ir Vokietijos Federalinio prezidento teisinė padėtis nėra atskleidžiama remiantis ir analizuojant vien tik teisės normas, todėl taip pat svarbu įvertinti ir susiklosčiusią abiejų valstybių politinę praktiką.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 77 straipsnio pirma dalis įtvirtina, kad Respublikos Prezidentas yra valstybės vadovas, tačiau ši Konstitucijos nuostata nėra detalizuota. A. Vaišvila teigia, kad Respublikos Prezidento „kompetencija tokio vadovavimo negarantuoja“², o pati valstybės vadovo sąvoka „neiškelia kokių nors jo veiklos prioritetų“³. Respublikos Prezidentas kaip valstybės vadovas veikia Konstitucijos jam suteiktų įgaliojimų pagrindu, kurie nustatyti Konstitucijos 84 straipsnyje.

Respublikos Prezidento teisinės padėties klausimas yra probleminis, nes šiuo klausimu nėra vieningos nuomonės. Respublikos Prezidento įgaliojimų analizė teisės normų ir politinės praktikos aspektais atskleidžia nuomonių skirtumus. Diskutuojama dėl Respublikos Prezidento statuso, kad Prezidento įgaliojimai apibūdinami kaip reprezentaciniai, todėl, pavyzdžiui, A. Vaišvila akcentuoja Prezidento vaidmens didinimą⁴. Kad Respublikos Prezidento institucijos konstitucinis statusas nėra tobulas ir kad Prezidento iniciatyva yra slopinama reikiamų įgaliojimų nebuvimu teigia D. Vinklerienė ir P. Vinkleris⁵. Tačiau Respublikos Prezidento vaidmuo vykdomosios valdžios srityje yra reikšmingas ir svarbus.

¹ Lietuvių enciklopedija, T. XXIII (Pinaklis – Prezidentas). – Bostonas, 1961. P. 542.

² Vaišvila A. Teisinės valstybės koncepcija Lietuvoje. – Vilnius, 2000. P. 564.

³ Vinkleris P. Lietuvos Respublikos Prezidento statusas ir įgaliojimai. – Vilnius, 2002. P. 90.

⁴ Vaišvila A. Teisinės valstybės koncepcija Lietuvoje. – Vilnius, 2000. P. 554.

⁵ Vinklerienė D. Vinkleris P. Respublikos Prezidento įgaliojimai užsienio politikoje: Konstitucija ir konstitucinė tikrovė//Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis, t. 19 (2001). P. 283.

Lietuvos Respublikos Prezidentas yra žmogaus ir piliečių teisių garantas, o taip pat ir visos visuomenės bei valstybės interesų⁶. Respublikos Prezidentas užtikrina valdžios institucijų nepertraukiamą funkcionavimą ir bendradarbiavimą, garantuodamas stabilią politinę situaciją. Respublikos Prezidento teisinę padėtį atskleidžia jo priimami sprendimai vidaus ir užsienio politikos klausimais.

Lietuvos Respublikos Konstitucija suteikia Prezidentui įgaliojimus užtikrinti valstybės nepriklausomybę ir teritorijos neliečiamybę, kurie Konstitucijos komentare įvardijami kaip prioritetiniai⁷. Tuo tarpu Vokietijos Federalinis prezidentas neturi jokių įgaliojimų, susijusių su valstybės gynimu.

Respublikos Prezidento statusas ir jo teisinė padėtis gali būti įtakojama Prezidento asmenybe ir tokiu būdu netgi stiprinama. Taip Respublikos Prezidento pareigybė ir jo teisinė padėtis suponuoja jo integracines funkcijas.

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje yra įtvirtinta, kad Respublikos Prezidentas yra valstybės vadovas. Tuo tarpu Vokietijos Pagrindiniame įstatyme tokios nuostatos nėra. Apskritai konstitucinėje teisėje nėra vieningos koncepcijos dėl Federalinio prezidento kaip valstybės vadovo vaidmens parlamentinėje demokratijoje⁸. Federalinio prezidento kaip valstybės vadovo vaidmuo dažnai apibūdinamas tokiomis sąvokomis kaip „Konstitucijos saugotojas“, „aukščiausias federalinis organas“, „neutrali jėga“ („pouvoir neutre“), „mediatorius“ arba kaip organas, kuris atlieka integracijos ar notarines funkcijas. Tačiau šios ir kitos sąvokos, naudojamos apibūdinant valstybės vadovą, nesuteikia tikslumo ir aiškumo, kokie iš tikrųjų yra Vokietijos Federalinio prezidento kaip valstybės vadovo įgaliojimai.

Vokietijos Federalinis prezidentas yra aukščiausia federalinė institucija šalia kitų Pagrindiniame įstatyme nustatytų aukščiausių federalinių institucijų, t. y. jis yra lygiateisis su Bundestagu, Federaline vyriausybe, Bundesratu, Federaliniu Konstituciniu Teismu ir Bendrąja komisija, o jo teisinė padėtis reglamentuojama Pagrindiniu įstatymu. Be to, Pagrindinis įstatymas nustato Federalinio prezidento kompetenciją, kuri išskiria jį iš kitų aukščiausių federalinių institucijų.

Federaliniam prezidentui kaip valstybės vadovui priskiriami svarbūs įgaliojimai užsienio politikoje, kurie mokslinėje literatūroje taip pat vertinami prieštaringai (žr. skyriuje apie Prezidentų įgaliojimus užsienio politikoje). Federalinio prezidento įgaliojimus atstovauti valstybę

⁶ Jovaišas K. (Red.) Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras, II dalis. – Vilnius, 2002. P. 135.

⁷ Ten pat, p. 134.

⁸ Isensee J., Kirchhof P. (Hrsg.) Handbuch des Staatsrechts, Band III (Demokratie – Bundesorgane), 3., völlig neubearbeitete und erweiterte Auflage. – Heidelberg, 2005. S. 1030.

tarptautiniuose santykiuose patvirtina ir Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės, kas reiškia, kad Federalinis prezidentas yra įgaliotas sudaryti tarptautines sutartis bei akredituoti užsienio valstybių pasiuntinius.

Federaliniam prezidentui priskiriama integracijos funkcija, kurią jis įgyvendina remdamasis Pagrindiniame įstatyme nustatytu neutralumo principu (Pagrindinio įstatymo 55 str.). Tik šiuo principu remdamasis Federalinis prezidentas gali padėti spręsti visuomenėje iškilusias problemas, nes savo pareigybe Federalinis prezidentas atstovauja visai visuomenei.

Federalinio prezidento teisinę padėtį atspindi Pagrindiniu įstatymu jam suteikta teisė veikti kaip politinį procesą stabilizuojančiai jėgai, kada valstybės politiniame gyvenime tarp valdžios institucijų iškyla nesutarimų. Tokioje krizinėje situacijoje Federalinis prezidentas įgalinamas priimti sprendimus ir užtikrinti valdžios institucijų nepertraukiamą darbą bei stabilizuoti politinę situaciją.

Federaliniam prezidentui priskiriama Konstitucijos saugotojo funkcija atsiskleidžia, kai analizuojami konkretūs Federalinio prezidento įgaliojimai⁹. Pagrindinis įstatymas suteikia Federaliniam prezidentui teisę tikrinti, kaip buvo laikomasi Pagrindinio įstatymo nustatytų reikalavimų Bundestagui priimant federalinius įstatymus. Federalinis prezidentas atlieka kontrolės funkciją vykdant ir kitus jam suteiktus įgaliojimus, tačiau kai kuriais atvejais nėra visiškai aiški šios kontrolės funkcijos apimtis, todėl šiuo klausimu yra diskutuojama.

Prieš Federalinio prezidento rinkimus 2004 metais į viešumą vėl iškilo diskusijos dėl tiesioginių Federalinio prezidento rinkimų, kurie galėtų sustiprinti Federalinio prezidento teisinę padėtį ir sumažinti Bundestago narių peštynes dėl kandidato į Federalinio prezidento postą. Reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad Federalinio prezidento tiesioginiai rinkimai suteiktų rinkėjams lūkesčius, kurių Federalinis prezidentas nepateisintų, nes Pagrindinio įstatymo nuostatos dėl Federalinio prezidento įgaliojimų nesikeičia¹⁰. Tiesioginiai Federalinio prezidento rinkimai taip pat galėtų sukelti jo įgaliojimų neatitikimą Pagrindiniu įstatymu suteiktoms funkcijoms¹¹, nes parlamentinė valstybės valdymo forma suponuoja tokį Federalinio prezidento vaidmenį, kai jo įgaliojimai nėra Bundestago ir Federalinės vyriausybės veikimo sferoje, todėl ir jo rinkimai Federaliniame susirinkime yra adekvatūs Vokietijos valstybės valdymo formai ir Pagrindiniame įstatyme įtvirtintiems Federalinio prezidento įgaliojimams.

⁹ Mangoldt v. H., Klein F., Starck Ch. (Hrsg.) Kommentar zum Grundgesetz, Band 2 (Artikel 20 bis 82), 5., vollständig neubearbeitete Auflage. – München, 2005. S. 1407.

¹⁰ Jesse E. Soll der Bundespräsident direkt gewählt werden?, in: Liberal, Vierteljahreshefte für Politik und Kultur 2 (2004), S. 18; Decker F. Hände weg vom Präsidenten!, in: Berliner Republik 2 (2004). S. 13.

¹¹ Isensee J., Kirchhof P. (Hrsg.) Handbuch des Staatsrechts, Band III (Demokratie – Bundesorgane), 3., völlig neubearbeitete und erweiterte Auflage. – Heidelberg, 2005. S. 1049.

Lietuvos Respublikos Prezidento ir Vokietijos Federalinio prezidento teisinė padėtis pagal teisės normas ir esamą politinę praktiką nėra tokia pati. Abiejų valstybių Prezidentų įgaliojimų ir jų praktinio realizavimo skirtumus labiausiai nulemia skirtingos valstybių valdymo formos. Tiek Lietuvos Prezidentas, tiek Vokietijos Federalinis prezidentas yra valstybės vadovai, tačiau ne tiesioginio vadovavimo valstybei prasme, o jiems Konstitucijos ir Pagrindiniu įstatymu suteiktų įgaliojimų, nevienodai reikšmingų politinėje tikrovėje, prasme. Abiejų valstybių Prezidentams kaip valstybės vadovams suteikti įgaliojimai yra būdingi šiam institutui ir skiria jį nuo kitų valstybės valdžios institucijų.

2. Lietuvos Respublikos Prezidento ir Vokietijos Prezidento instituto ištakos ir formavimosi ypatybės

Lietuvos Respublikos Prezidento institutas, įtvirtintas dabartinėje Konstitucijoje, apima daugelį tiek politinio, tiek socialinio, tiek ir kultūrinio gyvenimo sričių. XX a. paskutiniame dešimtmetyje Lietuvoje įsitvirtinusi pakankamai universali ir lanksti valstybės valdymo forma nuolat susilaukia ir kritikų, ir šalininkų dėmesio, tačiau ji ir toliau sėkmingai funkcionuoja sparčiai kintančioje XXI a. vis modernėjančios visuomenės aplinkoje. Per visą Lietuvos Prezidento instituto raidą buvo 6 šalies prezidentai, iš kurių V. Adamkus yra dabartinis Respublikos Prezidentas, ir vienas laikinai einantis Prezidento pareigas (žr. į priedą Nr. 1). Neabejotinai valstybės valdymo forma lemia Prezidento teisinį statusą, todėl svarbu pabrėžti Lietuvos Respublikos valstybės valdymo formos ypatumus.

Lietuvos Respublikos valstybės valdymo forma, įtvirtinta dabartinėje Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, buvo veikiami tarptautinių bei nacionalinių aplinkybių. G. Mesonis kaip vieną iš tarptautinių aspektų nurodo svarbų valdymo modelių vaidmenį tokių demokratiinių valstybių kaip Jungtinių Amerikos Valstijų, Vokietijos, Jungtinės Karalystės, Prancūzijos. Kitas šio profesoriaus pateikiamas aspektas – Vidurio ir Rytų Europos konstitucinės reformos¹². Nacionaliniu lygiu buvo parengta nemažai Konstitucijos projektų, kuriais siekiama įtvirtinti vienokią ar kitokią valstybės valdymo formą bei pateikti galimus variantus dėl valstybės vadovo institucijos. Lietuvos Respublikos valstybės valdymo forma yra kompromisas tarp parlamentinės

¹² Mesonis G. Valstybės valdymo forma konstitucinėje teisėje: Lietuvos Respublika Vidurio ir Rytų Europos kontekste. – Vilnius, 2003. P. 140 – 142.

bei prezidentinės valstybės valdymo formų¹³, tačiau diskusijos dėl Lietuvos Respublikos valstybės valdymo formos tęsiasi, o paraleliai ir dėl Respublikos Prezidento instituto.

1998 m. sausio 10 d. nutarime „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 1996 m. gruodžio 10 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas konstatavo, kad Lietuva yra parlamentinė respublika su kai kuriais mišrios (pusiau prezidentinės) valdymo formos ypatumais¹⁴. Šis Konstitucinio Teismo nutarimas buvo kritikuotas kaip „politiškas“¹⁵ bei sukėlė diskusijas dėl Lietuvos Prezidento galių *de jure* ir *de facto*¹⁶. Todėl valstybės valdymo forma Lietuvos konstitucinėje doktrinoje įvardijama kaip pusiau prezidentinė arba parlamentinė su pusiau prezidentinės elementais¹⁷. Pusiau prezidentinei valstybės valdymo formai būdingi parlamentinės bei prezidentinės valdymo formos bruožai. „Laikomasi nuomonės, kad pusiau prezidentinės respublikos ypatumas – vykdomosios valdžios dualumas“¹⁸, mat šalies vyriausybė yra atskaitinga tiek parlamentui tiek prezidentui. Mokslininkai J. Tauber ir G. Brunner Lietuvos Respublikos valdymo sistemą įvardina kaip parlamentinę – prezidentinę, o G. Brunner Lietuvą dar ir priskiria prie kitų 9 Rytų Europos valstybių, turinčių mišrią valstybės valdymo formą¹⁹. Akivaizdu, kad nėra vieningos nuomonės dėl Lietuvos Respublikos valdymo sistemos, o taip pat ir dėl pačios pusiau prezidentinės valstybės valdymo formos.

Tarpukario Lietuvos valstybės valdymo modelis, kuriame buvo nuolat gvildenamas Prezidento konstitucinis statusas, buvo pasirinktas neatsitiktinai. Pažymėtina, kad dar savarankiškos valstybės kūrimo išvakarėse, buvo apsvarstytos praktiškai visos įmanomos Nepriklausomos Lietuvos valdymo formos vizijos. Per visą XIX a. – XX a. pr. vykęs lietuvių nepasitenkinimas carinės Rusijos valdymo metodais buvo nuolat aktualizuojamas. Prarastas kadaise buvęs Lietuvos didžiosios kunigaikštystės valstybingumas išliko tautinėje lietuvių

¹³ Kūris E. Politinių klausimų jurisprudencija ir Konstitucinio Teismo *obiter dicta*: Lietuvos Respublikos Prezidento institucija pagal Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimą//Politologija. Nr. 1 (11). 1998. P. 50; Mesonis G. Valstybės valdymo forma konstitucinėje teisėje: Lietuvos Respublika Vidurio ir Rytų Europos kontekste. – Vilnius, 2003. P. 145.

¹⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimas. Prieiga per internetą 2006 11 10: <http://lrkt.lt/dokumentai/1998/n8l0110a.htm>.

¹⁵ Kūris E. Politinių klausimų jurisprudencija ir Konstitucinio Teismo *obiter dicta*: Lietuvos Respublikos Prezidento institucija pagal Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimą//Politologija. Nr. 1 (11). 1998. P. 27.

¹⁶ Lukošaitis A. Prezidentas Lietuvos politinėje sistemoje: vietos ir galių paieška//Politologija. Nr. 2 (12). 1998. P. 38.

¹⁷ Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E., Maksimaitis M., Mesonis G., Normantas A., Pumputis A., Vaitiekienė E., Vidrinskaitė S., Žilys J. Lietuvos konstitucinė teisė. – Vilnius, 2002. P. 539, 733.

¹⁸ Vaitiekienė E., Vidrinskaitė S. Lietuvos konstitucinės teisės įvadas. – Vilnius, 2001. P. 152 – 153.

¹⁹ Ismayr W. (Hrsg.) Die politischen Systeme Osteuropas, 2., aktualisierte und überarbeitete Auflage. – Opladen, 2004. S. 158; Luchterhandt O. (Hrsg.) Neue Regierungssysteme in Osteuropa und der GUS: Probleme der Ausbildung stabiler Machtinstitutionen, 2., aktualisierte Auflage. – Berlin, 2002. S. 85.

sąmonėje. Pažangūs lietuvių tautinio atgimimo dalyviai norėjo iš pagrindų pakeisti esamą situaciją ir sukurti daug geresnę santvarką, kuri pateisintų ir viltingus visuomenės lūkesčius.

Dar 1905 m. revoliucijos metais realiai buvo tikimasi išsireikalauti bent formalią autonomiją, su aiškiai apibrėžta teritorija ir kitais valstybei būdingais atributais. Tuo metu dar buvo gyva ir tokia idėja, kad Lietuva – eilinė carinės Rusijos provincija, galėtų atgauti kunigaikštystės statusą (sekant Suomijos, Lenkijos pavyzdžiu, Rusijos carui net buvo siūloma tapti Lietuvos kunigaikščiu). Tačiau tokie lietuvių bandymai bent kiek įgyti savarankiškumo nepasiteisino. Didžioji lietuvių tautinio atgimimo žadintojų įvairių partijų, politinių srovių atstovai, inteligentai patyrė despotiškai tvarkomos carinės Rusijos represijas, nors savo tikslų neišsižadėjo. Susiklosčius palankioms geopolitinėms aplinkybėms, nepriklausomos Lietuvos idėja vėl atgimė.

Tokia lemtinga proga atsirado Pirmojo Pasaulinio karo (1914 – 1918) metais, kada į etninę Lietuvą įžengė kaizerinės Vokietijos ginkluotosios pajėgos. To meto aktyvūs visuomenės veikėjai, inteligentai suskubo pasinaudoti esamomis sąlygomis ir sukurti savarankišką Lietuvos valstybę. Didžioji dalis jų palaikė parlamentinės Lietuvos viziją, kur didžiausia įtaką turėtų įstatymų leidžiamasis organas – demokratiškai tautos išrinktas Seimas. Vykdomosios valdžios funkcijos turėjo būti pavestos Vyriausybei ir Prezidentui. Jų akimis, Prezidento postas puikiai tiko reprezentacinėms valstybės funkcijoms. Kurį laiką tuomet buvo svarstoma ir net įgyvendinama Prezidentą atitinkančios kolegialios institucijos – Prezidiumo idėja, tačiau toks valdymo modelis neprigijo. Vokietijos okupacijos sąlygomis nebuvo atmestas ir konstitucinės monarchijos modelis. Tiesa, akivaizdu, kad Mindaugo II karūnacijos projektas buvo tik bandymas paspartinti Lietuvos savarankiškumo ir nepriklausomybės procesą.

Baigiantis Pirmajam Pasauliniam karui, monarchistinės Lietuvos idėjos buvo greitai pamirštos ir pradėta realiai formuoti nepriklausomos Lietuvos valstybės valdymo modelį. Tuometinis pasaulis virė įvairių politinių srovių, ideologijų ir doktrinų, kurios siūlė savo politinės santvarkos modelius – nuo lenininės proletariato diktatūros iki konservatyvios konstitucinės monarchijos. Tuo pat metu beveik visos Vakarų Europos valstybės išgyveno ryškius socialinius pokyčius bei santvarkų kaitą. Todėl nenuostabu, kad buvo išmintingai pasirinktos pakankamai universalios Tarpukario Lietuvos valstybės valdymo gairės: valstybės valdymo formą turėjo apspręsti visuotinai išrinktas Steigiamasis Seimas, o Lietuvos pamatus laikinai pavesta padėti vykdomajai – Vyriausybei ir Prezidentui – valdžiai.

1918 metais Lietuvos Valstybės taryba priėmė Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos Pamatinius Dėsnius²⁰, kuriuose vykdomoji valdžia buvo pavesta Valstybės tarybos Prezidiumui, „kurį sudaro tam reikalui prezidentas ir du vice-prezidentu“²¹. Laikinosios Konstitucijos Pamatiniai Dėsniai nustatė, kad Prezidiumo kaip kolegialaus valstybės vadovo parašą sudaro visų trijų jo narių pasirašymas (13 str.). Tačiau tais pačiais metais priimtas Valstybės tarybos Prezidiumo nutarimas nustatė, kad „bet kurio bent vieno jo nario pasirašytas aktas esąs tolygus trijų pasirašymui“²². Tokie Konstitucijos pakeitimai lėmė vienasmenės Prezidento institucijos formavimąsi.

Lietuvos Prezidento kaip vienasmenės institucijos funkcijos pirmą kartą lakoniškai reglamentuotos 1919 m. balandžio 4 d. paskelbtuose Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos Pamatiniuose Dėniuose²³. Pagal šį dokumentą Lietuvos valstybės Prezidento galios yra tarsi išaukštintos, tačiau jau susirinkus Steigiamajam Seimui ir priėmus 1920 m. dar vieną Laikinąją Lietuvos Valstybės Konstituciją²⁴, jo statusas sumenkinamas, o įgaliojimai sumažinami. Daugiau partiniai interesai, geopolitiniai procesai tarptautinėje politikos arenoje bei pagrįsta baimė, kad valdžios negalima sutelkti vienos rankose, nulėmė ir 1922 m. pirmosios Lietuvos Valstybės Konstitucijos²⁵ pobūdį. Tokia „valstybinės santvarkos forma buvo įvardinta kaip seimokratija, kurioje įstatymų leidžiamoji galia – Seimas – yra aukščiausias konstitucinis organas“²⁶. Tokiu atveju Prezidentas konstituciniu požiūriu tapo nebe toks svarbus ir Seimo naudai prarado dalį savo įgaliojimų.

Po 1922 m. nusistovėjusios santvarkos požiūriu Lietuva tuo metu visai neatsiliko nuo pažangių ir labiau išsivysčiusių valstybių, o kai kuriais atžvilgiais savo pažanga net ir lenkė. Tačiau po 1926 m. valstybinio perversmo situacija pasikeitė iš esmės. Formuojantis A. Smetonos autoritariniam tautininkų režimui bei siekiant sureguliuoti Lietuvos vidaus ir užsienio politikos klausimus²⁷, 1928 m. buvo priimta nauja Lietuvos Valstybės Konstitucija²⁸, kur Prezidento galios buvo išplėstos bei suteikta teisė leisti įstatymus nesant Seimo arba tarp Seimo sesijų.

²⁰ Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E., Maksimaitis M., Mesonis G., Normantas A., Pumputis A., Vaitiekienė E., Vidrinskaitė S., Žilys J. Lietuvos konstitucinė teisė. – Vilnius, 2001. P. 137 – 138.

²¹ Valančius K. L. Lietuvos valstybės konstitucijos. – Vilnius, 2001. P. 17.

²² Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E., Maksimaitis M., Mesonis G., Normantas A., Pumputis A., Vaitiekienė E., Vidrinskaitė S., Žilys J. Lietuvos konstitucinė teisė. – Vilnius, 2001. P. 139.

²³ Valančius K. L. Lietuvos valstybės konstitucijos. – Vilnius, 2001. P. 19 – 22.

²⁴ Ten pat, p. 22 – 23.

²⁵ Ten pat, p. 25 – 33.

²⁶ Vinkleris P. Lietuvos Respublikos Prezidento statusas ir įgaliojimai. – Vilnius, 2002. P. 8.

²⁷ Tuo metu Lietuvai buvo svarbu išspręsti ir sureguliuoti Klaipėdos krašto prijungimo bei Vilniaus praradimo klausimus, įgyti tarptautinį pripažinimą.

²⁸ Valančius K. L. Lietuvos valstybės konstitucijos. – Vilnius, 2001. P. 34 – 41.

Prezidentas tuomet tapo beveik svarbiausiu šalies asmeniu bei valstybės veidu tiek vidaus, tiek tarptautinėje politikoje. Nors formaliai ir buvo laikomasi reformuotos, dar 1922 m. dviasia parašytos, Konstitucijos, realiai visa valdžia buvo koncentruojama tik Prezidento rankose, o Seimas – ignoruojamas²⁹. Tokius akivaizdžius seimokratijos „trūkumus“ buvo suskubta ištaisyti 1938 m. išleista nauja Lietuvos Konstitucija³⁰. Joje Prezidentas jau reglamentuojamas kaip pats svarbiausias, didžiausius įgaliojimus turintis šalies valdymo ir įstatymų leidžiamasis organas. Seimui buvo palikta galimybė priiminėti tik įstatymų projektus, kurių likimą dar turėjo aprobuoti Prezidentas ir savo valia nuspręsti, ar verta jį pasirašyti. Taip parlamentarizmo ir demokratijos sąskaita buvo sustiprintas ir išskeltas Prezidento statusas. Prezidento institutas savo konstitucinių galių prasme ir autoriteto pagrindu pasiekė savo apogėjų.

Pažymėtina, kad toks autoritarinis prezidento galių sureikšminimas ir iškėlimas sudarė palankias sąlygas 1940 m. Lietuvai tapti sovietine respublika ir taip prarasti savo savarankiškumą bei nepriklausomybę. XX a. 4 dešimtmetyje vykusio tarptautinio politinio suirutė, nacistinės Vokietijos iškilimas ir Antrojo Pasaulinio karo išvakarės tik dar labiau paaštrino esamą situaciją bei pablogino Lietuvos santykius su kitomis valstybėmis. Totalitarinei Sovietų Sąjungai dešiniųjų jėgų valdoma Lietuva buvo itin neparanki, todėl prieš tai panaudojus visus įmanomus politinės prievartos metodus išradingai buvo pasinaudota 1938 m. Lietuvos Konstitucijos autoritarinio valdymo spragomis ir taip aneksuota, o po to ir okupuota Lietuvos teritorija. Taip iki Lietuvos nepriklausomybės atstatymo 1990 m. buvo pamirštos net menkiausios iliuzijos apie demokratišką Lietuvą su demokratine ir funkcionalia valstybės valdymo forma.

„Mums nereikia nei iš naujo kurti teisinės valstybės koncepcijos, nei jos perimti iš šiuolaikinio Vakarų patyrimo, o tik ją „prisiminti“, inventorizuoti, kritiškai įvertinti ir toliau plėtoti atsižvelgiant į nūdienos Lietuvos žmonių teisių apsaugos, jų įgyvendinimo poreikius“³¹. Lietuvos valstybingumas buvo tik sustabdytas, o jį atkūrus nereikėjo vėl statyti „naujos“ valstybės nuo pat pamatų, tačiau reikėjo atsižvelgti į pasikeitusią politinę, ekonominę situaciją, Tautos poreikius, sukurti tokią iš kompromisų ir derybų išplaukusią Lietuvos Respublikos Konstituciją, kuriai pritartų visa Tauta, kuri nebūtų pažeidinėjama, tačiau gerbiama.

Lietuva, ilgus metus kentusi Sovietų okupaciją, pasinaudojo susiklosčiusiomis aplinkybėmis atkurti Lietuvos valstybingumą. 1988 metais susikūrė Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdis, kuris telkė Lietuvos žmones atkurti demokratišką nepriklausomą Lietuvos valstybę. 1998

²⁹ Seimas nebuvo renkamas.

³⁰ Valančius K. L. Lietuvos valstybės konstitucijos. – Vilnius, 2001. P. 42 – 59.

³¹ Vaišvila A. Teisinės valstybės koncepcija Lietuvoje. – Vilnius, 2000. P. 271.

metų kovo mėnesį įvyko rinkimai į naują SSRS Aukščiausiąją tarybą, kuriuose Sąjūdis pasiekė puikią pergalę³². 1990 m. vasario 24 d. įvyko pirmieji tikrai demokratiški laisvi daugiapartiniai Aukščiausiosios Tarybos rinkimai, kuriais buvo garantuota pergalė Sąjūdžiui. Lemtingas konstitucinis dokumentas buvo priimtas kovo 11 – Aktas dėl Lietuvos Nepriklausomos valstybės atstatymo³³, kuriuo Aukščiausioji Taryba, reikšdama Tautos valią, skelbė, kad Lietuva yra nepriklausoma valstybė. Netrukus buvo priimtas įstatymas „Dėl 1938 metų gegužės 12 dienos Lietuvos Konstitucijos galiojimo atstatymo“³⁴, kuriuo buvo siekta išlaikyti Lietuvos valstybės ir jos konstitucinės tvarkos tęstinumą. Tačiau šios 1938 metų Konstitucijos skyriai ir straipsniai, reglamentuojantys Respublikos Prezidento, Seimo, Valstybės Tarybos ir Valstybės Kontrolės statusą, buvo sustabdyti siekiant išvengti galimų nesutarimų dėl kai kurių tuometinių konstitucinių institucijų (siekiant atgauti nepriklausomybę ir atkurti demokratinę Lietuvos valstybę labai nepalankiai ir prieštaringai atrodė autoritarinio pobūdžio Konstitucijos „respublika“, kurios priešakyje „yra Respublikos Prezidentas“³⁵). Tokiu tikslu Aukščiausioji Taryba priėmė ir kitą aktą – įstatymą „Dėl Lietuvos Respublikos Laikinojo Pagrindinio Įstatymo“³⁶, tačiau jame nebuvo numatyta vienasmenė valstybės vadovo institucija – „Aukščiausiosios Tarybos struktūroje išliko Prezidiumas“³⁷, nors jo funkcijos (pvz.: kaip teikti pilietybę, skirti apdovanojimus, teikti malonę, skirti ir atšaukti diplomatinis atstovus užsienio valstybėse ir prie tarptautinių organizacijų ir t. t.) buvo tokios, kurias demokratinėse valstybėse sprendžia valstybės vadovas ar kiti konstituciniai organai. Laikinajame Pagrindiniame Įstatyme buvo kalbama apie aukščiausią Lietuvos Respublikos pareigūną, kuris atstovauja Lietuvą tarptautiniuose santykiuose, t. y. Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas. Tačiau nors ir su daugeliu pataisymų Laikinis Pagrindinis Įstatymas su daugybe pasenusių normų neatitiko sparčiai besikeičiančių politinių, socialinių ir ekonominių santykių. Jis buvo kaip pradinis variantas pereinamajam laikotarpiui iš totalitarizmo į demokratiją. Lietuvai reikėjo Konstitucijos, atitinkančios šalies konstitucines tradicijas, demokratinių Vakarų valstybių konstitucinę patirtį, atspindinčios dabartinio šalies politinio ir socialinio gyvenimo situaciją.

³² Baltijos šalių istorija. – Vilnius, 2001. P. 208.

³³ Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos aktas „Dėl Lietuvos nepriklausomos valstybės atstatymo“//Žin., 1990. Nr. 9-222.

³⁴ Valančius K. L. Lietuvos valstybės konstitucijos. – Vilnius, 2001. P. 121.

³⁵ Ten pat, p. 42.

³⁶ Ten pat, p. 123 – 143.

³⁷ Žilys J. 1992 m. spalio 25 d. Lietuvos Respublikos Konstitucijos kai kurios teisinės ir politinės ištakos//Jurisprudencija. T. 30 (22). 2002. Preiga per internetą 2006 11 09: <http://www.mruni.lt/leidyba.htm>.

1990 – 1992 metais buvo parengtas ne vienas Konstitucijos projektas, kuris vienas nuo kito skyrėsi daugeliu aspektų. Visuose projektuose buvo bandoma surasti tokį valstybės konstitucinės sąrangos modelį, kuris atitiktų naują valstybės gyvavimo periodą. Pagal konstruojamą valstybės valdžios modelį galima išskirti prezidentinės demokratijos ir parlamentinės demokratijos projektus. Visi projektai sąlygojo Lietuvos konstitucingumo raidą.

1990 m. Aukščiausiojoje Taryboje buvo patvirtinta darbo grupė, kuriai pavesta parengti bendrąją Konstitucijos koncepciją. 1991 m. gegužę paskelbti žmonėms svarstyti Lietuvos Respublikos Konstitucijos koncepcijos metmenys, kuriuose buvo sprendžiamas esminis klausimas – valstybės valdžios konstrukcija. Ramiai vykusį Konstitucijos rengimo darbą ir Metmenų svarstymą visuomenėje sudrumstė politinių organizacijų ir kai kurių politikos veikėjų išreikšti pasiūlymai dėl Respublikos Prezidento institucijos atkūrimo. „Lietuvos Sąjūdžio Seimo Taryba 1991 m. spalio 22 d. paskelbė pareiškimą „Dėl Lietuvos Respublikos prezidento institucijos atkūrimo“³⁸. Šis siūlymas buvo grindžiamas visišku valdymo sistemos suformulavimu, valdžios veiksmingumu, tinkamu valstybės atstovavimu ir reprezentavimu. Tuo metu Aukščiausiojoje Taryboje susidariusi nauja dauguma nepalaikė siūlymo atkurti Respublikos Prezidento instituciją iki naujos Konstitucijos priėmimo, todėl Sąjūdžio iniciatyva galėjo būti įgyvendinta tik referendumu. Referendumui teiktų įstatymų projektuose buvo siekiama Respublikos Prezidentui suteikti reikšmingą vaidmenį politinėje sistemoje, tačiau ir numatyti kai kuriuos šių galių ribojimus. Tačiau į referendumą „atvyko 57, 64 proc. rinkėjų, o įstatymų projektams pritarė 39, 96 proc. visų rinkėjų“³⁹. Respublikos Prezidento institucija iki naujos Konstitucijos priėmimo nebuvo atkurta.

Idėjos dėl Respublikos Prezidento institucijos atkūrimo nedelsiant paspartino konstitucinį procesą, nes jau 1991 m. lapkričio 5d. Aukščiausioji Taryba priėmė nutarimą „Dėl Lietuvos Respublikos konstitucingumo raidos“, suformulavo būsimosios Konstitucijos esminius bruožus, o gruodžio 10 d. sudarė laikinąją komisiją Konstitucijos projektui parengti⁴⁰. Tačiau Laikinosios komisijos darbas pasidalijo į du frontus. Aukščiausiąjai Tarybai buvo pateikti svarstyti du Konstitucijos modeliai, kurių kiekvieno buvo pabrėžiami privalumai, o kritikuojami vieno (Komisijos daugumos) – už parlamentarizmą, kito (trijų Komisijos narių) – už per didelį Respublikos Prezidento vaidmenį.

³⁸ Žilys J. 1992 m. spalio 25 d. Lietuvos Respublikos Konstitucijos kai kurios teisinės ir politinės ištakos//Jurisprudencija. T. 30 (22). 2002. Preiga per internetą 2006 11 09: <http://www.mruni.lt/leidyba.htm>.

³⁹ Ten pat.

⁴⁰ Ten pat.

Tokią prieštaringą situaciją reikėjo kuo greičiau stabilizuoti pasitelkiant atkaklių politinių ir teisinių kompromisų paiešką, todėl tokios situacijos įveikimas buvo susietas su 1992 metų rudenį numatytais rinkimais į Seimą ir suderinto Konstitucijos projekto parengimu. Iš Aukščiausiosios Tarybos frakcijų atstovų buvo sudaryta konstitucinių problemų derinimo komisija, taip pat nustatyta rinkimų į Lietuvos Respublikos Seimą data – 1992 spalio 25 diena. Tą pačią dieną numatytas ir referendumas dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos.

Aukščiausioji Taryba 1992 m. spalio 13 dieną pritarė vieningam Lietuvos Respublikos Konstitucijos projektui. Spalio 25 dieną įvykusiame referendume Lietuvos piliečiai pritarė Lietuvos Respublikos Konstitucijai, kurios VI skirsnis (77 – 90 str.) skiriamas Respublikos Prezidento institutui. Respublikos Prezidento statusas reglamentuojamas ir kitomis Konstitucijos normomis.

Valstybės vadovo institutą, įtvirtintą dabartiniame Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindiniame įstatyme, svarbu analizuoti valstybės valdymo formos ir Pagrindiniame įstatyme nustatytu valdžių kompetencijų kontekste. Prezidento institutas Vokietijoje pirmą kartą atsiranda 1919 metų Konstitucijoje⁴¹, kada šalis iš imperijos tapo Respublika, kur platūs įgaliojimai suteikiami valstybės vadovui. Darbo tematikos aktualumas suponuoja būtinybę trumpai apžvelgti bei išsiaiškinti istorines, politines, geopolitines, socialines aplinkybes, lėmusias valstybės Prezidento statusą parlamentinėje valdymo sistemoje, bei nustatyti, kokias struktūras ar valdymo tradicijas galima aptikti apžvelgiant politinių sistemų paveldą.

Vokietijos kaip vieningos nacionalinės valstybės ištakos yra XIX amžius. Po 1806 metų Šventosios Romos imperijos žlugimo 39 vokiškosios valstybės 1815 susijungia ir sudaro Vokietijos sąjungą, kurios tikslas garantuoti šios sąjungos išorinį bei vidinį saugumą⁴². Vieningos Vokietijos idėja to paties amžiaus viduryje toliau plėtojama ir skatinama akademinėje aplinkoje, o jos įgyvendinimas realizuojamas ekonominėje srityje 1834 metais įkuriant Vokietijos muitų sąjungą. Prūsijos kancleris Bismarkas ruošia tuo tarpu vieningai Vokietijai sukurti diplomatines sąlygas⁴³, o 1848 metais Europoje vykstantys revoliuciniai procesai skatina konstitucinės bei teisinės valstybės principų įtvirtinimą valstybės teisinėje sistemoje. Tais pačiais metais Frankfurte išrenkamas Tautos susirinkimas, kuris 1849 metais priima tuo metu modernią, liberalią –

⁴¹ Die Verfassung des Deutschen Reiches („Weimarer Reichsverfassung“). Prieiga per internetą 2006 11 10: <http://www.verfassungen.de/de/de19-33/verf19-i.htm>.

⁴² Ismayr W. (Hrsg.) Die politischen Systeme Westeuropas, 3., aktualisierte und überarbeitete Auflage. – Opladen, 2003. S. 445 – 448.

⁴³ Biunaras F. P., Doranas P. Ž., Stevanas D., Vialis K. Ž. Istorija 3. – Vilnius, 1995. P. 62 – 63.

demokratišką Vokietijos Reicho Konstituciją⁴⁴. Nustatyta valstybės valdymo forma – konstitucinė monarchija, kur valstybės vadovas yra kaizeris, tačiau jo galias riboja „Reichstagas, sudarytas iš Valstybių (žemių) rūmų ir Tautos rūmų“⁴⁵, siekiant įtvirtinti valdžių padalijimo principą. Nors šios konstitucijos normų įgyvendinimas žlugo, ji liko ir veikė kaip pavyzdys rengiant 1919 metų Konstituciją ir dabartinę Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinį įstatymą.

1871 m. sausio 18 d. Versalyje paskelbiama Vokietijos imperija, kurios imperatoriumi paskelbiamas Prūsijos karalius Vilhelmas I. Tais pačiais metais priimta Vokietijos imperijos Konstitucija, kuriai didelę įtaką darė Prūsijos kancleris O. Bismarkas, siekdamas vieningos nacionalinės valstybės, tačiau kurioje pasigendama pagrindinių žmogaus teisių katalogo bei Tautos suvereniteto principo⁴⁶. Priešingai nei demokratiškoji 1849 metų Konstitucija šioji neturėjo didelės reikšmės ir įtakos tolesnei valstybės konstitucionalizmo raidai, nes renkant tarp monarchijos ir parlamentinės demokratijos duoklę atiduodama monarchijai, o pagrindinis Konstitucijos bruožas – federacinė imperijos struktūra, kuria pasiekiamas parlamentarizmo susilpninimas bei neveiksmingumas. Nors numatyti Reichstago įgaliojimai yra platesni nei 1849 metų Konstitucijoje, formaliai jo galios yra suvaržytos, o suverenitetas priklauso Bundesratui, kuris dalyvauja įstatymų leidybos srityje bei sprendžiant svarbius valstybės klausimus. Taigi visiškai priešingai nei to reikalauja demokratiškumo principas, pagal kurį suverenitetas priklauso Tautai.

Pirmą kartą Prezidento kaip valstybės vadovo institutas įtvirtinamas 1919 metų Konstitucijoje (dar vadinamoje Veimaro Konstitucijoje)⁴⁷, kurioje Vokietija apibūdinama kaip „parlamentinė federacinė respublika“⁴⁸. Šia Konstitucija vėl atnaujinama liberalios ir demokratinės valstybės idėja, grįžtama prie 1849 metų Konstitucijos tradicijos, tačiau kuria kartu siekiama perorganizuoti visuomenės gyvenimą. Pirmą kartą su Veimaro Konstitucija įtvirtinama lygių rinkimų teisė valstybės ir žemių lygiu moterims, o Tautos suverenitetas įgyvendinamas renkant proporcinę rinkimų sistema Tautos atstovus (Reichstagą).

⁴⁴ Ismayr W. (Hrsg.) Die politischen Systeme Westeuropas, 3., aktualisierte und überarbeitete Auflage. – Opladen, 2003. S. 445.

⁴⁵ Vainiūtė M. Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinis įstatymas//Šiuolaikinė konstitucija: studijos apie užsienio šalių konstitucinį reguliavimą. – Vilnius, 2005. P. 81.

⁴⁶ Ismayr W. (Hrsg.) Die politischen Systeme Westeuropas, 3., aktualisierte und überarbeitete Auflage. – Opladen, 2003. S. 445.

⁴⁷ Die Verfassung des Deutschen Reiches („Weimarer Reichsverfassung“). Prieiga per internetą 2006 11 10: <http://www.verfassungen.de/de/de19-33/verf19-i.htm>.

⁴⁸ Vainiūtė M. Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinis įstatymas//Šiuolaikinė konstitucija: studijos apie užsienio šalių konstitucinį reguliavimą. – Vilnius, 2005. P. 81, 84.

Nors Konstitucijoje nustatyta parlamentinė valstybės valdymo forma, parlamento galias riboja stipri Vokietijos imperijos Prezidento pozicija bei plebiscitinė įstatymų leidyba valstybės mastu (t. y. tiesioginės demokratijos elementai, kurie nepasiteisino, todėl jų Pagrindiniame įstatyme ir buvo atsisakyta). W. J. Patzelt nuomone, tai daugiau pusiau prezidentinė valstybės valdymo forma, mat Vokietijos Reicho⁴⁹ vyriausybė yra priklausoma tiek nuo Reichstago, tiek nuo Reicho prezidento⁵⁰.

Veimaro Konstitucija tuometinės Vokietijos Prezidentui suteikia plačius įgaliojimus, todėl jis dar kartais vadinamas „atsarginiu kaizeriu“⁵¹, kurio galios prilygsta imperatoriui. Tokių įgaliojimų platumą galima paaiškinti po Pirmojo pasaulinio karo atsiradusia tuštuma panaikinus monarchiją, o absoliutizmo palikimas suponuoja stipraus Prezidento instituto įtvirtinimą 1919 metų Konstitucijoje. Tačiau skirtingai nei imperatorius valstybės Prezidentas renkamas Tautos tiesioginiuose rinkimuose septynerių metų kadencijai. Prezidento perrinkimas dar vienai kadencijai įmanomas daugelį kartų⁵², nes Konstitucija neįtvirtina apibrėžto galimų Prezidento kadencijų skaičiaus. Prezidentas vadovauja valstybei bei ją reprezentuoja. Jis skiria ir atleidžia vyriausybę, kuri taip pat turi turėti ir Reichstago pasitikėjimą. Prezidentas turi įgaliojimus spręsti valstybės gynybos klausimus, nes jis vadovauja ginkluotosioms pajėgoms. Jis turi teisę paleisti Reichstagą bei priimti įstatymus balsuojant Tautai. Prezidentas priima nepaprastosios padėties nutarimus. Pastaroji valstybės vadovo teisė nuo 1930 metų išsivysto į „nepaprastosios padėties įvedimo teisę“⁵³, kuri paskatina Prezidentą tapti įstatymų leidžiamuoju organu nuolat besinaudojant šiuo jam Konstitucijos suteiktu įgaliojimu.

Ilgai buvo laikomasi nuomonės, kad 1919 metų Konstitucija turėjo esminių trūkumų, kurie lėmė jos normų nepaisymą ir galiausiai jos galutinį žlugimą. R. Zippelius kaip pagrindinius Konstitucijos trūkumus nurodo joje įtvirtintus tiesioginės demokratijos elementus, taip pat per stiprią Reicho Prezidento poziciją pusiau prezidentinėje demokratinėje sistemoje bei heterogeniškas pagrindines žmogaus teises⁵⁴. Tačiau remiantis dabarties realijomis Veimaro Konstitucijoje įtvirtintas valstybės valdymo modelis su vienokiais ar kitokiais pakeitimais

⁴⁹ Vokietijos imperija – Vokietijos Reichas.

⁵⁰ Gabriel W. O., Holtmann E. (Hrsg.) Politisches System der Bundesrepublik Deutschland, 3., völlig überarbeitete und erweiterte Auflage. – München, 2004. S. 294.

⁵¹ Gerlach I. Bundesrepublik Deutschland: Entwicklung, Strukturen und Akteure eines politischen Systems, 2. durchgesehene Auflage. – Opladen, 2002. S. 208 – 212; Andersen U., Woyke W. (Hrsg.) Handwörterbuch des politischen Systems der Bundesrepublik Deutschland, 5., aktualisierte Auflage. – Bonn, 2003. S. 56 – 58.

⁵² Berg W. Staatsrecht: Grundriß des Staatsorganisationsrechts und der Grundrechte, 4., neubearbeitete Auflage. – Dresden, 2004. S. 52.

⁵³ Ten pat, s. 52.

⁵⁴ Zippelius R., Würtenberger Th. Deutsches Staatsrecht: Ein Studienbuch, 31. Auflage. – München, 2005. S. 6.

pasirenkamas ir įtvirtinamas dabartinėse valstybių konstitucijose ir leidžia stebėti stabilius politinius santykius. E. Holtmann nuomone, kiekviena politinė sistema turi savo priešistorę, o tai galima pagrįsti mažiau remiantis istoriniais įvykiais, o daugiau dėmesio skiriant politinei sistemai prilyginamoms struktūroms valstybėje, ekonomikoje ir visuomenėje bei nusistovėjusiems politiniams ir socialiniams požiūriams ar mentalitetui⁵⁵. Taigi Veimaro Konstitucijos laikotarpiu egzistavusios krizės politinėje, ekonominėje ir visuomeninėje plotmėje bei demokratiškumo trūkumas sudarė tokią situaciją, kurios jau nebuvo įmanoma išspręsti konstitucinėmis priemonėmis.

Pasaulinė ekonominė krizė, šeši milijonai bedarbių Vokietijoje 1932 metais bei socialinė krizė sudarė sąlygas ekstremistinėms partijoms pelnyti rinkėjų palankumą, taip sukeliant sunkumus bei nesutarimus siekiant sudaryti vieningą vyriausybę. Valstybės Prezidentas Hindenburgas naudojosi savo galia skirti Reicho kanclerį, tačiau peržengiant įgaliojimus jis buvo skiriamas be parlamento pritarimo, bei leisti nepaprastosios padėties nutarimus, kuo remiantis tai nuo 1930 metų tapo ir valstybės valdymo būdu. 1933 metais Hindenburgas Reicho kancleriu paskiria A. Hitlerį, kuris netrukus po jo paskyrimo dėl Reichstago gaisro apkaltino komunistus ir „pasiskubino priimti kritiškos padėties dekretą, kuris apribojo piliečių laisves“⁵⁶. Po mėnesio išleidžiamas įstatymas, kuriuo panaikinamas valdžių padalijimo principas ir kuriuo pertvarkomas valstybės valdymas, o įstatymų leidimo teisė laikinai perduodama Vokietijos vyriausybei. Po Hindenburg mirties A. Hitleris suvienija ir eina prezidento bei kanclerio pareigas vienu metu, remdamasis Reicho vyriausybės išleistu įstatymu dėl Vokietijos vadovo 1934 metais⁵⁷. Tokiu būdu su nacionalsocializmo įsitvirtinimu valdžioje Veimaro Konstitucija oficialiai nėra panaikinama, tačiau jos normos žingsnis po žingsnio nustoja veikusios. Joje įtvirtinta parlamentinė valstybės valdymo forma realiai tampa prezidentiniu valstybės valdymu, o respubliką pakeičia antidemokratinis politinis režimas – vokiškasis fašizmas (nacionalsocializmas). Tai totalitarinis režimas, kuriam būdingas visiškas asmens pajungimas valstybei, siekiant reguliuoti visas visuomeninio gyvenimo sritis, žmogaus pagrindinių teisių neigimas, vienpartiškumas, valdžių padalijimo principo paneigimas, rasistinės teorijos bei

⁵⁵ Gabriel W. O., Holtmann E. (Hrsg.) Politisches System der Bundesrepublik Deutschland, 3., völlig überarbeitete und erweiterte Auflage. – München, 2004. S. 5.

⁵⁶ Viljamsonas G. SS: nuo gatvės kovotojų iki daugiagalvės hidros. – Kaunas, 1998. P. 34.

⁵⁷ Berg W. Staatsrecht: Grundriß des Staatsorganisationsrechts und der Grundrechte, 4., neubearbeitete Auflage. – Dresden, 2004. S. 52.

nacionalistinės idėjos, propaganda, teroras⁵⁸. Šis Vokietijos istorijos etapas baigiasi su Antruoju Pasauliniu karu, kuriame valstybė patiria visišką pralaimėjimą. Valstybės kapituliacija pasauliui paskelbiama 1945 m. gegužės 8 dieną.

Vokietija padalinama į keturias okupacines zonas (atitinkamai Berlynas į keturis sektorius): Jungtinių Valstijų, Didžiosios Britanijos, Prancūzijos bei Sovietų Sąjungos, kas ilgainiui iššaukia pasaulinę konfrontaciją tarp vakarietiškos demokratijos ir sovietinio totalitarizmo. Tokiu būdu pati valstybė suskaldoma į du blokus – vakarų bei rytų, kuriuose klostosi skirtingi politiniai santykiai. Vakarų bloke atstovaujama vakarietiškoji demokratija, o rytų blokas yra komunistinės diktatūros įtakojamas⁵⁹. Nugalėtos Vokietijos teritorijoje atsiranda Vokietijos Federacinė Respublika ir Vokietijos Demokratinė Respublika. Kiekvienoje iš jų priimamos konstitucijos, tačiau tik Vokietijos Federacinės Respublikos Konstitucija turi išliekamąją vertę, kurioje įtvirtinti valstybės Prezidento įgaliojimai yra ir šių dienų Prezidento įgaliojimai.

1947 metais vykusioje Londono konferencijoje Didžiajai Britanijai, Prancūzijai, Jungtinėms Valstijoms bei Sovietų Sąjungai nepavyko susitarti dėl Vokietijos ateities, todėl 1948 metais toje pačioje konferencijoje tik jau be Sovietų Sąjungos buvo nuspręsta vakarų bloką paskelbti Vokietijos Federacine Respublika bei remiantis Frankfurto dokumentais sušaukti susirinkimą, kuris parengtų šios demokratinės ir laisvos federacinės valstybės konstituciją. Pagal Frankfurto dokumentus Vakarų Vokietijos ministrai pirmininkai sudarė komitetą, kuris paruošė konstitucijos projektą. Šis buvo svarstomas Bonoje Parlamentinės tarybos, sudarytos iš 65 žemių atstovų, išrinktų iš Vakarų Vokietijos žemių parlamentų. 1949 metų gegužės 8 dieną Parlamentinė taryba priėmė Pagrindinį įstatymą (balsų santykis: 52 (už) ir 12), kuriam po keturių dienų pritarė ir okupacinės jėgos bei Vakarų Vokietijos žemių, išskyrus Bavarijos, tautos atstovybės (pakeitusios referendumą – Tautos balsavimą)⁶⁰. Tų pačių metų gegužės 23 Pagrindinis įstatymas buvo paruoštas bei paskelbtas oficialiame leidinyje, o 24 dieną jis

⁵⁸ Vitkus G. Politologija. – Vilnius, 1998. P. 57 – 64; Arendt H. Totalitarizmo ištakos. – Vilnius, 2001. P. 337 – 357; Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E., Maksimaitis M., Mesonis G., Normantas A., Pumputis A., Vaitiekienė E., Vidrinskaitė S., Žilys J. Lietuvos konstitucinė teisė. – Vilnius, 2001. P. 560 – 562.

⁵⁹ Rudzio W. Das politische System der Bundesrepublik Deutschland, 7., aktualisierte und erweiterte Auflage. – Wiesbaden, 2006. S. 13 – 15; Hesse J. J., Ellwein Th. Das Regierungssystem der Bundesrepublik Deutschland, Band I, 9., vollständig neu bearbeitete Auflage. – Berlin, 2004. S. 11 – 13.

⁶⁰ Zippelius R., Würtenberger Th. Deutsches Staatsrecht: Ein Studienbuch, 31. Auflage. – München, 2005. S. 18 – 20; Hesse J. J., Ellwein Th. Das Regierungssystem der Bundesrepublik Deutschland, Band I, 9., vollständig neu bearbeitete Auflage. – Berlin, 2004. S. 12 – 13; Berg W. Staatsrecht: Grundriß des Staatsorganisationsrechts und der Grundrechte, 4., neubearbeitete Auflage. – Dresden, 2004. S. 45.

įsigaliojo. Pagrindinis įstatymas pagal Vokietijos suvienijimo sutartį nuo 1990 metų spalio 3 dienos įsigaliojo Vokietijos Demokratinės Respublikos žemėse bei Berlyno rytinėje dalyje.

W. Rudzio nuomone, su Pagrindiniu įstatymu buvo siekiama trijų svarbiausių tikslų, kurių įtvirtinimą nulėmė Vokietijos konstitucingumo raidos ypatybės bei fenomenai⁶¹. Vienas iš šių tikslų yra valdžios monopolį suteikti parlamentui, kuris vienintelis renkamas Tautos tiesiogiai. Kitos valdžios institucijos iškyla iš parlamento arba žemių parlamentų, kurių įgaliojimai yra atitinkamai mažesni. W. Rudzio šiuo aspektu dar kartą akcentuoja tiesioginės demokratijos elementų atsisakymą, kuriuos jis sieja su Veimaro Konstitucijos laikotarpiu, kai tuometinės Vokietijos Prezidentas taip pat buvo tiesiogiai renkamas Tautos. Kitas svarbus tikslas – parlamentinės valstybės valdymo formos įtvirtinimas, kur valstybės vyriausybė turi gauti parlamento balsų daugumą, siekiant išlaikyti jos stabilumą.

Vokietijos Federacinės Respublikos 1949 metų Pagrindiniu įstatymu buvo siekiama užkirsti kelią antidemokratiniam režimui ir jo ideologijai, o jame įtvirtinta parlamentine valstybės valdymo forma sustabdyti galimą pasinaudojimą valdžia. Pagrindiniame įstatyme sukuriamą tokia politinė – teisinė tvarka, kurioje svarbiausią vietą užima pagrindinės žmogaus teisės bei laisvės, demokratinės ir teisinės valstybės principai, kuriais užtikrinamas valstybinės valdžios apribojimas bei jos disponuojamos prievartos kontrolė.

Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindiniame įstatyme V skirsnis (54 – 61 str.) skiriamas Federalinio prezidento institutui. Federalinio prezidento teisinė padėtis reglamentuojama taip pat ir kitomis Pagrindinio įstatymo normomis. Nuo Pagrindinio įstatymo įsigaliojimo buvo išrinkti 9 Federaliniai prezidentai, iš kurių H. Köhler yra dabartinis Vokietijos Federacinės Respublikos Federalinis prezidentas (žr. į priedą Nr. 2).

3. Lietuvos Respublikos Prezidento bei Vokietijos Federacinės Respublikos Federalinio prezidento pareigų užėmimo tvarka

Lietuvos Respublikos Prezidento pareigų užėmimo tvarka reglamentuojama 1992 metų Konstitucijoje, o detalios tai įtvirtinta 1992 metų Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatyme. Vokietijos Federacinės Respublikos 1949 metų Pagrindinis įstatymas bei 1959 metų įstatymas (įsigaliojęs 1964 metų sausio 1 dieną; paskutinį kartą įstatymas pakeistas 2004 metų

⁶¹ Rudzio W. Das politische System der Bundesrepublik Deutschland, 7., aktualisierte und erweiterte Auflage. – Wiesbaden, 2006. S. 40 – 42.

liepos 30 d. papildant jį vienuoliktu straipsniu)⁶² dėl Federalinio prezidento rinkimo Federaliniame susirinkime nustato Federalinio prezidento rinkimų tvarką. Remiantis šiais teisės aktais, skirtingų autorių bei mokslininkų nuomone bus lyginant analizuojami valstybių Prezidentų pareigų užėmimo tvarkos ypatumai.

Lietuvos Respublikos Konstitucija nustato, kad Lietuvos Respublikos Prezidentas renkamas Lietuvos Respublikos piliečių visuotiniuose, lygiuose ir tiesioginiuose rinkimuose⁶³. Tiesioginiai Prezidento rinkimai atrodo šiandien kaip savaime suprantamas dalykas, nors tik 1992 metų Konstitucija pirmą kartą įtvirtino tiesioginius Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimus.

Prezidento tiesioginiai rinkimai yra Lietuvos Respublikos valstybės valdymo formos bruožas. Tiesioginiai rinkimai pagal Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymą reiškia, kad Prezidentą rinkėjai renka be tarpininkų. Šiame įstatyme reglamentuojama detali Prezidento rinkimų tvarka (rinkimų organizavimas, rinkėjų sąrašai bei jų sudarymo tvarka, kandidatų į Respublikos Prezidentus kėlimas, rinkimų agitacija, balsų skaičiavimas bei rinkimų rezultatų nustatymas). Konstitucijoje nustatoma, kad Prezidento rinkimai, kuriuos skiria Lietuvos Respublikos Seimas (67 str. 4 d.), vykdomi paskutinį sekmadienį likus dviem mėnesiams iki Prezidento kadencijos pabaigos (80 str.).

Prezidento rinkimų rezultatai po pirmojo balsavimo nustatomi atsižvelgiant į rinkimuose dalyvavusių rinkėjų skaičių. Išrinktu Respublikos Prezidentu laikomas tas kandidatas, kuris pirmą kartą balsuojant ir dalyvaujant ne mažiau kaip pusė visų rinkėjų gavo daugiau kaip pusę visų rinkimuose dalyvavusių rinkėjų balsų (81 str. 1 d.). Rinkimuose dalyvaujant mažiau kaip pusė visų rinkėjų, išrinktu laikomas tas kandidatas, kuris gavo daugiausiai, bet ne mažiau kaip 1/3 visų rinkėjų balsų (81 str. 1 d.). Skirtingą Prezidento rinkimų rezultatų nusatymą lemia tai, jog Respublikos Prezidento, kaip valstybės vadovo, išskirtinis statusas nereiškia, „kad jis turi būti išrinktas Tautos daugumos“⁶⁴. Taigi svarbu laikytis Konstitucijos 81 straipsnyje nustatytų rinkėjų balsų skaičiaus.

Konstitucijos 81 straipsnio antroje dalyje reglamentuojamas pakartotinis balsavimas, kai pirmajame balsavimo rate nė vienas kandidatas į Prezidento postą nesurenka reikiamos balsų daugumos. Po dviejų savaitių surengiamas pakartotinis balsavimas dėl dviejų kandidatų, pirmame balsavimo rate gavusių daugiausiai balsų. Išrinktu laikomas kandidatas, surinkęs

⁶² Įstatymas dėl Federalinio prezidento rinkimų Federaliniame susirinkime. Prieiga per internetą 2006 11 13: http://www.gesetze-im-internet.de/bpr_swahlg/BJNR002300959.html.

⁶³ Lietuvos Respublikos Konstitucija. – Vilnius, 2004. P. 17; Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymas (aktualios redakcijos). Prieiga per internetą 2006 11 14: http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=267498.

⁶⁴ Jovaišas K. (Red.) Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras, II dalis. – Vilnius, 2002. P. 141.

daugiau balsų, t. y. tas, kuris gavo daugiau kaip pusę (50% plus 1 balsas) visų rinkimuose dalyvavusių rinkėjų balsų.

Konstitucijos 81 straipsnio 3 dalis nustato atvejį, kai rengiami pakartotiniai Respublikos Prezidento rinkimai. Pakartotiniai rinkimai rengiami, jeigu pirmajame rate dalyvavo ne daugiau kaip du kandidatai ir nė vienas negavo reikiamo balsų skaičiaus, nustatyto to paties straipsnio pirmoje dalyje.

Konstitucijos 82 straipsnio pirmoje dalyje įtvirtinta nuostata, jog išrinktas Respublikos Prezidentas savo pareigas pradeda eiti rytojaus dieną pasibaigus Respublikos Prezidento kadencijai. Tačiau įgaliojimų įgijimui tas pats Konstitucijos straipsnis nustato būtiną sąlygą – Prezidento priesaiką Tautai. Respublikos Prezidentas prisiekia Tautai „būti ištikimas Lietuvos Respublikai ir Konstitucijai, sąžiningai eiti savo pareigas ir būti visiems lygiai teisingas“⁶⁵. Prezidento priesaikos fragmento „sąžiningai eiti savo pareigas ir būti visiems lygiai teisingas“ ištakos yra „Vokietijos Federacinės Respublikos Konstitucijos 56 straipsnio 1 dalyje nustatytas Federalinio Prezidento tekstas“⁶⁶. Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentare nurodoma, kad lygaus teisingumo visiems idėja „virsta juridiniu siekiu įtvirtinti nepartinę ir nepolitinę Respublikos Prezidento pareigybę“⁶⁷. Prezidento priesaikos tekstas, kuris yra įtvirtintas Lietuvos Respublikos Prezidento įstatyme, nėra vien tik ceremonijos dalis. Tai yra svarbi teisinė norma, apibrėžianti pagrindines Respublikos Prezidento pareigas, kurių pagrindu toliau Konstitucijoje reglamentuojami Respublikos Prezidento įgaliojimai.

Vokietijos Federalinio prezidento priesaika pagal Pagrindinio įstatymo 56 straipsnį yra taip pat būtina sąlyga Federaliniam prezidentui gauti įgaliojimus⁶⁸, tačiau joje įtvirtintas lygus teisingumas visiems remiasi Pagrindinio įstatymo 20 straipsnio trečia dalimi, kuria kiekvienas valstybės organas saistomas konstitucijos⁶⁹, t. y. privalo laikytis Pagrindinio įstatymo, nes tik tokiu būdu gali būti garantuojamas bei užtikrinamas lygaus teisingumo visiems principas.

Priešingai nei Lietuvos Respublikos Prezidentas Vokietijos Federalinis prezidentas renkamas Tautos ne tiesiogiai. Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinio įstatymo 54 straipsnio pirmoje dalyje įtvirtinta nuostata, jog „Federalinį prezidentą renka Federalinis

⁶⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucija. – Vilnius, 2004. P. 17.

⁶⁶ Jovaišas K. (Red.) Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras, II dalis. – Vilnius, 2002. P. 143.

⁶⁷ Ten pat, p. 143.

⁶⁸ Isensee J., Kirchhof P. (Hrsg.) Handbuch des Staatsrechts der Bundesrepublik Deutschland, Band III (Demokratie – Bundesorgane), 3., völlig neubearbeitete und erweiterte Auflage. – Heidelberg, 2005. S. 1060.

⁶⁹ Mangoldt v. H., Klein F., Starck Ch. (Hrsg.) Kommentar zum Grundgesetz, Band 2 (Artikel 20 bis 82), 5., vollständig neubearbeitete Auflage. – München, 2005. S. 1433 – 1437.

susirinkimas⁷⁰. Kaip pastebi J. Isensee ir P. Kirchhof, tokie rinkimai, kai Federalinis prezidentas renkamas specialiai sudaryto atstovaujančio organo, užkerta kelią Federaliniui prezidentui tapti lygiaverčiu parlamento varžovu⁷¹. Šios idėjos pagrindu Parlamentinė taryba, siekdama išvengti Veimaro Konstitucijos laikų „traumos“ ar kitų dar vadinamos „pamokos“⁷², Pagrindiniame įstatyme įtvirtina ne tiesioginius Federalinio prezidento rinkimus, o jo rinkimą Federaliniame susirinkime.

2004 m. gegužės 23 d. Berlyne Federalinis susirinkimas susirinko dvyliktąjį kartą Federalinio prezidento rinkimams⁷³. Tarp Pagrindiniame įstatyme reglamentuojamų institucijų yra ir šis organas (nors Pagrindiniame įstatyme nėra jam skirto skirsnio), kuris, Ch. Burkiczak nuomone, visuomenėje sulaukia mažai dėmesio, mat Federalinio prezidento rinkimai yra jo vienintelė funkcija. Federalinis susirinkimas, kurį sušaukia Bundestago pirmininkas, susirenka kas penkeris metus, o nuo 1979 metų nuolat kas penktų metų gegužės 23 dieną⁷⁴. Tačiau šis organas gali būti sušauktas ir anksčiau nukrypstant nuo kas penkmetinio ritmo, jei Federalinio prezidento postas lieka laisvas anksčiau jo kadencijos laiko pabaigos. Nuo pirmojo Federalinio susirinkimo iki šių dienų praktikoje to nepasitaikė⁷⁵.

Pagrindinis įstatymas nustato, kad Federalinis susirinkimas susideda iš Bundestago narių ir vienodo skaičiaus narių, kurie pagal proporcinę rinkimų sistemą išrenkami iš federalinių žemių parlamentų ir kurie yra nebūtinai šių parlamentų nariai⁷⁶, mat partijos turi galimybę paskirti asmenis, atstovaujančius įvairias visuomeninio gyvenimo sritis. Tokiu būdu Federalinis susirinkimas įtvirtina du politinės visuomenės aspektus renkant Federalinį prezidentą: unitarinį bei federalinį. Unitarinį aspektą realizuoja šio susirinkimo sudėtyje esantys Bundestago nariai, kurie rinkdami Federalinį prezidentą atstovauja visai Tautai. Federalinį aspektą atspindi federalinių žemių nariai, kurie atstovauja konkrečios žemės piliečių nuomonę bei interesus. Taigi

⁷⁰ Jarašiūnas E., Mesonis G. (Sud.) Užsienio šalių konstitucijos. – Vilnius, 2004. P. 59.

⁷¹ Isensee J., Kirchhof P. (Hrsg.) Handbuch des Staatsrechts der Bundesrepublik Deutschland, Band III (Demokratie – Bundesorgane), 3., völlig neubearbeitete und erweiterte Auflage. – Heidelberg, 2005. S. 1047.

⁷² Jesse E. Die Wahlen zum Bundespräsidenten 1949 – 2004, in: Gesellschaft – Wirtschaft – Politik 2 (2004). S. 144.

⁷³ Burkiczak Ch. Die Bundesversammlung und die Wahl des Bundespräsidenten – Rechtliche Grundlagen und Staatspraxis, in: Juristische Schulung: Zeitschrift für Studium und Referendariat 44 (2004). S. 278.

⁷⁴ Gabriel W. O., Holtmann E. (Hrsg.) Politisches System der Bundesrepublik Deutschland, 3., völlig überarbeitete und erweiterte Auflage. – München, 2004. S. 296.

⁷⁵ Burkiczak Ch. Die Bundesversammlung und die Wahl des Bundespräsidenten – Rechtliche Grundlagen und Staatspraxis, in: Juristische Schulung: Zeitschrift für Studium und Referendariat 44 (2004). S. 279.

⁷⁶ Jesse E. Die Wahlen zum Bundespräsidenten 1949 – 2004, in: Gesellschaft – Wirtschaft – Politik 2 (2004). S. 144; Burkiczak Ch. Die Bundesversammlung und die Wahl des Bundespräsidenten – Rechtliche Grundlagen und Staatspraxis, in: Juristische Schulung: Zeitschrift für Studium und Referendariat 44 (2004). S. 279.

išrinktas Federalinis prezidentas atstovauja visumą jį rinkusių elementų⁷⁷, o jo rinkimai Federaliniame susirinkime pagal Federalinio susirinkimo narių sudėtį atspindi Vokietijos valstybės santvarkos formos ypatybę.

Įstatymas dėl Federalinio prezidento rinkimų Federaliniame susirinkime reglamentuoja kandidatų į Federalinio prezidento postą siūlymo tvarką (§ 9). Siūlyti kandidatus į Federalinio prezidento postą turi teisę kiekvienas Federalinio susirinkimo narys. Rašytiniai pasiūlymai dėl kandidatų su siūlančiojo pritarimu kandidatūrai įteikiami Bundestago pirmininkui. Antrame bei trečiame rinkimų etape gali būti siūlomi nauji kandidatai.

Pagrindinio įstatymo 54 straipsnis nustato tris sąlygas kandidatui į Federalinio prezidento postą: jis turi būti vokiečių, turėti rinkimų į Bundestagą teisę bei būti sulaukusiam keturiasdešimties metų.

Federalinis prezidentas turi būti renkamas slaptai bei be svarstymų (Pagrindinio įstatymo 54 str.). Ch. Burkiczak nuomone, šios nuostatos tikslas sustabdyti diskusijas, kurios gali pakenkti Prezidento pareigoms bei kandidatams į šias pareigas, tačiau realiai jau kelis mėnesius prieš rinkimus visuomenėje pradedamos diskusijos gali labiau pakenkti kandidatams nei svarstymas pačiame Federaliniame susirinkime⁷⁸.

Kandidatas į Federalinio prezidento postą turi surinkti Federalinio susirinkimo narių daugumą (Pagrindinio įstatymo 54 str. 6 dalis), kuri pagal Pagrindinio įstatymo 121 straipsnį reiškia Federalinio susirinkimo narių skaičiaus, nustatyto Pagrindiniu įstatymu, daugumą. Jei šios daugumos per du rinkimų turus nesurenka nei vienas kandidatas, išrinktu laikomas tas, kuris trečiame rinkimų ture surenka daugiausiai balsų. Ši rinkimų procedūra, E. Jesse nuomone, sustiprina Prezidento poziciją⁷⁹. Bundestago pirmininkas skelbia Federalinį susirinkimą baigtu, kai išrinktasis sutinka su išrinkimu.

Nepaisant rinkimų sistemų į Prezidento postą skirtumų Lietuvos Respublikos Prezidentas bei Vokietijos Federalinis prezidentas renkami penkerių metų kadencijai. Lietuvos Respublikos Prezidentu tas pats asmuo „gali būti renkamas ne daugiau kaip du kartus iš eilės“⁸⁰. Tai reiškia, kad tas pats asmuo gali būti renkamas trečiai kadencijai po penkerių metų pertraukos. Vokietijos Pagrindiniame įstatyme įtvirtinta tokia pati nuostata (54 str.), kuo siekiama „eliminuoti

⁷⁷ Isensee J., Kirchhof P. (Hrsg.) Handbuch des Staatsrechts der Bundesrepublik Deutschland, Band III (Demokratie – Bundesorgane), 3., völlig neubearbeitete und erweiterte Auflage. – Heidelberg, 2005. S. 1048.

⁷⁸ Burkiczak Ch. Die Bundesversammlung und die Wahl des Bundespräsidenten – Rechtliche Grundlagen und Staatspraxis, in: Juristische Schulung: Zeitschrift für Studium und Referendariat 44 (2004). S. 280.

⁷⁹ Jesse E. Die Wahlen zum Bundespräsidenten 1949 – 2004, in: Gesellschaft – Wirtschaft – Politik 2 (2004). S. 144.

⁸⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucija. – Vilnius, 2004. P. 17.

autoritarinio režimo formavimosi prielaidas ir kartu sudaryti galimybes atnaujinti valstybės vadovybę⁸¹. Tačiau čia galimos ir manipuliacijos Federalinio prezidento postu tuo atveju, kai prezidentas, nepasibaigus kadencijos laikui, palieka laisvą postą, tokiu būdu užleisdamas vietą prezidentui, prieš tai buvusiam poste dvi kadencijas iš eilės⁸². Galimam pasinaudojimui valdžia Lietuvos Respublikos Konstitucija priešingai nei Vokietijos Pagrindinis įstatymas numato saugiklį.

Konstitucija 87 straipsniu nustato, kad pirmalaikių Respublikos Prezidento rinkimų atveju Respublikos Prezidentas, pageidaujantis dalyvauti rinkimuose, įregistruojamas kandidatu. Pasinaudojimo valdžia apsauga įtvirtinama, kai pirmalaikiai Respublikos Prezidento rinkimai skelbiami tiek pirmos, tiek antros Respublikos Prezidento kadencijos metu. Pirmuoju atveju pakartotinai rinkimuose išrinktas Prezidentas laikomas išrinktu antrajai kadencijai, jei iki rinkimų praėjo daugiau kaip treji metai jo pirmos kadencijos laiko. Praėjus mažiau nei trejiems metams pirmos Prezidento kadencijos laiko, jis renkamas likusiam pirmos kadencijos laikui, kuris nelaikomas antrąją kadenciją. Taigi lemiamą yra trejų metų riba. Toks reglamentavimas yra protingas ir teisingas, mat neleidžia Prezidentui viršyti leistino dešimties metų dviejų kadencijų iš eilės laiko bei suteikiant galimybę Prezidentui būti išrinktam antrai kadencijai iš eilės.

Antruoju atveju, kai Respublikos Prezidento pirmalaikiai rinkimai skelbiami jo antrosios kadencijos metu, esamas Respublikos Prezidentas gali būti išrinktas besąlygiškai tik likusiam antrosios kadencijos laikui. Šiuo atveju nenustatoma jokia ištarnauto kadencijos laiko riba, nes tai jau antroji Prezidento kadencija, o trečia iš eilės Konstitucijoje nenustatoma.

Lietuvos Konstitucija nustato, kad Prezidentu gali būti renkamas Lietuvos pilietis pagal kilmę (t. y. Lietuvos pilietybę įgijęs gimdamas), ne mažiau kaip trejus pastaruosius metus gyvenęs Lietuvoje, jis turi būti iki rinkimų dienos sulaukęs keturiasdešimties metų ir jeigu jis gali būti renkamas Seimo nariu (78 str.). Be to numatoma be šių sąlygų dar viena – kandidatas turi būti surinkęs nemažiau kaip 20 tūkstančių rinkėjų parašų.

Skirtingos Lietuvos ir Vokietijos valstybės valdymo formos nulemia Lietuvos Respublikos Prezidento tiesioginius rinkimus, o Vokietijos Federalinio prezidento rinkimus Federaliniame susirinkime. Abu Prezidentai renkami penkerių metų kadencijai, abu turi būti sulaukę keturiasdešimties metų, turėti rinkimų teisę į šių valstybių parlamentus. Vokietijos Pagrindinis įstatymas nustato, kad kandidatas į Federalinio prezidento postą turi būti vokietis.

⁸¹ Jovaišas K. (Red.) Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras, II dalis. – Vilnius, 2002. P. 138.

⁸² Mangoldt v. H., Klein F., Starck Ch. (Hrsg.) Kommentar zum Grundgesetz, Band 2 (Artikel 20 bis 82), 5., vollständig nebearbeitete Auflage. – München, 2005. S. 1414.

Tuo tarpu Lietuvos Konstitucija įtvirtina nuostatą, kad kandidatas į Respublikos Prezidento postą turi būti ne tik Lietuvos pilietis, bet ir ne mažiau kaip trejus paskutinius metus gyvenęs Lietuvoje.

4. Lietuvos Respublikos Prezidento ir Vokietijos Federalinio prezidento įgaliojimų nutūkimo pagrindai, jų pavadinimas

Lietuvos Respublikos Prezidento įgaliojimų nutūkimo pagrindai yra nustatyti Konstitucijos 88 straipsnyje. Prezidento įgaliojimai nutūksta, kai pasibaigia laikas, kuriam jis buvo išrinktas, įvyksta pirmalaikiai Respublikos Prezidento rinkimai, atsistatydina iš pareigų, kai Prezidentas miršta, Seimas pašalina jį iš pareigų apkaltos proceso tvarka, kai Seimas, atsižvelgdamas į Konstitucinio Teismo išvadą, 3/5 visų Seimo narių balsų dauguma priima nutarimą, kuriuo konstatuojama, kad Respublikos Prezidento sveikatos būklė neleidžia jam eiti savo pareigų. Šių įgaliojimų nutūkimo pagrindų sąrašas yra išsamus ir baigtinis.

Vokietijos Federacinės Respublikos Federalinio Prezidento įgaliojimų nutūkimo pagrindai priešingai nei Lietuvos Respublikos Konstitucijoje nėra įtvirtinti viename Pagrindinio įstatymo straipsnyje. Tačiau juos galima nustatyti remiantis Pagrindinio įstatymo normomis. Kaip ir Lietuvos Prezidentas Vokietijos Federalinis prezidentas renkamas penkeriems metams, todėl pirmasis įgaliojimų nutūkimo pagrindas pagal Pagrindinio įstatymo 54 straipsnio antrą dalį yra pasibaigimas laiko, kuriam Federalinis prezidentas buvo išrinktas. Kiti įgaliojimų nutūkimo pagrindai, susiję su prieš laiką pasibaigusia tarnyba, yra Federalinio prezidento mirtis, atsistatydinimas, tarnybos praradimas remiantis Pagrindinio įstatymo 61 straipsnyje numatytu apkaltos procesu Federaliniame Konstituciniame Teisme bei Pagrindiniu įstatymu nustatytų reikalavimų kandidatui į Federalinio prezidento postą praradimas⁸³. Priešingai nei numatyta Lietuvos Respublikos Konstitucijoje Federalinio prezidento susirgimas kaip vienas iš jo įgaliojimų nutūkimo pagrindų nenustatomas. Kai Federalinis prezidentas serga, tačiau nenori to pripažinti, šį klausimą nagrinėja Federalinis Konstitucinis Teismas ir nustato būtinybę Bundesrato pirmininkui pavaduoti Federalinį prezidentą (nors ir Federalinis prezidentas priešinasi šiam sprendimui)⁸⁴. Taigi Federalinio prezidento liga yra tik pagrindas Bundestago pirmininkui

⁸³ Isensee J., Kirchhof P. (Hrsg.) Handbuch des Staatsrechts der Bundesrepublik Deutschland, Band III (Demokratie – Bundesorgane), 3., völlig neubearbeitete und erweiterte Auflage. – Heidelberg, 2005. S. 1059; Die Wahl des Bundespräsidenten: Beendigung des Amtes. Prieiga per internetą 2006 11 13: <http://www.bundespraesident.de/Amt-und-Funktion/Verfassungsrechtliche-Grundlag-11029/Wahl-des-Bundespraesidenten.htm>.

⁸⁴ Isensee J., Kirchhof P. (Hrsg.) Handbuch des Staatsrechts der Bundesrepublik Deutschland, Band III (Demokratie – Bundesorgane), 3., völlig neubearbeitete und erweiterte Auflage. – Heidelberg, 2005. S. 1063 – 1064.

pavadauti laikinai negalintį eiti savo pareigų Federalinį prezidentą, o Federalinio prezidento įgaliojimų nutūkimo pagrindo dėl ligos Pagrindinis įstatymas nenustato.

Probleminis Federalinio prezidento įgaliojimų nutūkimo pagrindas yra Pagrindiniu įstatymu nustatytų reikalavimų kandidatui į Federalinio prezidento postą praradimas. Tokiu būdu nutūkus Federalinio prezidento įgaliojimams yra būtinas reikalavimų kandidatui į Federalinio prezidento postą neatitikimo nustatymo procesas. Tačiau tokia procedūra nėra numatyta⁸⁵. Taip pat šiam atvejui nėra įmanomas Pagrindinio įstatymo 61 straipsnio taikymas, kuris numato Federalinio prezidento apkaltos procedūrą Federaliniame Konstituciniame Teisme. Galimas konfliktas gali būti sprendžiamas bendradarbiaujant atsakingoms konstituciniams organams, ypačiai Bundestago pirmininkui, kuris kviečia Federalinį susirinkimą naujiems Federalinio prezidento rinkimams, su Bundesrato pirmininku, įgaliotu pavadauti Federalinį prezidentą⁸⁶. Toks bendradarbiavimas yra logiškas ir paaiškinamas Federalinio prezidento rinkimais Federaliniame susirinkime.

Tiek Lietuvos Respublikos Konstitucija, tiek Vokietijos Pagrindinis įstatymas numato apkaltos procedūrą. Apkaltos procedūra vyksta pagal baudžiamojo proceso principus ir pagrindines taisykles, tačiau tai nėra teisminis procesas. Konstitucinio Teismo 1999 metų gegužės 11 d. nutarime tvirtinama, jog „demokratių valstybių konstitucijose apkalta traktuojama kaip ypatingas procesas, kai yra sprendžiamas pareigūno konstitucinės atsakomybės klausimas“⁸⁷, todėl „apkalta nėra baudžiamosios atsakomybės taikymas, net jei jos pagrindas yra nusikaltimas“⁸⁸. Apkaltos procedūra konstitucinės atsakomybės klausimas išsprendžiamas pašalinant asmenį, kuriam taikoma apkalta, iš pareigų arba panaikinant jo mandatą. Konstitucinis Teismas 2004 metų gegužės 25 d. nutarimu pabrėžia, kad „apkaltos instituto konstitucinė paskirtis yra ne tik vienkartinis tokių asmenų pašalinimas iš užimamų pareigų, bet daug platesnė – užkirsti kelią asmenims, šiurkščiai pažeidusiems Konstituciją, sulaužiusiems priesaiką, užimti tokias Konstitucijoje numatytas pareigas, kurių ėjimo pradžia yra susijusi su Konstitucijoje nurodytos priesaikos davimu“⁸⁹. Asmuo negali būti renkamas Lietuvos Respublikos Prezidentu,

⁸⁵ Mangoldt v. H., Klein F., Starck Ch. (Hrsg.) Kommentar zum Grundgesetz, 5., vollständig neubearbeitete Auflage. – München, 2005. S. 1412.

⁸⁶ Ten pat, s. 1412.

⁸⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d. nutarimas. Prieiga per internetą 2006 11 15: <http://www.lrkt.lt/dokumentai/1999/n9l0511a.htm>.

⁸⁸ Ten pat.

⁸⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas. Prieiga per internetą 2006 11 15: <http://www.lrkt.lt/dokumentai/2004/n040525.htm>.

jei jis apkaltos procedūros tvarka pašalinamas iš Prezidento pareigų už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą ar už priesaikos sulaužymą.

D. Hesselberger apie Federalinio prezidento apkaltą pagal Pagrindinio įstatymo 61 straipsnį sako, jog nepaisant proceso pavadinimo „apkalta“ ši procedūra nėra baudžiamoji, tačiau konstitucinė⁹⁰. Apkaltos procedūra yra konstitucijos apsaugos procedūra, todėl ja nėra grindžiamas koks nors baudžiamojo pobūdžio nusižengimas, nors Federaliniame Konstituciniame Teisme apkaltos procesas vyksta panašiai kaip baudžiamojo proceso⁹¹. Tačiau yra ir tokios nuomonės šalininkų, kurie teigia, jog apkaltos procedūra neturi pakankamų teisinių kontūrų, todėl nėra aišku, ar ši procedūra yra baudžiamojo ar konstitucinio charakterio⁹². Tačiau vieningai sutariama, kad apkaltos procedūra sprendžiamas Federalinio prezidento konstitucinės atsakomybės klausimas.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 86 straipsnis nustato, kad „Prezidentas gali būti prieš laiką pašalintas iš pareigų tik šiurkščiai pažeidęs Konstituciją arba sulaužęs priesaiką, taip pat paaiškėjus, kad padarytas nusikaltimas“, o „pašalinimo iš pareigų klausimą sprendžia Seimas apkaltos proceso tvarka“⁹³. Pirmieji apkaltos proceso pagrindai yra plačiai ir nevienprasmiskai interpretuoti. Tuo tarpu Vokietijos Pagrindinis įstatymas konkrečiai apibrėžia, jog apkaltos procedūros pagrindai yra tyčinis Pagrindinio įstatymo ar kitų federalinių įstatymų pažeidimas (61 str. 1 d.). Tačiau mokslinėje literatūroje diskusijos vis dėlto kyla dėl šios Pagrindinio įstatymo normos, mat pagal Pagrindinio įstatymo 20 straipsnio 3 dalį konstitucinius organus saisto „įstatymas ir teisė“⁹⁴. Pagrindiniam įstatymui priklauso ir nerašytos taisyklės, o apkaltos procedūra apsiriboja tik įstatymo pažeidimu⁹⁵, todėl ši norma yra kritikuotina.

Kaip nustato Vokietijos Pagrindinio įstatymo 61 straipsnis, reglamentuojantis Federalinio prezidento apkaltos procedūros pagrindus, priešingai nei Lietuvos Respublikos Konstitucijoje jame tarp šių pagrindų nėra numatytas nusikaltimas, kuris yra baudžiamosios teisės objektas. Tagi Federaliniam prezidentui nustatoma apkaltos procedūra, kurios pagrindai yra Pagrindinio įstatymo ar bet kurio kito federalinio įstatymo pažeidimas, yra dėl jo konstitucinės atsakomybės

⁹⁰ Hesselberger D. Das Grundgesetz: Kommentar für die politische Bildung, 13. Auflage. – Bonn, 2003. S. 267.

⁹¹ Isensee J., Kirchhof P. (Hrsg.) Handbuch des Staatsrechts der Bundesrepublik Deutschland, Band III (Demokratie – Bundesorgane), 3., völlig neubearbeitete und erweiterte Auflage. – Heidelberg, 2005. S. 1069.

⁹² Mangoldt v. H., Klein F., Starck Ch. (Hrsg.) Kommentar zum Grundgesetz, Band 2 (Artikel 20 bis 82), 5., vollständig neubearbeitete Auflage. – München, 2005. S. 1537.

⁹³ Lietuvos Respublikos Konstitucija. – Vilnius, 2004. P. 19.

⁹⁴ Jarašiūnas E., Mesonis G. (Sud.) Užsienio šalių konstitucijos. – Vilnius, 2004. P. 48.

⁹⁵ Mangoldt v. H., Klein F., Starck Ch. (Hrsg.) Kommentar zum Grundgesetz, Band 2 (Artikel 20 bis 82), 5., vollständig neubearbeitete Auflage. – München, 2005. S. 1538.

kaip konstitucinio organo⁹⁶, tokiu būdu atskiriant Federalinio prezidento kitų rūšių atsakomybes (baudžiamąją, administracinę, civilinę).

Lietuvos Respublikos Prezidento bei Vokietijos Federalinio prezidento apkaltos procedūra kelia problemą, susijusią su kontrasignavimo principu. Lietuvos Konstitucija nustato, kad Konstitucijoje nurodytus Prezidento dekretus pasirašo Ministras Pirmininkas arba atitinkamos srities ministras. Šis pasirašymas siejamas su atsakomybės pasidalijimu, mat už pasirašytą dekretą atsakomybė tenka Ministrui Pirmininkui arba ministrui. Pagrindinis įstatymas numato, kad Federalinio prezidento potvarkiai ir įsakymai įsigalioja pasirašius federaliniam kancleriui arba kompetentingam ministrui. Tokia Federalinio prezidento potvarkių ir įsakymų įsigaliojimų tvarka suponuoja juos pasirašiusių atsakomybę. Tačiau nei Lietuvos Respublikos Prezidento, nei Federalinio prezidento apkaltos procedūra nekeliamas pasirašiusių Ministro Pirmininko ar ministrų bei Federalinio kanclerio ar federalinių ministrų atsakomybės klausimo. Tuomet kontrasignavimo principas netenka prasmės.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 89 straipsnis reglamentuoja Respublikos Prezidento pavadavimo tvarką. Reikia išskirti du atvejus, kai Prezidentą pavaduoja Seimo Pirmininkas: vienu Seimo Pirmininkas laikinai eina Prezidento pareigas, kitu Seimo Pirmininkas pavaduoja Prezidentą. Pirmuoju atveju Seimo Pirmininkas laikinai eina Respublikos Prezidento pareigas, Prezidentui mirus, atsistatydinus, pašalinus jį iš pareigų apkaltos proceso tvarka ar tada, kai Seimas nutaria, kad Prezidento sveikatos būklė neleidžia jam eiti pareigų. Seimo Pirmininkas tokiu atveju netenka savo įgaliojimų Seime, o jo pareigas Seimo pavedimu laikinai eina jo pavaduotojas. Konstitucija įpareigoja Seimą ne vėliau kaip per 10 dienų paskirti Respublikos Prezidento rinkimus, kurie turi būti surengti ne vėliau kaip per du mėnesius (89 str. 1 d.).

Konstitucijos 89 straipsnio antroji dalis reglamentuoja antrąjį atvejį, kai Seimo Pirmininkas pavaduoja Prezidentą, laikinai išvykusį į užsienį arba susirgusį ir dėl to laikinai negalintį eiti pareigų. To paties straipsnio trečioji dalis nustato apribojimus Seimo Pirmininkui, kuris, laikinai pavaduodamas Prezidentą, negali skelbti pirmalaikių Seimo rinkimų, atleisti ar skirti ministrų be Seimo sutikimo. Šios dalies nuostatos netaikomos Seimo Pirmininkui laikinai einant Prezidento pareigas, todėl šiuo atveju Seimo Pirmininkas gali įgyvendinti visus konstitucinius Prezidento įgaliojimus.

Vokietijos Pagrindinio įstatymo 57 straipsnis nustato, kad Federaliniam prezidentui negalint toliau eiti savo pareigų arba prieš laiką pasibaigus jo tarnybai jo įgaliojimus vykdo

⁹⁶ Zippelius R., Würtenberger Th. Deutsches Staatsrecht: Ein Studienbuch, 31. Auflage. – München, 2005. S. 359.

Bundesrato pirmininkas⁹⁷. Pagrindinis įstatymas išskiria du Federalinio prezidento pavadavimo pagrindus: negalėjimas toliau eiti pareigų ir prieš laiką pasibaigusi Federalinio prezidento tarnyba. Šis Pagrindinio įstatymo straipsnis toliau nedetalizuojamas, todėl mokslinėje literatūroje diskutuojama, kokius atvejus apima sąvoka „negalėjimas toliau eiti pareigų“. J. Isensee ir P. Kirchhof teigia, jog Federalinis prezidentas negali toliau eiti pareigų prieš savo valią (liga, pagrobimas, paėmimas įkaitu arba esant karo ginčams) arba kitais atvejais (užsienio vizitai, atostogos, nesuderinti susitikimai, kuriuose būtinas Federalinio prezidento dalyvavimas)⁹⁸. Užsienio vizito ar atostogų atveju Federalinis prezidentas turi laisvę nuspręsti, kokius reikalus jis tvarkys pats, o kokius pavės Bundesrato pirmininkui⁹⁹.

Prieš laiką baigiasi Federalinio prezidento tarnyba, kai jis miršta, atsistatydina, netenka posto apkaltos būdu ar neatitinkant keliamų reikalavimų kandidatui į Federalinio prezidento postą. Šiais atvejais Federalinį prezidentą taip pat pavaduoja Bundesrato pirmininkas, kuris tiek negalėjimo toliau eiti savo pareigų, tiek prieš laiką pasibaigusios tarnybos atveju nustato Federalinio prezidento pavadavimo būtinybę, kurią gali užginčyti kiti konstituciniai organai¹⁰⁰. Pagrindinio įstatymo 57 straipsnis nustato, kad Bundesrato pirmininkas vykdo Federalinio prezidento įgaliojimus. Tagi Bundesrato pirmininkas turi visą Federalinio prezidento kompetenciją, perima visas jo teises bei pareigas¹⁰¹, išskyrus jau anksčiau minėtus užsienio vizitų, atostogų ar susitikimų atvejus, kai Federalinis prezidentas gali pavesti Bundesrato pirmininkui atlikti tik kai kurias užduotis. Priešingai nei nustato Lietuvos Respublikos Konstitucija, kuri numato kai kuriuos apribojimus Seimo pirmininkui pavaduojant Respublikos Prezidentą, Pagrindiniu įstatymu nenumatyti jokie suvaržymai Bundesrato pirmininkui pavaduojant Federalinį prezidentą.

5. Lietuvos Respublikos Prezidento ir Vokietijos Federacinės Respublikos Federalinio prezidento įgaliojimai

Lietuvos Respublikos Prezidento įgaliojimai nustatyti Konstitucijos 84 straipsnyje, tačiau ir kiti Konstitucijos straipsniai reglamentuoja Prezidento įgaliojimus. Pagrindinis įstatymas

⁹⁷ Jarašiūnas E., Mesonis G. (Sud.) Užsienio šalių konstitucijos. – Vilnius, 2004. P. 60.

⁹⁸ Isensee J., Kirchhof P. (Hrsg.) Handbuch des Staatsrechts der Bundesrepublik Deutschland, Band III (Demokratie – Bundesorgane), 3., völlig neubearbeitete und erweiterte Auflage. – Heidelberg, 2005. S. 1062 – 1065.

⁹⁹ Ten pat, s. 1064.

¹⁰⁰ Ten pat, s. 1064.

¹⁰¹ Ten pat, s. 1064 – 1065; Gabriel W. O., Holtmann E. (Hrsg.) Politisches System der Bundesrepublik Deutschland, 3., völlig überarbeitete und erweiterte Auflage. – München, 2004. S. 298.

neįtvirtina Vokietijos Federalinio prezidento įgaliojimų viename straipsnyje. Vykstančios diskusijos dėl Lietuvos valstybės valdymo formos suponuoja skirtingą požiūrį ir apie Respublikos Prezidento institutą, įtvirtintą 1992 metų Lietuvos Respublikos Konstitucijoje. Mokslinėje literatūroje atskiriems Respublikos Prezidento įgaliojimams suteikiama nevienoda reikšmė. Vokietijos Federalinio prezidento institutas bei jo galios, įtvirtintos Pagrindiniame įstatyme, taip pat yra nuolatinių diskusijų objektas tiek dėl paties Federalinio prezidento instituto reikalingumo, tiek dėl jo atskirų galių politinės reikšmės. Tokį nuomonių išsiskyrimą lemia abiejų valstybių Prezidentų galių realaus įgyvendinimo galimybės, mat politinė tikrovė dažnai skiriasi nuo Konstitucijose įtvirtintų Prezidentų galių. Todėl nemažai Lietuvos Respublikos bei Vokietijos Federacinės Respublikos straipsnių autorių bei mokslininkų sutinka, kad svarbūs šioje situacijoje Lietuvos Prezidento bei Vokietijos Federalinio prezidento asmenybė bei jų autoritetas visuomenėje.

Toks nevienprasmiškas Respublikos Prezidento bei Federalinio prezidento įgaliojimų klausimas skatina pirmiausia aptarti galimas Lietuvos Respublikos Prezidento bei Vokietijos Federalinio prezidento įgaliojimų klasifikacijas, o vėliau pereiti prie konkrečių abiejų valstybių Prezidentų galių bei išsiaiškinti šių galių pasireiškimą politinėje tikrovėje, atskleisti panašumus bei skirtumus.

A. Bakaveckas straipsnyje „Lietuvos Respublikos Prezidento įgaliojimai vykdomosios valdžios srityje“ pateikia A. Holšteino Prezidento įgaliojimų skirstymą. A. Holšteinas įgaliojimus skirsto taip: 1) iš esmės reprezentatyvūs įgaliojimai, 2) įgaliojimai skiriant į nustatytas pareigas, 3) įgaliojimai krizinių situacijų atvejais, 4) įgaliojimai Vyriausybės atžvilgiu¹⁰². Tačiau tokia klasifikacija nevysiškai tiksli¹⁰³. Prezidento įgaliojimus pagal jų įgyvendinimo pobūdį galima skirstyti į svarankiškus ir į įgaliojimus, įgyvendinamus kartu su Seimu, Ministru Pirmininku ar Vyriausybe¹⁰⁴. Panašiai formuluojama ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentare, kuomet Prezidentas nieko nevaržomas įgyvendina atstovaujamuosius ir ritualinius įgaliojimus, o kitų įgaliojimų įgyvendinimas saistomas kitų politinio proceso subjektų įgaliojimais¹⁰⁵. Pagal

¹⁰² Bakaveckas A. Lietuvos Respublikos Prezidento įgaliojimai vykdomosios valdžios srityje//Jurisprudencija. T. 42 (34). 2003. P. 72. Prieiga per internetą 2006 11 01: <http://www.mruni.lt/leidyba.htm>.

¹⁰³ Vinkleris P. Lietuvos Respublikos Prezidento statusas ir įgaliojimai. – Vilnius, 2002. P. 91.

¹⁰⁴ Bakaveckas A. Lietuvos Respublikos Prezidento įgaliojimai vykdomosios valdžios srityje//Jurisprudencija. T. 42 (34). 2003. P. 72. Prieiga per internetą 2006 11 01: <http://www.mruni.lt/leidyba.htm>.

¹⁰⁵ Jovaišas K. (Red.) Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras, II dalis. – Vilnius, 2002. P. 129.

Prezidento įgaliojimų santykį su valstybės valdžios rūšimis galima išskirti įgaliojimus įstatymų leidžiamosios valdžios srityje, vykdomosios bei teisminės valdžios srityse¹⁰⁶.

P. Vinkleris pateikia Prezidento įgaliojimų kalsifikaciją pagal reguliavimo objektą:

- įgaliojimai užsienio politikoje;
- įgaliojimai Vyriausybės atžvilgiu;
- įgaliojimai, ribojantys Seimo valdžią;
- įgaliojimai įstatymų leidybos srityje;
- įgaliojimai atliekant konstitucinę priežiūrą;
- įgaliojimai ginant valstybę;
- įgaliojimai įvedant nepaprastąją padėtį;
- įgaliojimai skiriant ir atleidžiant asmenis iš pareigų;
- įgaliojimai sprendžiant pilietybės klausimus;
- įgaliojimai skiriant valstybinius apdovanojimus;
- malonės teikimo įgaliojimai¹⁰⁷.

Taip pat P. Vinkleris pastebi, jog „Lietuvoje stiprėja tendencija įstatymu suteikti Respublikos Prezidentui vis daugiau įgaliojimų“¹⁰⁸, todėl kalbant apie Prezidento įgaliojimus reikėtų nepamiršti ir jo įgaliojimų, nustatytų ne tik Konstitucijoje.

Oficialiame Vokietijos Federalinio prezidento internetiniame tinklalapyje rašoma, kad Federalinio prezidento įgaliojimai nustatomi Pagrindiniame įstatyme, taip pat kituose įstatymuose bei susiklosčiusioje politinėje praktikoje¹⁰⁹. Šiame puslapyje pateikiami tokie Federalinio prezidento įgaliojimai: Vokietijos Federacinės Respublikos reprezentavimas valstybės viduje ir už jos ribų (Federalinio prezidento dalyvavimas valstybiniuose, visuomeniniuose ir kultūriniuose renginiuose, užsienio vizitai ir pan.), federalinio prezidento įgaliojimai užsienio politikoje (Pagrindinio įstatymo 59 str. 1d.), siūlo Federalinį kanclerį (Pagrindinio įstatymo 63 str. 1 d.), paskiria bei atleidžia Federalinį kanclerį (Pagrindinio įstatymo 63 str. 4 d. ir 67 str.) ir federalinius ministrus (Pagrindinio įstatymo 64 str.), paleidžia Bundestagą (Pagrindinio įstatymo 63 4 d. ir 68 str.), pasirašo¹¹⁰ bei paskelbia įstatymus (Pagrindinio įstatymo 82 str.), skiria ir atleidžia federalinius teisėjus, federalinius tarnautojus, karininkus ir puskarininkius (Pagrindinio įstatymo

¹⁰⁶ Bakaveckas A. Lietuvos Respublikos Prezidento įgaliojimai vykdomosios valdžios srityje//Jurisprudencija. T. 42 (34). 2003. P. 72. Prieiga per internetą 2006 11 01: <http://www.mruni.lt/leidyba.htm>.

¹⁰⁷ Vinkleris P. Lietuvos Respublikos Prezidento statusas ir įgaliojimai. – Vilnius, 2002. P. 91.

¹⁰⁸ Ten pat, p. 91.

¹⁰⁹ Der Bundespräsident: Verfassungsrechtliche Grundlagen. Prieiga per internetą 2006 11 14: <http://www.bundespraesident.de/Amt-und-Funktion/Verfassungsrechtliche-Grundlag.htm>.

¹¹⁰ Žr. skyriuje Prezidentų įgaliojimai santykiuose su parlamentu.

60 str. 1 d.), įgyvendina malonės teisę (Pagrindinio įstatymo 60 str. 2 d.)¹¹¹. Tačiau tokia pateiktų įgaliojimų klasifikacija nėra visiškai tiksli, o taip pat neaiškumus sukelia puslapyje minimos Federalinio prezidento integracijos bei įstatymų kontrolės ir konstitucijos apsaugos funkcijos, rezervinės funkcijos krizinių situacijų metu¹¹². Pasidaro neaišku, ar šios funkcijos įeina į aukščiau pateiktą klasifikaciją, nors tokiu atveju tai būtų taip pat ne visai logiška.

Mokslinėje literatūroje, diskutuojant dėl Federalinio prezidento galių ir jo realaus vaidmens politikoje, pateikiamos įvairios Federalinio prezidento galių klasifikacijos. Nors ir šalia stiprios federalinės Vyriausybės, teigia R. Zippelius, Federalinis prezidentas nėra vien tik šešėlinė figūra¹¹³. Autorius įvardina tokius Federalinio prezidento įgaliojimus: Federalinis prezidentas atstovauja Federacijai tarptautiniuose santykiuose ir jos vardu sudaro sutartis su užsienio valstybėmis, akredituoja bei priima pasiuntinius (Pagrindinio įstatymo 59 str. 2 d.); federalinės Vyriausybės reikalavimu ir Bundesrato pritarimu gali paskelbti įstatymo projektui svarstyti nepaprastųjų įstatymų leidybos procesą (Pagrindinio įstatymo 81 str. 1 d.), paskelbia gynybos padėtį (Pagrindinio įstatymo 115 str. 3 d.) bei čia yra ir rezervinės Federalinio prezidento funkcijos – paleisti Bundestagą (Pagrindinio įstatymo 63 str. 4 d. ir 68 str.); įgaliojimai sudarant federalinę Vyriausybę; sušaukia Bundestagą (Pagrindinio įstatymo 39 str. 3 d.); įgaliojimai įstatymų leidybos srityje; skiria ir atleidžia federalinius teisėjus, federalinius tarnautojus, karininkus ir puskarininkius (Pagrindinio įstatymo 60 str. 1 d.); įgyvendina malonės teisę; nustato bei saugo valstybinius simbolius, apdovanoja; kitais įstatymais suteikti įgaliojimai¹¹⁴. Šioje klasifikacijoje pasigendama reprezentacinių bei integracinių Federalinio prezidento funkcijų.

J. Isensee und P. Kirchhof mano, jog šiomis funkcijomis Federalinis prezidentas palaiko valstybės vienybę, konfliktinėse situacijose, išlikdamas neutralus, padeda atrasti problemas sprendimą. Be šių įgaliojimų išskiriamos dar dvi Federalinio prezidento įgaliojimų grupės: saugotojo ar prižiūrėtojo funkcijos (siūlo bei skiria Federalinį kanclerį, jį atleidžia Bundestago prašymu, paleidžia Bundestagą, sušaukia Bundestagą, paveda Federaliniam kancleriui arba ministrams toliau eiti savo pareigas, skelbia nepaprastųjų įstatymų leidybos procesą, nustato rinkimų į Bundestagą dieną), kuriomis garantuojama „valdančiųjų konstitucinių organų“ veikla bei jų funkcijų įgyvendinimas, bei Federalinio prezidento funkcijos, kuriomis jis dalyvauja valstybės valdyme. Prie pastarųjų priskiriami Federalinio prezidento įgaliojimai įstatymų

¹¹¹ Der Bundespräsident: Verfassungsrechtliche Grundlagen. Prieiga per internetą 2006 11 14: <http://www.bundespraesident.de/Amt-und-Funktion/Verfassungsrechtliche-Grundlag.htm>.

¹¹² Ten pat.

¹¹³ Zippelius R., Würtenberger Th. Deutsches Staatsrecht: Ein Studienbuch, 31. Auflage. – München, 2005. S. 357.

¹¹⁴ Ten pat, s. 360 – 362.

leidymo procese, valstybės reprezentavimas tiek jos viduje, tiek už jos ribų (Pagrindiniame įstatyme suteikti įgaliojimai užsienio politikos srityje), įgyvendinama malonės teisė, įgaliojimai skirti bei atleisti ministrus¹¹⁵. Tokia Federalinio prezidento galių klasifikacija yra prasminga, tačiau ne visiškai išsami.

Šalia visų J. Isensee ir P. Kirchhof pateikiamų Federalinio prezidento įgaliojimų verta paminėti, jog Federalinis prezidentas tvirtina Federalinės vyriausybės veiklos reglamentą (Pagrindinio įstatymo 65 str.), skiria ir atleidžia federalinius teisėjus, federalinius tarnautojus, karininkus ir puskarininkus (Pagrindinio įstatymo 60 str. 1 d.), konstatuoja gynybos padėtį (Pagrindinio įstatymo 115a str. 3 d. ir 4 d.), Bundestagui pritariant gali išleisti tarptautine teise pagrįstus pareiškimus apie gynybos padėtį, jei paskelbiama gynybos padėtis ir Federacijos teritorija užpuolama ginkluota jėga (Pagrindinio įstatymo 115a str. 5 d.), nustato bei saugo valstybinius simbolius, apdovanoja. Kai kurie Federalinio prezidento įgaliojimai nustatomi federaliniuose įstatymuose (pvz.: Federalinių rinkimų įstatyme, Valstybės sekretorių įstatyme, Federalinio Konstitucinio Teismo įstatyme).

5. 1. Lietuvos Prezidento ir Vokietijos Federalinio prezidento įgaliojimai santykiuose su parlamentu

Lietuvos Respublikos Konstitucija įtvirtina didžiausias parlamento (Seimo) galias kitų valdžios institucijų atžvilgiu. Svarbiausi Seimui Konstitucijos suteikti įgaliojimai yra svrastyti ir priimti Konstitucijos pataisas bei leisti įstatymus, kas suponuoja galimybę Seimui sukaupti per daug valdžios. Vadovaujantis valdžių padalijimo principu demokratinėje valstybėje įstatymų leidžiamoji, vykdomoji bei teisminės valdžios turi būti atskirtos viena nuo kitos, būti savarankiškos, tačiau tarp jų yra pusiausvyra. Valstybės valdžių institucijų įgaliojimai, esant pusiausvyrai, atsveria vieni kitus. Todėl „Prezidento ir Seimo tarpusavio įgaliojimų esmė – užtikrinti, kad valstybės valdžios elgtųsi racionaliai ir apgalvotai, atsakingai priimtų sprendimus ir nepiktnaudžiautų savo įgaliojimais“¹¹⁶. Tokiu būdu Respublikos Prezidento įgaliojimai atsveria Seimui suteiktas galias ir neleidžia jomis piktnaudžiauti.

Lietuvos Respublikos Konstitucija nustato tokias Respublikos Prezidento galias, kurias įgyvendindamas Prezidentas susiduria su Seimu:

¹¹⁵ Isensee J., Kirchhof P. (Hrsg.) Handbuch des Staatsrechts der Bundesrepublik Deutschland, Band III (Demokratie – Bundesorgane), 3., völlig neubearbeitete und erweiterte Auflage. – Heidelberg, 2005. S. 1075 – 1102.

¹¹⁶ Jovaišas K. (Red.) Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras, II dalis. – Vilnius, 2002. P. 132.

- skelbia pirmalaikius Seimo rinkimus (58 str. 2 d., 84 str. 20 p.),
- skelbia eilinius Seimo rinkimus (84 str. 20 p.),
- šaukia neeilines Seimo sesijas (64 str. 2 d., 84 str. 19 p.),
- kviečia naujai išrinktą Seimą į pirmąjį posėdį (65 str.),
- ginkluoto užpuolimo atveju, kai kyla grėsmė valstybės suverenumui ar teritorijos vientisumui, priima sprendimą dėl gynybos nuo ginkluotos agresijos, įveda karo padėtį visoje valstybėje ar jos dalyje, skelbia mobilizaciją ir teikia šiuos sprendimus tvirtinti artimiausiam Seimo posėdžiui, o tarp Seimo sesijų šaukia neeilinę Seimo sesiją (142 str. 2 d.),
- priima sprendimą pratęsti Seimo įgaliojimus, jeigu karo veiksmų metu turi būti rengiami eiliniai rinkimai (143 str.),
- tarp Seimo sesijų neatidėliotinais atvejais priima sprendimą įvesti nepaprastąją padėtį kartu šaukdamas neeilinę Seimo sesiją svarstyti šio klausimo (144 str. 2 d.),
- įgaliojimai įstatymų leidybos rityje (70 str. 1 d., 71 str., 72 str., 84 str. 24 p.).

Svarbiausias iš šių įgaliojimų yra Respublikos Prezidento įgaliojimas paleisti Seimą. „Prezidentas, nors ir renkamas visuotiniuose rinkimuose, Konstitucijoje neturi pakankamai įgaliojimų paleisti parlamentą“¹¹⁷. Šiam G. Mesonio teiginiui galima ir paprieštarauti, ir pritarti, nes Konstitucijos 84 straipsnio 20 punkte nustatyta Respublikos Prezidento teisė skelbti pirmalaikius Seimo rinkimus. Ši Konstitucijos nuostata reglamentuojama 58 straipsnio 2 dalyje detalai. 58 straipsniu nustatomi du atvejai, kada Prezidentas gali paskelbti pirmalaikius Seimo rinkimus:

1. jei Seimas per 30 dienų nuo pateikimo nepriėmė sprendimo dėl naujos Vyriausybės programos arba nuo Vyriausybės programos pirmojo pateikimo per 60 dienų du kartus iš eilės nepritarė Vyriausybės programai,

2. Vyriausybės siūlymu, jei Seimas pareiškia tiesioginį nepasitikėjimą Vyriausybe.

Šie Respublikos Prezidentui Konstitucijos suteikti įgaliojimai sustiprina jo vaidmenį Vyriausybės formavimo procese, nes Seimui apsunkinamas kelias atstatydinti Vyriausybę, kurios sudaryme dalyvauja ir Prezidentas. Be to, Prezidentas tokiu būdu įgaliojamas išspręsti iškilusių valdžių nesutarimą bei garantuoti sklandų tolimesnį jų darbą ir stabilią politinę situaciją. Respublikos Prezidentas, pasinaudojęs teise paleisti Seimą, gali tik dar labiau paaštrinti situaciją,

¹¹⁷ Mesonis G. Valdžių padalijimas: teisinės valstybės charakteristika//Konstitucingumas ir pilietinė visuomenė. – Vilnius, 2003. P. 129.

nes „valstybė liktų ir be Seimo, ir be Vyriausybės“¹¹⁸. Tačiau šie Prezidento įgaliojimai, – paskelbti pirmalaikius Seimo rinkimus – (pritariant G. Mesonio nuomonei) egzistuoja teorinėje plotmėje, nes „iki šiol Seimui konstitucinėje tikrovėje teko esminis vaidmuo formuojant Vyriausybę“¹¹⁹, o Seimas tokiems Prezidento įgaliojimams turi atsvarą, kuri įtvirtinta Konstitucijos 87 straipsnyje. Čia nustatoma, jog Prezidentui paskelbus pirmalaikius Seimo rinkimus, naujai išrinktas Seimas 3/5 visų Seimo narių balsų dauguma per 30 dienų nuo pirmosios posėdžio dienos gali paskelbti pirmalaikius Respublikos Prezidento rinkimus. Šie Seimui suteikti įgaliojimai sumažina Prezidento galimybę paskelbti pirmalaikius Seimo rinkimus.

Su Respublikos Prezidento teise paleisti Seimą yra susijusi dar viena problema: Konstitucijos 101 straipsnio trečios dalies norma nustato, kad Vyriausybė turi atsistatydinti, kai Seimas visų Seimo narių balsų dauguma pareiškia nepasitikėjimą Vyriausybei. Tokia Konstitucijos norma „juridinės technikos požiūriu yra suformuluota nekorektiškai“¹²⁰, mat tai ignoruoja Konstitucijos 58 straipsnio antroje dalyje nustatytą Prezidento laisvę paskelbti pirmalaikius Seimo rinkimus arba jų nepaskelbti, nes Konstitucija numato Vyriausybės privalomą atsistatydinimą, kai Seimas pareiškia jai nepasitikėjimą. Šiuo požiūriu Vokietijos Federalinis prezidentas turi alternatyvos teisę abiem Pagrindinio įstatymo nustatytais Bundestago paleidimo atvejais.

Seimas yra įstatymų leidžiamoji valdžia (Konstitucijos 67 str. 2 p.). Tačiau Lietuvos Respublikos Konstitucija įstatymų leidybos srityje suteikia kai kuriuos įgaliojimus ir Respublikos Prezidentui. Taigi Prezidentas, būdamas įstatymų leidybos proceso dalimi, įgyja įstatymų kontrolės funkciją, kuri mokslinėje literatūroje yra diskusijų objektas.

Pagal Konstitucijos 68 straipsnio pirmą dalį Respublikos Prezidentui priklauso įstatymų leidybos iniciatyvos teisė (per 2004 – 2006 m. Prezidentas V. Adamkus Seimui svarstyti pateikė 4 įstatymų projektus¹²¹). Konstitucija taip pat numato, kad Seimo priimti įstatymai įsigalioja po to, kai juos pasirašo ir oficialiai paskelbia Respublikos Prezidentas (70 str. 1 d.). Pačiu įstatymu gali būti numatyta vėlesnė įsigaliojimo diena.

Konstitucijos 71 straipsnyje reglamentuojama Prezidento veto teisė. Čia nustatoma, kad Prezidentas Seimo priimtą įstatymą ne vėliau kaip per dešimt dienų po įteikimo pasirašo ir

¹¹⁸ Jovaišas K. (Red.) Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras, II dalis. – Vilnius, 2002. P. 16.

¹¹⁹ Vinkleris P. Lietuvos Respublikos Prezidento statusas ir įgaliojimai. – Vilnius, 2002. P. 143.

¹²⁰ Jovaišas K. (Red.) Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras, II dalis. – Vilnius, 2002. P. 16.

¹²¹ Lietuvos Respublikos Prezidento Valdo Adamkaus veikla 2004 – 2005 metais. Statistiniai duomenys. Prieiga per internetą 2006 11 20: <http://www.president.lt/file/veikla2005.pdf>; Lietuvos Respublikos Prezidento Valdo Adamkaus veikla 2005 – 2006 metais. Statistiniai duomenys. Prieiga per internetą 2006 11 20: http://www.president.lt/ftp/metine_ataskaita_2005_2006.pdf.

oficialiai paskelbia arba motyvuotai grąžina Seimui pakartotinai svarstyti (per 2004 – 2006 m. Prezidentas V. Adamkus grąžino Seimui pakartotinai svarstyti 9 įstatymus¹²²). Įgyvendindamas šią teisę, Prezidentas siekia užkirsti kelią įsigaliooti įstatymui, kurio nuostatos, Prezidento nuomone, yra diskutuotinos ar nepriimtinos. Tačiau „suspensyvinio veto teisė tik sąlyginai tinkama kontroliuoti parlamento įstatymų leidybos funkcijas“¹²³, nes Prezidento grąžintą įstatymą Seimas gali iš naujo svarstyti ir priimti (Konstitucijos 72 str. 1 d.). Tokiu būdu pakartotinai Seimo apsvaistytas įstatymas laikomas priimtu, jei už jį balsavo daugiau kaip 1/2 visų Seimo narių. Tai viena iš Prezidento veto teisinių pasekmių, kuri panaikina įstatymų kontrolės galimybę.

Konstitucijos 72 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta antroji Prezidento veto teisės pasekmė, kuomet pakartotinai Seimo apsvaistytas įstatymas laikomas priimtu, jei buvo priimtos Prezidento teikiamos pataisos ir papildymai. Trečioji veto teisės pasekmė nustatyta Seimo statute, kuomet balsuojant priimamas Seimo sprendimas vetuotą įstatymą laikyti nepriimtu¹²⁴. Pirmuoju ir antruoju atveju Konstitucijoje įtvirtinta imperatyvi norma, kuomet Prezidentas tokius įstatymus privalo ne vėliau kaip per tris dienas pasirašyti ir nedelsiant oficialiai paskelbti. Taigi Prezidentas pasirašo ne tik Seimo apsvaistytą ir priimtą įstatymą su Prezidento pateiktomis pataisomis ir papildymais, bet ir įstatymą, liudijantį įveiktą Prezidento veto teisę. Kaip teigia L. Talat-Kelpša, Prezidento „veto teisė, kaip parodė praktika, yra realiai neefektyvi“¹²⁵. Be to, Lietuvos Prezidentas neturi „galių daryti įtaką įstatymų turiniui arba priversti Seimą derėtis dėl įstatymo turinio“¹²⁶. Respublikos Prezidento įstatymų kontrolės funkciją menkina dar ir tai, kad Prezidentas neturi teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl Seimo priimto įstatymo atitikimo Konstitucijai. Tokia Prezidento teisė įprasmintų įstatymų vetavimą.

Lietuvos Respublikos Konstitucija numato 71 straipsnyje ir tokią galimybę, kai Respublikos Prezidentas Seimo priimto įstatymo per dešimt dienų negrąžina ir nepasirašo. Tokiu atveju toks įstatymas įsigalioja po to, kai jį pasirašo ir oficialiai paskelbia Seimo Pirmininkas.

Referendumu priimtą įstatymą ar kitą aktą Prezidentas privalo pasirašyti ir oficialiai paskelbti ne vėliau kaip per penkias dienas (Konstitucijos 71 str. 3 d.). Jei nurodytu laiku

¹²² Lietuvos Respublikos Prezidento Valdo Adamkaus veikla 2004 – 2005 metais. Statistiniai duomenys. Prieiga per internetą 2006 11 20: <http://www.president.lt/file/veikla2005.pdf>; Lietuvos Respublikos Prezidento Valdo Adamkaus veikla 2005 – 2006 metais. Statistiniai duomenys. Prieiga per internetą 2006 11 20: http://www.president.lt/ftp/metine_ataskaita_2005_2006.pdf.

¹²³ Hollstein A. Valstybės organizacinis modelis Lietuvos Konstitucijoje: trečiasis kelias tarp prezidentinės ir parlamentinės sistemos?//Politologija. Nr. 2 (14). 1999. P. 31.

¹²⁴ Vinkleris P. Lietuvos Respublikos Prezidento statusas ir įgaliojimai. – Vilnius, 2002. P. 146.

¹²⁵ Talat-Kelpša L. Prezidentas ir įstatymų leidyba: veto teisės naudojimas Lietuvoje//Politologija. Nr. 2 (12). 1998. P. 67.

¹²⁶ Mesonis G. Prezidento veto stabdžių ir atsvarų sistemoje: efektyvumo teorinės ir praktinės prielaidos//Jurisprudencija. T 64 (56). 2005. P. 88.

Prezidentas to nepadaro, referendumu priimtas įstatymas įsigalioja po to, kai jį pasirašo ir oficialiai paskelbia Seimo Pirmininkas (Konstitucijos 71 str. 4 d.).

Vokietijos Pagrindinis įstatymas nustato tokius Federalinio prezidento įgaliojimus, susijusius su parlamentu (Bundestagu):

- sušaukia Bundestagą posėdžiui (39 str. 3 d.), tačiau R. Zippelius pastebi, kad tokia Federalinio prezidento teisė, atsižvelgiant į posėdžiavimo praktiką pagal šiandieninio Bundestago darbotvarkę, nebeturi didelės reikšmės¹²⁷;

- paleidžia Bundestagą (63 str. 4 d. ir 68 str.);

- parengia ir paskelbia federalinius įstatymus (82 str. 1 d.). Čia reikėtų atkreipti dėmesį į žodžio „parengia“ reikšmę. Vokietijos Pagrindinio įstatymo 82 straipsnio pirmos dalies vertime žodis „parengia“¹²⁸ reiškia „pasirašo“. Pagrindiniame įstatyme vartojamo žodžio „ausfertigen“¹²⁹ viena iš reikšmių yra „pasirašyti“¹³⁰. Daiktavardžio „Ausfertigung“ viena iš reikšmių yra tiesioginė nuoroda į Vokietijos Federacinės Respublikos įstatymų leidybos procesą, kuomet šis žodis reiškia Federalinio prezidento įstatymo teksto pasirašymą prieš jo paskelbimą¹³¹. Mokslinėje literatūroje taip pat šalia termino „Ausfertigung“ skliausteliuose arba vietoj šio termino rašoma „Unterzeichnung“ arba „unterzeichnen“ (pvz.: Gerlach I. Bundesrepublik Deutschland: Entwicklung, Strukturen und Akteure eines politischen Systems, 2. durchgesehene Auflage. – Opladen, 2002. S. 210; Rudzio W. Das politische System der Bundesrepublik Deutschland, 7., aktualisierte und erweiterte Auflage. – Wiesbaden, 2006. S. 296; Stein E. Staatsrecht, 16., neu bearbeitete Auflage. – Tübingen, 1998. S. 99.), kas reiškia „pasirašymas“ arba „pasirašyti“;

- Federalinis prezidentas skelbia įstatymo projektui svarstyti nepaprastųjų įstatymų leidybos procesą (81 str. 1 d.).

Federalinis prezidentas taip pat skiria Bundestago rinkimų dieną, tačiau šis Federalinio prezidento įgaliojimas yra įtvirtintas Federalinių rinkimų įstatyme (§ 16)¹³². Šis įgaliojimas patvirtina Federalinio prezidento politinio proceso saugotojo bei prižiūrėtojo vaidmenį. Šiuo

¹²⁷ Zippelius R., Würtenberger Th. Deutsches Staatsrecht: Ein Studienbuch, 31. Auflage. – München, 2005. S. 361.

¹²⁸ Jarašiūnas E., Mesonis G. (Sud.) Užsienio šalių konstitucijos. – Vilnius, 2004. P. 70.

¹²⁹ Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland, 10., Auflage. – Baden – Baden, 2002. S. 123.

¹³⁰ Duden Deutsches Universalwörterbuch, 3., völlig neu bearbeitete und erweiterte Auflage. – Mannheim, 1996. S. 175.

¹³¹ Ten pat. S. 175.

¹³² Federalinių rinkimų įstatymas. Prieiga per internetą 2006 11 20: <http://bundesrecht.juris.de/bundesrecht.bwahlg.pdf>

įgaliojimu Federalinis prezidentas tarsi atlieka organizacinę funkciją, kuri užtikrina valdžios institucijų nepertraukiamą ir sklandų darbą bei jų funkcijų įgyvendinimą.

Pagrindiniame įstatyme nustatyti du atvejai, kada Federalinis prezidentas gali paleisti Bundestagą. Kaip ir Lietuvos Konstitucijoje taip ir Vokietijos Pagrindiniame įstatyme numatomi Prezidentų įgaliojimai paleisti Seimą ir Bundestagą yra susiję su iškilusiais nesutarimais tarp įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžių. Pirmuoju atveju Federalinis prezidentas gali paleisti Bundestagą, kuomet Bundestagui nepasiseka išrinkti Federalinio kanclerio Bundestago narių balsų dauguma pagal Pagrindio įstatymo 63 straipsnio ketvirtą dalį. Antruoju atveju Federalinis prezidentas gali paleisti Bundestagą, kai Federalinė vyriausybė praranda parlamentinės daugumos pasitikėjimą (68 str. 1 d.). Šiais Federalinio prezidento įgaliojimais siekiama išspręsti susiklosčiusias valstybės valdyme problemas bei garantuoti politinio proceso stabilumą, todėl kai kurie autoriai šiuos Federalinio prezidento įgaliojimus vadina „rezervinėmis funkcijomis“, o kiti „krizinių situacijų“ įgaliojimais.

Federalinis prezidentas pagal Pagrindinio įstatymo 63 straipsnio ketvirtą dalį turi pasirinkimo teisę, kuomet jis gali parlamentinės mažumos išrinktą kandidatą paskirti Federaliniu kancleriu arba paleisti Bundestagą. Tokia situacija susiklosto tada, kai Federalinio prezidento pasiūlytas kandidatas į Federalinio kanclerio postą nėra išrenkamas. Tuomet Bundestagas per keturiolika dienų nuo rinkimų gali išrinkti Federalinį kanclerį, tačiau jam turi pritarti daugiau kaip pusė jo narių (63 str. 3 d.). Jei per šį laikotarpį rinkimai neįvyksta, tuomet vyksta naujas rinkimų turas, kuriame išrenkamas daugiausiai balsų gavęs kandidatas. Per septynias dienas Federalinis prezidentas turi tokį asmenį paskirti. Jei išrinktas asmuo nesurenka Bundestago narių balsų daugumos, tuomet Federalinis prezidentas turi galimybę per septynias dienas paskirti parlamentinės mažumos kandidatą į Federalinio kanclerio postą arba paleisti Bundestagą (63 str. 4 d.).

Akivaizdu, kad Pagrindinis įstatymas leidžia Federaliniam prezidentui paskirti kandidatą, nesurinkusį Bundestago narių balsų daugumos. Tačiau lemiantis aspektas šiuo atveju yra tai, kad šis parlamentinės mažumos kandidatas sulauktų pakankamai palaikymo, tokiu būdu išlaikant valdžios stabilumą. Tokia nuostata yra logiška, nes Pagrindinis įstatymas nenumato Bundestago paleidimo, kuomet egzistuoja stabili Federalinė vyriausybė. Todėl svarbu, kad Federalinis kancleris, negavęs Bundestago narių balsų daugumos, tačiau paskirtas Federalinio prezidento, ir visa Federalinė vyriausybė sugebėtų sėkmingai dirbti. Šiuo atveju svarbus Federalinio prezidento vaidmuo, nes jam priklauso teisė vertinti situaciją ir nuspręsti dėl Federalinio kanclerio bei dėl būsimos Federalinės vyriausybės ir politinės situacijos stabilumo. Tačiau, kaip pastebi J. Isensse

ir P. Kirchhof, tokia Federalinio prezidento teisė vertinti ir prognozuoti dėl būsimos Federalinės vyriausybės sugebėjimo dirbti bei stabilumo išlaikymo negali virsti teisine pareiga, mat tam trūksta konkrečių teisinių kriterijų¹³³. Teisinę kontrolės funkciją turintis Federalinis Konstitucinis Teismas galėtų spręsti šį Federalinės vyriausybės sudarymo klausimą, tačiau čia negali būti ignoruojama konstitucinė Federalinio prezidento teisė nuspręsti dėl parlamentinės mažumos kandidato paskyrimo į Federalinio kanclerio postą arba dėl Bundestago paleidimo.

Pagrindinio įstatymo 63 straipsnio ketvirta dalis aiškiai suponuoja Federalinio prezidento teisės skirti Federaliniu kancleriu kandidatą, nesurinkusį Bundestago narių balsų daugumos, pirmenybę prieš teisę paleisti Bundestagą.

Kita Federalinio prezidento teisė paleisti Bundestagą atsiranda jau po Federalinio kanclerio paskyrimo, kuomet Federalinė vyriausybė netenka parlamentinės daugumos pasitikėjimo. Ši Pagrindinio įstatymo 68 straipsnio pirma dalis numato Federaliniui kancleriui galimybę įsitikinti, ar Bundestago narių dauguma palaiko jį ir jo vyriausybę. Taigi pagal šį straipsnį Federalinis kancleris prašo Bundestago pareikšti jam pasitikėjimą. Jei Federalinio kanclerio prašymas pareikšti jam pasitikėjimą negauna Bundestago narių daugumos pritarimo, Federalinis prezidentas Federalinio kanclerio siūlymu gali per dvidešimt vieną dieną paleisti Bundestagą (68 str. 1 d.). Federalinio prezidento teisė paleisti Bundestagą prarandama, jei Bundestagas savo narių dauguma išrenka kitą Federalinį kanclerį. Reikia pastebėti, kad Federalinio kanclerio prašymas pareikšti jam pasitikėjimą balsuojant negauna Bundestago narių daugumos pritarimo, tuomet tai turi neigiamas pasekmes ne tik Federalinei vyriausybei, tačiau ir Bundestagui (Federalinis prezidentas Federalinės vyriausybės reikalavimu ir Bundesrato pritarimu gali paskelbti įstatymo projektui svarstyti nepaprastųjų įstatymų leidybos procesą) bei kiekvienam Bundestago nariui (Bundestago paleidimas).

Pagal Pagrindinio įstatymo 68 straipsnio pirmą dalį nėra nustatyti kiti pagrindai paleisti Bundestagą, išskyrus tai, kai Federaliniam kancleriui nepareiškiamas pasitikėjimas Bundestago narių dauguma. Tačiau yra pripažinta, kad egzistuoja materialūs pagrindai, nors ir nerašyti¹³⁴. Taigi Federalinis kancleris siūlo Federaliniam prezidentui paleisti Bundestagą, jei realiai Bundestage susiklosto toks jėgų santykis, kuomet apribojamos Federalinio kanclerio galimybės veikti arba kai jis nebegali įgyvendinti jį palaikančios parlamentinės daugumos politikos.

¹³³ Isensee J., Kirchhof P. (Hrsg.) Handbuch des Staatsrechts der Bundesrepublik Deutschland, Band III (Demokratie – Bundesorgane), 3., völlig neubearbeitete und erweiterte Auflage. – Heidelberg, 2005. S. 1079.

¹³⁴ Ten pat, s. 1080.

Pateisinamas Bundestago paleidimas, kai reikia pašalinti destabilizaciją, kuri susiklosto tada, kai realiai Federalinis kancleris netenka parlamentinės daugumos palaikymo.

Pagal Pagrindinio įstatymo 68 straipsnio pirmą dalį Federalinis prezidentas turi galimybę atmesti Federalinio kanclerio pasiūlymą paleisti Bundestagą arba remiantis šiuo pasiūlymu tai padaryti. Kaip ir Bundestago paleidimo atveju pagal Pagrindinio įstatymo 63 straipsnio ketvirtą dalį, taip ir šiuo Federalinis prezidentas turi situacijos vertinimo bei kontrolės funkciją, kuri šioje situacijoje yra netgi svarbesnė nei pirmuoju atveju¹³⁵. Taigi Federalinis prezidentas turi patikrinti Federalinio kanclerio iki pasiūlymo paleisti Bundestagą atliktus veiksmus bei jų atitikimą Pagrindiniam įstatymui. Federalinis prezidentas turi gerbti Federalinio kanclerio apsisprendimą ir negali šio apsisprendimo pakeisti savo asmeniniu politinės situacijos vertinimu¹³⁶. Federalinis prezidentas politines aplinkybes turėtų vertinti atsiribodamas nuo Federalinio kanclerio pasiūlymo bei nuo Bundestago balsavimo dėl Federalinio kanclerio pasitikėjimo klausimo. Federalinio prezidento apsisprendimui lemiamas kriterijus yra stabilios ir efektyviai dirbančios valdžios išlaikymas, todėl Federalinis prezidentas tiek atmesdamas Federalinio kanclerio pasiūlymą (palikdamas parlamentinės mažumos palaikomą Federalinę vyriausybę), tiek paleisdamas Bundestagą turi įvertinti situaciją ir priimti sprendimą.

Tarp Federalinio prezidento įgaliojimų nutrūkimo pagrindų nėra tokio pagrindo, kuomet būtų skelbiami pirmalaikiai Federalinio prezidento rinkimai, kas yra reglamentuojama Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir būtent susiję su Prezidento teise paskelbti pirmalaikius Seimo rinkimus. Lietuvos Respublikos Prezidento įgaliojimai paleisti Seimą atsveriami Seimo teise paskelbti pirmalaikius Prezidento rinkimus, tuo tarpu Federalinis prezidentas renkasi paleisti Bundestagą arba ne. Čia jo nevaržo Bundestago įgaliojimai, kurie galėtų būti Federalinio prezidento įgaliojimų nutrūkimo pagrindu, todėl Federalinis prezidentas turi apsisprendimo laisvę, ko negalima pasakyti apie Lietuvos Respublikos Prezidentą.

Vokietijos Pagrindinio įstatymo 82 straipsnio pirmoje dalyje nustatoma, kad pagal Pagrindinio įstatymo nuostatas priimtus įstatymus Federalinis prezidentas po kontrasignavimo pasirašo ir paskelbia Federaliniame įstatymų biuletenyje. Priešingai nei Lietuvos Respublikos Prezidentas Vokietijos Federalinis prezidentas neturi įstatymų leidybos iniciatyvos teisės (Pagrindinio įstatymo 76 straipsnis numato, kad įstatymų projektus teikia Federalinė vyriausybė,

¹³⁵ Degenhart Ch. Staatsrecht I: Staatszielbestimmungen, Staatsorgane, Staatsfunktionen, 10., neubearbeitet Auflage. – Heidelberg, 1994. S. 176.

¹³⁶ Isensee J., Kirchhof P. (Hrsg.) Handbuch des Staatsrechts der Bundesrepublik Deutschland, Band III (Demokratie – Bundesorgane), 3., völlig neubearbeitete und erweiterte Auflage. – Heidelberg, 2005. S. 1081.

Bundestago nariai arba Bundesratas) bei teisės vetuoti Bundestago priimtų įstatymų. Jis nėra „valdantis Prezidentas“¹³⁷, tačiau tai nesumažina jo vaidmens įstatymų leidybos procese.

Vokietijos Federalinio prezidento įgaliojimai pasirašyti Bundestago priimtus įstatymus yra ypatinga problema, nes kyla klausimas, ar Federalinio prezidento parašas tėra tik formalumas, ar šiuo parašu Federalinis prezidentas įgauna tikrinimo bei kontrolės funkciją, kuri yra diskutuotina remiantis tuo, kad Bundestagas, rengdamas įstatymus, prisiima atsakomybę už jų turinį¹³⁸, todėl Federaliniam prezidentui nelieta vietos veikti šioje srityje. Federalinio prezidento kontrolės funkcija įstatymų leidybos procese yra pripažinta, tačiau diskusijos tęsiamos dėl šios funkcijos apimties.

Remiantis vyraujančia nuomone, Federalinis prezidentas turi ne tik teisę, bet tai yra ir jo pareiga nepasirašyti įstatymo, kai yra įstatymas priimtas nesilaikant Pagrindinio įstatymo nuostatų ir reikalavimų (formali Federalinio prezidento teisė tikrinti¹³⁹). Toks Federalinio prezidento įgaliojimas įtvirtintas 82 straipsnio pirmoje dalyje, todėl tai nekelia abejonių.

Nuo 1949 metų Vokietijos Federacinėje Respublikoje yra buvę septyni kartai, kai Federalinis prezidentas nepasirašė įstatymo (paskutinis nepasirašymas yra Federalinio prezidento Horst Köhler¹⁴⁰). Tai rodo, kad Federalinis prezidentas turi taip pat ir teisę tikrinti ne tik formalius įstatymui taikomus reikalavimus, tačiau ir teisę tikrinti įstatymo turinio atitikimą Pagrindiniam įstatymui (materialinė Federalinio prezidento tikrinimo teisė¹⁴¹). Šie keli įstatymų nepasirašymo atvejai rodo, kad Federaliniai prezidentai pasinaudojo teise nepasirašyti Bundestago priimtų įstatymų tik egzistuojant „akivaizdžiam prieštaravimui konstitucijai“¹⁴². Tokia susiklosčiusi politinė praktika patvirtina Federalinio prezidento teisę ir pareigą nepasirašyti įstatymo, kuris akivaizdžiai prieštarauja Pagrindiniam įstatymui. Federalinio prezidento pareigą nepasirašyti įstatymo lemia jo priesaikos tekstas bei Pagrindinio įstatymo 20 straipsnis, kuriame nėra visiškai aiškiai įtvirtintas valdžių padalijimo principas, todėl juo besiremiant negalima griežtai atskirti Federalinio prezidento nuo įstatymų leidžiamosios valdžios. Tagi sutinkama, kad Federalinis prezidentas, įgyvendindamas prevencinę kontrolę ar vykdydamas Pagrindinio

¹³⁷ Isensee J., Kirchhof P. (Hrsg.) Handbuch des Staatsrechts der Bundesrepublik Deutschland, Band III (Demokratie – Bundesorgane), 3., völlig neubearbeitete und erweiterte Auflage. – Heidelberg, 2005. S. 1090.

¹³⁸ Katz A. Staatsrecht: Grundkurs im öffentlichen Recht, 14., neubearbeitete Auflage. – Heidelberg, 1999. S. 194.

¹³⁹ Ten pat, s. 195.

¹⁴⁰ Pranešimas spaudai. Prieiga per internetą 2006 11 02:

<http://www.bundespraesident.de/dokumente/-2.633675/Pressemitteilung/dokument.htm>.

¹⁴¹ Katz A. Staatsrecht: Grundkurs im öffentlichen Recht, 14., neubearbeitete Auflage. – Heidelberg, 1999. S. 195; Isensee J., Kirchhof P. (Hrsg.) Handbuch des Staatsrechts der Bundesrepublik Deutschland, Band III (Demokratie – Bundesorgane), 3., völlig neubearbeitete und erweiterte Auflage. – Heidelberg, 2005. S. 1091.

¹⁴² Isensee J., Kirchhof P. (Hrsg.) Handbuch des Staatsrechts der Bundesrepublik Deutschland, Band III (Demokratie – Bundesorgane), 3., völlig neubearbeitete und erweiterte Auflage. – Heidelberg, 2005. S. 1091.

įstatymo saugotojo vaidmenį, veikia šalia Federalinio Konstitucinio Teismo, kuriam priklauso prieštaravimo Pagrindiniam įstatymui fakto konstatavimo monopolis¹⁴³, ir tik esant akivaizdžiam prieštaravimui Pagrindiniam įstatymui nepasirašo Bundestago priimto įstatymo.

Pagrindinio įstatymo 81 straipsnio pirma dalis nustato Federalinio prezidento teisę paskelbti įstatymo projektui svarstyti nepaprastųjų įstatymų leidybos procesą, kuris įgalina Federalinę vyriausybę aktyviai dalyvauti įstatymų leidybos procese, kuomet Bundestagas šį procesą blokuoja. Lietuvos Respublikos Prezidentas tokios teisės neturi. Taigi toks Pagrindiniu įstatymu suteiktas įgaliojimas būdingas tik Federaliniam prezidentui, tačiau reikia pastebėti, kad Federalinis prezidentas nuo Pagrindinio įstatymo įsigaliojimo nei karto šia teise nepasinaudojo¹⁴⁴. Tačiau šis Federalinio prezidento įgaliojimas yra dar viena priemonė, esant krizinei situacijai, užtikrinti politinio proceso funkcionalumą.

Federalinis prezidentas nepaprastųjų įstatymų leidybos procesą gali paskelbti dviem atvejais. Pirmuoju atveju Federalinis prezidentas gali tai padaryti, kai Federalinio kanclerio prašymas pareikšti jam pasitikėjimą negauna Bundestago narių daugumos pritarimo, o Federalinis prezidentas nepaleidžia Bundestago, tačiau palieka valdžioje parlamentinės mažumos palaikomą Federalinę vyriausybę, kurios įstatymų projektą Bundestagas atmeta, nors Federalinė vyriausybė apibūdina jį kaip skubų (Pagrindinio įstatymo 68 str. 1 d., 81 str. 1 d.). Nepaprastųjų įstatymų leidybos procesą Federalinis prezidentas skelbia Federalinės vyriausybės reikalavimu bei Bundesrato pritarimu.

Antruoju atveju Federalinis prezidentas skelbia nepaprastųjų įstatymų leidybos procesą, kai Bundestagas atmeta įstatymo projektą, susijusį su Federalinio kanclerio prašymu pareikšti jam pasitikėjimą (Pagrindinio įstatymo 81 str. 1 d.).

Nepaprastųjų įstatymų leidybos procesui būdinga tai, kad įstatymo projektas gali būti vėl atmestas Bundestago arba priimtas tokios redakcijos, kurią Federalinė vyriausybė apibūdino kaip nepriimtina. Tačiau toks įstatymas laikomas priimtu, kai jam pritaria Bundesratas (Pagrindinio įstatymo 81 str. 2 d.).

Federalinis prezidentas negali skelbti nepaprastųjų įstatymų leidybos proceso prieš Federalinės vyriausybės valią. Be to jis privalo prieš įgyvendindamas šį įgaliojimą patikrinti, ar Federalinės vyriausybės reikalavimas atitinka Pagrindiniame įstatyme nustatytus reikalavimus. Federalinis prezidentas pažeistų Pagrindinį įstatymą, jei paskelbtų nepaprastųjų įstatymų procesą

¹⁴³ Katz A. Staatsrecht: Grundkurs im öffentlichen Recht, 14., neubearbeitete Auflage. – Heidelberg, 1999. S. 195.

¹⁴⁴ Isensee J., Kirchhof P. (Hrsg.) Handbuch des Staatsrechts der Bundesrepublik Deutschland, Band III (Demokratie – Bundesorgane), 3., völlig neubearbeitete und erweiterte Auflage. – Heidelberg, 2005. S. 1083.

neatsiradus 81 straipsnyje nustatytoms sąlygoms¹⁴⁵. Taigi Federalinis prezidentas turi teisę paskelbti nepaprastųjų įstatymų procesą, tačiau turi ir pareigą užtikrinti, kad nebūtų pasinaudota šiuo Federalinio prezidento įgaliojimu.

5. 2. Lietuvos Respublikos Prezidento ir Vokietijos Federalinio prezidento įgaliojimai santykiuose su vyriausybe

Pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją galima išskirti tokius Lietuvos Respublikos Prezidento įgaliojimus santykiuose su Vyriausybe:

- įgaliojimai formuojant Vyriausybę (84 str. 4 p., 9 p.),
- priima Vyriausybės atsistatydinimą ir prireikus paveda jai toliau eiti pareigas arba paveda vienam iš ministrų eiti Ministro Pirmininko pareigas, kol bus sudaryta nauja Vyriausybė, priima ministrų atsistatydinimą ir gali pavesti jiems eiti pareigas, kol bus paskirtas naujas ministras (84 str. 7 p.),
- priima Vyriausybės grąžinamus įgaliojimus išrinkus naują Seimą ir paveda jai eiti pareigas, kol bus sudaryta nauja Vyriausybė (84 str. 6 p.),
- Vyriausybei atsistatydinus ar Vyriausybei grąžinus įgaliojimus, ne vėliau kaip per penkiolika dienų teikia Seimui svarstyti Ministro Pirmininko kandidatūrą (84 str. 8 p.),
- Ministro Pirmininko teikimu paveda ne ilgesniam kaip 60 dienų laikui vienam iš ministrų pavaduoti Ministrą Pirmininką, kol jo nėra ar jis negali eiti savo pareigų, o kai tokio teikimo nėra, Prezidentas vienam iš ministrų paveda pavaduoti Ministrą Pirmininką (97 str. 2 d.)
- Seimo pritarimu atleidžia Ministrą Pirmininką (84 str. 5 p.),
- tarp Seimo sesijų sprendžia, ar leisti patraukti Ministrą Pirmininką ar ministrą baudžiamojon atsakomybėn, duoda leidimą juos suimti ar kitaip suvaržyti jų laisvę (100 str.).

Daugiausia problemų kelia Respublikos Prezidento įgaliojimai formuojant Vyriausybę tiek Konstitucijos normų, tiek politinės tikrovės atžvilgiu. Prasminga pateikti kelis išsiskiriančių nuomonių dėl Prezidento vaidmens pavyzdžius. Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarime teigiama, kad Seimo vaidmuo formuojant Vyriausybę yra esminis¹⁴⁶. L. Talat-Kelpša

¹⁴⁵ Isensee J., Kirchhof P. (Hrsg.) Handbuch des Staatsrechts der Bundesrepublik Deutschland, Band III (Demokratie – Bundesorgane), 3., völlig neubearbeitete und erweiterte Auflage. – Heidelberg, 2005. S. 1084.

¹⁴⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimas. Prieiga per internetą 2006 11 10: <http://lrkt.lt/dokumentai/1998/n8l0110a.htm>.

savo straipsnyje teigia, kad Konstitucija neįgalina Prezidento formuoti ministrų kabineto¹⁴⁷. Tačiau tokiai nuomonei dėl Prezidento įgaliojimų Vyriausybės formavimo procese galima ir paprieštarauti. Konstitucijos Komentaro II dalyje teigiama, kad sudarant Vyriausybę Prezidentui tenka svarbus vaidmuo¹⁴⁸. Kritikuojant Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimą, sutinkama, kad Respublikos Prezidentas yra ne mažiau svarbus subjektas Vyriausybės formavimo procese¹⁴⁹. Remiantis antrąja nuomone galima teigti, kad Prezidento neįmanoma išbraukti iš Vyriausybės formavimo proceso, nes taip būtų paneigtas ir Respublikos Prezidento Konstitucijos saugotojo vaidmuo bei jo svarbus vaidmuo užtikrinant sklandų ir nepertraukiamą valdžių darbą bei jų bendradarbiavimą, o ypač iškilus krizinėms situacijoms.

Lietuvos Konstitucija nustato, kad Respublikos Prezidentas Seimo pritarimu skiria Ministrą Pirmininką, paveda jam sudaryti Vyriausybę ir tvirtina jos sudėtį (84 str. 4 p.). Taigi Prezidentas Vyriausybės sudaryme dalyvauja ne vienas. Čia svarbus Prezidento ir Seimo bendradarbiavimas. Prezidentas teikia Seimui svarstyti kandidatūrą į Ministro Pirmininko postą, o Seimas pritaria šiai kandidatūrai arba ne. Respublikos Prezidento teisė siūlyti kandidatą yra nevaržoma, nors politinėje praktikoje Prezidentas neignoruoja Seimo daugumos valios. Be to, be Seimo pritarimo nebūtų sukeltos teisinės pasekmės ir Vyriausybė nebūtų pradėta formuoti.

Respublikos Prezidento vaidmuo, teikiant Seimui svarstyti Ministro Pirmininko kandidatūrą, turi politinį poveikį tuomet, kai Seimo dauguma neturi tvirtos nuomonės dėl būsimo Ministro Pirmininko. Kai Seime po Seimo rinkimų nėra aiškiai pasiskirsčiusios politinės jėgos, Prezidentas, prieš teikdamas Seimui kandidatą, turi įvertinti politinę situaciją, numatyti galimų politinių jėgų santykį. „Praktikoje Respublikos Prezidentas sprendimą priima po konsultacijų su Seime dominuojančių politinių jėgų lyderiais“¹⁵⁰ ir teikia Seimui svarstyti Ministro Pirmininko kandidatūrą. Bendradarbiaujant Prezidentui ir Seimui užtikrinamas nepertraukiamas ir efektyvus valdžių darbas bei stabili politinė situacija.

Pagal Konstitucijos 84 straipsnio devintą punktą Respublikos Prezidentas ministrus skiria ir atleidžia Ministro Pirmininko teikimu. Tokia Konstitucijos nuostata įtvirtina bendradarbiavimą tarp Prezidento ir Ministro Pirmininko. Be to Konstitucija nenumato, kad Prezidentas turi

¹⁴⁷ Talat-Kelpša L. Pusiau prezidentizmo link: Lietuvos institucinės reformos analizė//Politologija. Nr. 1 (7). 1996. P. 107.

¹⁴⁸ Jovaišas K. (Red.) Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras, II dalis. – Vilnius, 2002. P. 131.

¹⁴⁹ Kūris E. Politinių klausimų jurisprudencija ir Konstitucinio Teismo *obiter dicta*: Lietuvos Respublikos Prezidento institucija pagal Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimą//Politologija. Nr. 1 (11). 1998. P. 45.

¹⁵⁰ Jovaišas K. (Red.) Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras, II dalis. – Vilnius, 2002. P. 152.

besąlygiškai sutikti „su jam premjero pasiūlyta ministro kandidatūra“¹⁵¹. Tai galima pagrįsti profesorės T. Birmontienės nuomone, mat „negali ministrais būti paskirti asmenys, su kuriais prezidentui būtų problemiška dirbti“¹⁵². Nors skiriant ministrais Ministro Pirmininko pateiktus kandidatus Konstitucija nenumato Seimo pritarimo, Prezidentas vis dėlto neignoruoja parlamentinės daugumos nuomonės dėl Vyriausybės narių, kurių kandidatūros suderinamos Ministro Pirmininko su Seimo parlamentinės daugumos lyderiais. Taigi Prezidentas nėra visiškai laisvas skirdamas ministrus. Tai suponuoja ir Konstitucijos 92 straipsnio nuostata, kuria nustatoma, kad Vyriausybė gauna įgaliojimus veikti, kai Seimas posėdyje dalyvaujančių Seimo narių balsų dauguma pritaria jos programai. Respublikos Prezidentas, įgyvendindamas savo įgaliojimus Vyriausybės formavimo procese, turi į tai atsižvelgti. Respublikos Prezidentas personalinę Vyriausybės sudėtį tvirtina dekretu.

Lietuvos Respublikos Konstitucija nustato, kad Prezidentas atleidžia Ministrą Pirmininką, tačiau tam reikalingas Seimo pritarimas (84 str. 5 p.). Ministrus atleidžia Prezidentas Ministro Pirmininko teikimu (84 str. 9 p.).

Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinis įstatymas nustato tokius Federalinio prezidento įgaliojimus santykiuose su Federaline vyriausybe:

- siūlo kandidatą į Federalinio kanclerio postą (63 str. 1 d.),
- skiria išrinktą kandidatą Federaliniu kancleriu (63 str. 2 d.),
- skiria ir atleidžia federalinius ministrus (64 str. 1 d.),
- atleidžia Federalinį kanclerį (67 str. 1 d.),
- prašo Federalinį kanclerį ar federalinį ministrą eiti savo pareigas, kol bus paskirti jų įpėdiniai (69 str. 3 d.),
- tvirtina Federalinės vyriausybės darbo reglamentą (65 str.).

Pagrindinio įstatymo 63 straipsnio pirma dalis suteikia Federaliniam prezidentui teisę siūlyti Bundestagui Federalinį kanclerį. Tai Federalinio prezidento pareiga, nes vengdamas siūlyti kandidatą į Federalinio kanclerio postą, Federalinis prezidentas pažeistų Pagrindinį įstatymą¹⁵³. Pagrindinis įstatymas nenustato termino, per kurį Federalinis prezidentas turi pasiūlyti Federalinį

¹⁵¹ Kučinskaitė J. A. Brazauskas – V. Adamkus: kol kas lygiosios. Prieiga per internetą 2006 11 15: <http://www.veidas.lt/lt/leidinys.nrfull/41bd51f5375a0.2?veidas=58a9ee0d993c7b1>.

¹⁵² Ten pat.

¹⁵³ Isensee J., Kirchhof P. (Hrsg.) Handbuch des Staatsrechts der Bundesrepublik Deutschland, Band III (Demokratie – Bundesorgane), 3., völlig neubearbeitete und erweiterte Auflage. – Heidelberg, 2005. S. 1076.

kanclerį. Federalinio prezidento delsimas negali sustabdyti Federalinio kanclerio rinkimų, nes tokiu atveju Bundestagas renka Federalinį kanclerį be Federalinio prezidento pasiūlymo¹⁵⁴.

Pagrindinis įstatymas suteikia Federaliniui prezidentui visišką apsisprendimo laisvę siūlyti Federalinį kanclerį. Pagrindiniame įstatyme nenustatomi reikalavimai Federalinio prezidento siūlomam kandidatui. Federaliniui prezidentui nereikia specialiai siūlyti, pavyzdžiui, stipriausios frakcijos lyderio arba kokios nors didelės parlamentinės grupės atstovo. Tačiau pripažįstama, kad politinėje praktikoje Federalinis prezidentas visiškai eliminuojamas iš Federalinės vyriausybės sudarymo proceso¹⁵⁵, kuriame vyrauja parlamentas. Paaškęjus rinkimų į Bundestagą rezultatams, partijos pateikia rinkėjams būsimus kandidatus į Federalinio kanclerio postą¹⁵⁶, todėl Federalinis prezidentas negali stoti parlamentinei daugumai skersai kelio ir atmesti jau aiškų bei parlamentinės daugumos palaikomą kandidatą į Federalinio kanclerio postą. Toks politinių partijų elgesys yra diskutuotinas ir teisiškai nekorektiškas. Tačiau Federalinio prezidento vaidmuo politinėje tikrovėje sustiprėja, kuomet iškyla problemų sudarant koalicinę Federalinę vyriausybę ir ginčų dėl jos galimos sudėties¹⁵⁷. Šiuo atveju Federalinis prezidentas yra aktyvus Federalinės vyriausybės sudarymo procese. Be to jis vėl pasirodo ir veikia kaip nenutrūkstamo politinio dialogo saugotojas.

Pagrindiniame įstatyme nėra nuostatos dėl Bundestago narių daugumos palaikomo kandidato, kurį Federalinis prezidentas turėtų siūlyti, tačiau tam ir nėra pagrindo, nes Pagrindinis įstatymas įtvirtina nuostatą, kuri suteikia galimybę Bundestagui išrinkti savo Federalinį kanclerį. Pagal Pagrindinio įstatymo 63 straipsnio trečią dalį Bundestagas per keturiolika dienų nuo rinkimų, kuriuose nėra išrenkamas Federalinio prezidento pasiūlytas kandidatas, gali išrinkti Federalinį kanclerį, jeigu tam pritaria daugiau kaip pusė jo narių.

Be teisės siūlyti Federalinį kanclerį Federaliniam prezidentui priklauso ir kontrolės funkcija¹⁵⁸. Federalinį kanclerį renka Bundestagas. Išrinktu laikomas tas, kuris gauna Bundestago narių balsų daugumą. Federalinis prezidentas, prieš skirdamas Federalinį kanclerį, turi patikrinti, ar įvykę rinkimai yra galiojantys, ar išrinktas asmuo sutiko eiti Federalinio kanclerio pareigas ir ar kandidatas atitiko visus reikalavimus būti renkamam į Federalinio kanclerio postą.

¹⁵⁴ Isensee J., Kirchhof P. (Hrsg.) Handbuch des Staatsrechts der Bundesrepublik Deutschland, Band III (Demokratie – Bundesorgane), 3., völlig neubearbeitete und erweiterte Auflage. – Heidelberg, 2005. S. 1076.

¹⁵⁵ Ipsen J. Regierungsbildung im Mehrparteiensystem, in: Juristenzeitung, 5/2006, S. 220.

¹⁵⁶ Zippelius R., Würtenberger Th. Deutsches Staatsrecht: Ein Studienbuch, 31. Auflage. – München, 2005. S. 360 – 361.

¹⁵⁷ Ipsen J. Regierungsbildung im Mehrparteiensystem, in: Juristenzeitung, 5/2006. S. 221.

¹⁵⁸ Gabriel W. O., Holtmann E. (Hrsg.) Politisches System der Bundesrepublik Deutschland, 3., völlig überarbeitete und erweiterte Auflage. – München, 2004. S. 299; Isensee J., Kirchhof P. (Hrsg.) Handbuch des Staatsrechts, Band III (Demokratie – Bundesorgane), 3., völlig neubearbeitete und erweiterte Auflage. – Heidelberg, 2005. S. 1078.

Pagal Pagrindinio įstatymo 63 straipsnio antrą dalį Federalinis prezidentas privalo išrinktą kandidatą paskirti Federaliniu kancleriu (taip pat ir pagal 63 str. 4 d., 67 str. 1 d.), o pagal 67 straipsnio pirmą dalį jį atleisti. Pagal vyraujančią nuomonę tiek skiriant, tiek atleidžiant Federalinės vyriausybės narius Federalinis prezidentas turi teisę tikrinti, ar Federalinės vyriausybės nariai atitinka ne tik formalius Pagrindinio įstatymo reikalavimus, bet ir kitas sąlygas prieš einant ministro pareigas (pvz.: ar atsisakoma narystės federalinių žemių parlamentų vyriausybėj)¹⁵⁹. Taigi vykdydamas šias pareigas Federalinis prezidentas turi vadovautis teisine kontrolės funkcija.

Federalinės vyriausybės narius, federalinius ministrus, Federalinis prezidentas skiria ir atleidžia Federalinio kanclerio siūlymu (64 str. 1 d.). Nors iki šių dienų nėra nustatytos Federalinio prezidento kontrolės ir tikrinimo ribos dėl kandidatų į ministrus, Vokietijos politinėje praktikoje Federalinis prezidentas su Federaliniu kancleriu galimą ginčą dėl būsimų ministrų visuomet išsprendžia, tačiau šiame ginče dažniausiai laimi Federalinis kancleris.¹⁶⁰ Taip pat kaip ir Lietuvos Respublikos Prezidentas Vokietijos Federalinis prezidentas Federalinės vyriausybės narius atleidžia ne savo apsisprendimu, o priversti atsistatydinti taip pat negali (Pagrindinio įstatymo 64 str. 1 d., 67 str. 1 d.).

5. 3. Lietuvos Respublikos Prezidento ir Vokietijos Federalinio prezidento santykiai su teismine valdžia

Pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją teisingumą Lietuvoje vykdo tik teismai (109 str. 1 d.). Respublikos Prezidentas dalyvauja teisminės valdžios formavimo procese. Prezidentas teikia Seimui Aukščiausiojo Teismo teisėjų kandidatūras (Konstitucijos 84 str. 11 p.), todėl skiriant „Aukščiausiojo Teismo teisėjus, būtinas Respublikos Prezidento ir Seimo sutarimas dėl kandidatūrų“¹⁶¹.

Seimo pritarimu Prezidentas skiria Apeliacinio teismo teisėjus. Šiuo atveju yra būtinas Seimo pritarimas, kuris sukelia teisines pasekmes.

Prezidentas skiria apygardų ir apylinkių teismų teisėjus, keičia jų darbo vietas, o įstatymo numatytais atvejais teikia Seimui atleisti teisėjus (Konstitucijos 84 str. 11 p.).

¹⁵⁹ Stein E. Staatsrecht, 16., neu bearbeitete Auflage. – Tübingen, 1998. S. 100.

¹⁶⁰ Gabriel W. O., Holtmann E. (Hrsg.) Politisches System der Bundesrepublik Deutschland, 3., völlig überarbeitete und erweiterte Auflage. – München, 2004. S. 301.

¹⁶¹ Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E., Maksimaitis M., Mesonis G., Normantas A., Pumputis A., Vaitiekienė E., Vidrinskaitė S., Žilys J. Lietuvos konstitucinė teisė. – Vilnius, 2001. P. 744.

Dėl teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų Prezidentui pataria speciali įstatymo numatyta teisėjų institucija (Konstitucijos 112 str. 6 d.) – Teisėjų taryba, kurios „patarimas sukelia teisinius padarinius: jei nėra šios institucijos patarimo, Respublikos Prezidentas negali priimti sprendimo dėl teisėjo paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atkleidimo iš pareigų“¹⁶².

Respublikos Prezidentas teikia Seimui trijų Konstitucinio Teismo teisėjų kandidatūras (Konstitucijos 84 str. 12 p.).

Pagal Konstituciją Prezidentas turi teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl Vyriausybės aktų neprieštaravimo Konstitucijai arba įstatymams (106 str. 3 d.). Vokietijos Federalinis prezidentas neturi teisės kreiptis į Federalinį Konstitucinį Teismą nei dėl Federalinės vyriausybės aktų, nei dėl Bundestago priimtų įstatymų, nes tai absoliuti Federalinio Konstitucinio teismo teisė tikrinti šių aktų ir įstatymų neprieštaravimą Pagrindiniam įstatymui ir federaliniams įstatymams.

Konstitucija nustato, kad teisėjai negali būti patraukti baudžiamojon atsakomybėn, suimti, negali būti kitaip suvaržyta jų laisvė be Respublikos Prezidento sutikimo tarp Seimo sesijų (114 str. 2 d.).

Lietuvos Respublikos Prezidentas teikia malonę nuteistiesiems (Konstitucijos 84 str. 23 p.). Prezidentas dekretu tvirtina malonės komisiją, kuri svarsto nuteistųjų malonės prašymus ir teikia dėl jų pasiūlymus. Malonės Komisijos posėdžiams vadovauja Respublikos Prezidentas.

Vokietijos Pagrindinis įstatymas nustato, jog Federalinis prezidentas skiria ir atleidžia federalinius teisėjus (60 str. 1 d.). Šiuo atveju Federalinis prezidentas turi teisę patikrinti, ar buvo laikomasi federalinių teisėjų rinkimų tvarkos pagal Pagrindinio įstatymo 94 ir 95 straipsnius¹⁶³. Jei Federalinis prezidentas mano, kad teikiamos jam federalinių teisėjų kandidatūros prieštarauja Pagrindiniam įstatymui, jis gali neskirti šių asmenų federaliniais teisėjais. Tas pats galioja ir atleidžiant federalinius teisėjus. Tačiau priešingai nei Federaliniam prezidentui atsisakant pasirašyti Bundestago priimtą įstatymą dėl akivaizdaus prieštaravimo Pagrindiniam įstatymui čia Federalinis prezidentas nėra įpareigotas skirti ar atleisti federalinius teisėjus tik tuomet, kai yra akivaizdaus prieštaravimo Pagrindiniam įstatymui atvejis¹⁶⁴. Federaliniui prezidentui suteikiama teisė tikrinti federalinių teisėjų skyrimą ir atleidimą pagal Pagrindinio įstatymo normas.

¹⁶² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas. Prieiga per internetą 2006 11 19: <http://lrkt.lt/dokumentai/1999/n911221a.htm>; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas. Prieiga per internetą 2006 11 19: <http://www.lrkt.lt/dokumentai/2006/n060509.htm>.

¹⁶³ Zippelius R., Würtenberger Th. Deutsches Staatsrecht: Ein Studienbuch, 31. Auflage. – München, 2005. S. 361.

¹⁶⁴ Jarass H. D., Pieroth B. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland: Kommentar, 8., Auflage. – München, 2006. S. 701.

Pagal Pagrindinio įstatymo 58 straipsnį federalinių teisėjų skyrimas ir atleidimas yra kontrasignuojami.

Pagrindinio įstatymo 60 straipsnis numato, kad Federalinis prezidentas savo kompetenciją skirti ir atleisti federalinius teisėjus gali perduoti kitoms valdžios institucijoms. Tokia Federalinio prezidento teisė suponuoja silpną jo įtaką teisminės valdžios formavimo procese, nes Federalinis prezidentas šioje srityje veikia daugiau kaip pasirašantis dėl federalinių teisėjų asmuo. Tuo tarpu Lietuvos Respublikos Prezidentas aktyviai dalyvauja teisminės valdžios srityje bendradarbiaudamas tiek su Seimu, tiek su Vyriausybe, tardamasis su specialia įstatymo nustatyta institucija – Teismų taryba dėl teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų.

Kaip ir Lietuvos Prezidentas Federalinis prezidentas įgyvendina malonės teisę (Pagrindinio įstatymo 60 str. 2 d.). Pagrindinis įstatymas nustato, kad Federalinis prezidentas malonės teisę įgyvendina Federacijos mastu, t. y. tada, kai malonės teisę įgyvendinti nėra įgalios federalinės žemės. Šį įgaliojimą Federalinis prezidentas taip gali perduoti kitoms valdžios institucijoms (Pagrindinio įstatymo 60 str. 3 d.).

5. 4. Lietuvos Respublikos Prezidento ir Vokietijos Federacinės Respublikos Federalinio Prezidento įgaliojimai užsienio politikoje

Lietuvos Respublikos Konstitucija suteikia Respublikos Prezidentui reikšmingus įgaliojimus užsienio politikoje. Respublikos Prezidentas:

- sprendžia pagrindinius užsienio politikos klausimus, kartu su Vyriausybe vykdo užsienio politiką (84 str. 1 p.);
- pasirašo Lietuvos Respublikos tarptautines sutartis, teikia jas ratifikuoti Seimui (84 str. 2 p.);
- Vyriausybės teikimu skiria ir atšaukia Lietuvos Respublikos diplomatinis atstovus užsienio valstybėse ir prie tarptautinių organizacijų, priima užsienio valstybių diplomatinį atstovų įgaliojamuosius ir atšaukiamuosius raštus, teikia aukščiausius diplomatinis rangus ir specialius vardus (84 str. 3 p.).

Respublikos Prezidentui Konstitucijoje nustatyti įgaliojimai yra probleminis klausimas politinės tikrovės atžvilgiu. Diskutuojama dėl Prezidento vaidmens užsienio politikoje jam

įgyvendinant Konstitucijos suteiktus įgaliojimus, nes šioje srityje veikia ne tik Respublikos Prezidentas, tačiau ir kitos valdžios institucijos.

Pagal Konstitucijos 84 straipsnio pirmą punktą Respublikos Prezidentas sprendžia pagrindinius užsienio politikos klausimus, tačiau kyla klausimas, kiek realiai Prezidentas gali nulemti ir įtakoti sprendimus užsienio politikoje ir kokie yra pagrindiniai užsienio politikos klausimai, kuriuos sprendžia Respublikos Prezidentas. Nors Prezidentui pagal Konstituciją priklauso tiesioginė kompetencija užsienio politikoje¹⁶⁵, ši jo kompetencija yra ribojama Vyriausybės ir Seimo. Tokiu atveju Respublikos Prezidentas nėra savarankiškai ir savo nuožiūra sprendžiantis pagrindinius užsienio politikos klausimus subjektas, nes „didelė dalis pagrindinių užsienio politikos klausimų sprendžiama Vyriausybėje ir Užsienio reikalų ministerijoje“¹⁶⁶. Be to, Vyriausybė dažnai priima ir sprendimus dėl tarptautinių sutarčių sudarymo tikslingumo, mat toks įgaliojimas Vyriausybei šalia Respublikos Prezidento nustatytas Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatyme. Taigi ir tarptautinių sutarčių pasirašymas politinėje tikrovėje nėra vien tik Respublikos Prezidento kompetencija.

Svarbi Respublikos Prezidento teisė užsienio politikos srityje nustatoma Konstitucijos 106 straipsnio penktoje dalyje. Prezidentas gali prašyti Konstitucinio Teismo išvados, ar Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys neprieštarauja Konstitucijai. Tokios Federalinio prezidento teisės Vokietijos Pagrindinis įstatymas nenustato. Lietuvos Konstitucija tiesiogiai įtvirtina formalią Respublikos Prezidento kontrolės teisę tikrinti tarptautinių sutarčių atitikimą Lietuvos Respublikos Konstitucijai, o taip pat ir atsvarą Vyriausybės įgaliojimams vykdant ir įgyvendinant užsienio politiką.

Konstitucija nustato Respublikos Prezidento įgaliojimą teikti tarptautines sutartis Seimui ratifikuoti (84 str. 2 p.). Taigi Prezidentas yra vienintelis Konstitucijoje nustatomas tarptautinių sutarčių teikimo ratifikavimui subjektas. Tuo tarpu Seimo kompetencija dėl tarptautinių sutarčių apsiriboja jų atmetimu arba pritarimu joms. Seimui Konstitucija nesuteikia platesnių įgaliojimų užsienio politikoje, nes užsienio politikos klausimų neįmanoma išspręsti įstatymų leidyba. Įstatymų leidybos procedūra trukdytų valstybei funkcionuoti tarptautiniu lygiu¹⁶⁷. Taigi Seimas nėra pagrindinė užsienio politikos klausimų sprendimo institucija.

Skiriant ir atšaukiant Lietuvos Respublikos diplomatinis atstovus Konstitucija nustato Respublikos Prezidento ir Vyriausybės bendradarbiavimą (84 str. 3 p.). Tačiau Respublikos

¹⁶⁵ Hollstein A. Valstybės organizacinis modelis Lietuvos Konstitucijoje: trečiasis kelias tarp prezidentinės ir parlamentinės sistemos?//Politologija. Nr. 2 (14). 1999. P. 29.

¹⁶⁶ Vinkleris P. Lietuvos Respublikos Prezidento statusas ir įgaliojimai. – Vilnius, 2002. P. 109.

¹⁶⁷ Ten pat, p. 94.

Prezidentas nėra apribojamas skirti Vyriausybės teikiamą kandidatą. Prezidentas vadovaujasi savo nuožiūra skirti arba neskirti Vyriausybės teikiamą kandidatą diplomatinio atstovu.

Egzistuojant Konstitucijos nustatytų Prezidento įgaliojimų nesutikimui su politine tikrove labai svarbi Respublikos Prezidento asmenybė. Svarbūs ir jo sugebėjimai identifikuoti egzistuojančią politinę situaciją, jo išsilavinimas, patirtis, sugebėjimas veikti ir pasinaudoti jam Konstitucijos suteiktais įgaliojimais. P. Vinkleris akcentuoja, kad svarbu, kiek Prezidentas pats imasi iniciatyvos vykdyti užsienio politiką¹⁶⁸. Tačiau tai galioja Prezidentui veikiant ne tik užsienio politikoje, bet ir kitose srityse. Lietuvos Respublikos Prezidento įstatymo 9 straipsniu suteikiama Prezidentui teisė pasisakyti Lietuvos nacionaliniame radijuje ir televizijoje šalies vidaus ir užsienio klausimais. Pasinaudodamas šia teise Respublikos Prezidentas gali įtakoti valstybės politiką, neleisti valstybės politikams ir valdžios institucijoms piktnaudžiauti ir naudotis Konstitucijos suteiktais įgaliojimais.

Dėl Vokietijos Federalinio prezidento įgaliojimų egzistuoja kontraversiškos nuomonės. Pavyzdžiui, R. Zippelius laikosi nuomonės, kad Federalinis prezidentas neturi jokios savarankiškos kompetencijos veikti užsienio politikoje¹⁶⁹. Tuo tarpu J. Isensee ir P. Kirchhof teigia, kad Federalinis prezidentas šioje srityje nėra kitų valdžios institucijų sprendimų marionetė, todėl negalima nuvertinti jo įgaliojimų veikiant užsienio politikoje¹⁷⁰.

Vokietijos Pagrindinis įstatymas Federalinio prezidento įgaliojimus užsienio politikos srityje nustato 59 straipsnyje:

- Federalinis prezidentas atstovauja Federacijai tarptautiniuose santykiuose;
- Federacijos vardu sudaro sutartis su užsienio valstybėmis;
- Akredituoja ir priima pasiuntinius.

Pagal Pagrindinio įstatymo 59 straipsnį Federalinio prezidento atstovavimas tarptautiniuose santykiuose yra įmanomas, kiek tai yra susiję su visos Vokietijos Federacinės Respublikos atstovavimu. Federalinis prezidentas neatstovauja, kuomet numatytas federalinių žemių atstovavimas tarptautiniuose santykiuose.

Atstovavimas tarptautiniuose santykiuose yra Federalinio prezidento veiklos monopolija, nes tik jam vienam pagal Pagrindinį įstatymą suteikti įgaliojimai veikti šioje srityje. Tačiau čia yra probleminis klausimas, kurį suponuoja ir tam tikri politinėje praktikoje egzistuojantys

¹⁶⁸ Vinkleris P. Lietuvos Respublikos Prezidento statusas ir įgaliojimai. – Vilnius, 2002. P. 109.

¹⁶⁹ Zippelius R., Würtenberger Th. Deutsches Staatsrecht: Ein Studienbuch, 31. Auflage. – München, 2005. S. 360.

¹⁷⁰ Isensee J., Kirchhof P. (Hrsg.) Handbuch des Staatsrechts, Band III (Demokratie – Bundesorgane), 3., völlig neubearbeitete und erweiterte Auflage. – Heidelberg, 2005. S. 1097.

neatitikimai Pagrindiniam įstatymui. Pagrindiniame įstatyme sąvoka atstovavimas yra neapibrėžta ir nekonkretizuota, todėl kyla ginčai, kiek ir kaip Federalinis prezidentas yra įgaliotas veikti užsienio politikoje atstovaudamas Vokietijos Federaciją.

Atstovavimas tarptautiniuose santykiuose suprantamas plačiai, todėl ginčijamasi tiek dėl administracinių sutarčių, tiek dėl Federalinio prezidento veiksmų, kurie nesukelia teisinių pasekmių¹⁷¹. Pastarieji atspindi Federalinio prezidento reprezentacinę funkciją, kai Federalinis prezidentas reprezentuoja valstybę už jos ribų, pavyzdžiui, vykdamas į oficialius susitikimus užsienio šalyse, taip pat ir privačiose kelionėse, politiniai pasisakymai, dalyvavimas įvairiose konferencijose. Tačiau ir tokie Federalinio prezidento veiksmai gali įtakoti bei nulemti Vokietijos Federacinės Respublikos padėtį tarptautinėje arenoje.

Be Pagrindiniame įstatyme Federaliniam prezidentui suteiktų įgaliojimų atstovauti Federaciją tarptautiniuose santykiuose valstybės politinėje praktikoje egzistuoja nerašyti įgaliojimai užsienio politikoje veikti kitiems valstybės organams. Taigi pagrindinė veikėja užsienio politikoje yra Federalinė vyriausybė, kuri formuoja ir nusprendžia dėl užsienio politikos turinio bei yra atsakinga Bundestagai. Federalinė vyriausybė sprendžia ir dėl tarptautinių sutarčių turinio¹⁷². Čia svarbus ir Bundestagas, kuris federaliniu įstatymu tvirtina Federalinio prezidento sudarytas sutartis, kurios reglamentuoja Federacijos politinius santykius arba yra susijusios su Federacijos įstatymų leidybos objektais (Pagrindinio įstatymo 59 str. 2 d.). Federalinis prezidentas, tarptautiniuose santykiuose atstovaudamas Vokietijos Federaciją, nėra savarankiškai veikiantis užsienio politikoje. Jis laikosi Federalinės vyriausybės ir Bundestago suformuotos užsienio politikos.

Federalinio prezidento vaidmens užsienio politikoje nereikėtų nuvertinti, nes jis, turėdamas pareigą apginti ir saugoti visuomenės gerovę, gali pasipriešinti užsienio politikoje veikiantiems valstybės organams. Nors Federaliniam prezidentui nėra Pagrindiniu įstatymu suteiktos aktyvaus pasipriešinimo vykdomai užsienio politikai galimybės, jis gali užkirsti kelią veiksams, kurie gali sukelti pavojų visuomenės gerovei ir prieštarauja Pagrindiniam įstatymui¹⁷³. Federalinis prezidentas savo viešomis kalbomis gali veikti ir formuoti politinį

¹⁷¹ Isensee J., Kirchhof P. (Hrsg.) Handbuch des Staatsrechts, Band III (Demokratie – Bundesorgane), 3., völlig neubearbeitete und erweiterte Auflage. – Heidelberg, 2005. S. 1096.

¹⁷² Mangoldt v. H., Klein F., Starck Ch. (Hrsg.) Kommentar zum Grundgesetz, Band 2 (Artikel 20 bis 82), 5., vollständig neubearbeitete Auflage. – München, 2005. S. 1483.

¹⁷³ Isensee J., Kirchhof P. (Hrsg.) Handbuch des Staatsrechts, Band III (Demokratie – Bundesorgane), 3., völlig neubearbeitete und erweiterte Auflage. – Heidelberg, 2005. S. 1097 – 1098.

klimatą¹⁷⁴. Didelę reikšmę turi Federalinio prezidento politinis aktyvumas, jo kompetencija, politinės situacijos supratimas ir sugebėjimas ją įvertinti, jo vertybės ir nuostatos bei asmenybė.

Tiek Lietuvos Respublikos Konstitucija, tiek Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinis įstatymas suteikia Respublikos Prezidentui ir Federaliniam prezidentui plačius įgaliojimus veikti užsienio politikoje. Labai svarbios šioje veikimo srityje yra Respublikos Prezidento ir Federalinio prezidento asmenybės, jų kompetencija, situacijos žinojimas. Svarbu ir tai, kiek abiejų valstybių Prezidentai, naudodamiesi jiems suteiktais įgaliojimais užsienio politikos srityje, imasi iniciatyvos politiškai aktyviai veikti užsienio politikoje bei ją įtakoti.

¹⁷⁴ Jesse E. Die Wahlen zum Bundespräsidenten 1949 – 2004, in: Gesellschaft – Wirtschaft – Politik 2 (2004), S. 145.

Išvados

1. Lietuvos Respublikos Prezidento ir Vokietijos Federalinio prezidento teisinę padėtį lemia ir jos skirtumus abiejose valstybėse suponuoja valstybės valdymo forma. Lietuvos Respublikos valstybės valdymo forma įvardijama kaip pusiau prezidentinė arba parlamentinė su pusiau prezidentinės elementais. Vokietijos Federacinės Respublikos valstybės valdymo forma yra parlamentinė. 1992 metų Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir 1949 metų Vokietijos Pagrindiniame įstatyme įtvirtinti Prezidentų institutai ir valstybės valdymo formos yra nulemtos istorinių, politinių, geopolitinių, socialinių veiksnių.

2. Lietuvos Respublikos Prezidentas renkamas Tautos tiesioginiuose rinkimuose. Vokietijos Federalinis prezidentas renkamas Federaliniame susirinkime, kuris susideda iš Bundestago narių ir vienodo skaičiaus narių, kurie pagal proporcinę rinkimų sistemą išrenkami iš federalinių žemių parlamentų ir kurie yra nebūtinai šių parlamentų nariai. Abiejų valstybių Prezidentai renkami penkerių metų kadencijai.

Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Vokietijos Pagrindinis įstatymas nustato, kad Respublikos Prezidentas ir Federalinis prezidentas gali būti renkami dvi kadencijas iš eilės. Trečiai kadencijai abiejų valstybių Prezidentai gali būti renkami po penkerių metų pertraukos. Priešingai nei Vokietijos Pagrindinis įstatymas Lietuvos Respublikos Konstitucija numato apsaugą galimybei pasinaudoti Prezidento postu.

3. Lietuvos Respublikos Prezidento įgaliojimai nutrūksta, kai pasibaigia laikas, kuriam jis buvo išrinktas, įvyksta pirmalaikiai Respublikos Prezidento rinkimai, atsistatydina iš pareigų, kai Prezidentas miršta, Seimas pašalina jį iš pareigų apkaltos proceso tvarka, kai Seimas, atsižvelgdamas į Konstitucinio Teismo išvadą, 3/5 visų Seimo narių balsų dauguma priima nutarimą, kuriuo konstatuojama, kad Respublikos Prezidento sveikatos būklė neleidžia jam eiti savo pareigų. Šių įgaliojimų nutrūkimo pagrindų sąrašas yra išsamus ir baigtinis.

Vokietijos Federalinio prezidento įgaliojimų nutrūkimo pagrindai yra jo kadencijos pabaiga, mirtis, atsistatydinimas, tarnybos praradimas apkaltos proceso tvarka Federaliniame Konstituciniame Teisme bei Pagrindiniu įstatymu nustatytų reikalavimų kandidatui į Federalinio prezidento postą praradimas. Priešingai nei numatyta Lietuvos Respublikos Konstitucijoje Federalinio prezidento susirgimas kaip vienas iš jo įgaliojimų nutrūkimo pagrindų nenustatomas.

Lietuvos Respublikos Konstitucija nustato apkaltos procedūrą Respublikos Prezidentui, tačiau joje nustatyti pagrindai nėra tiksliai apibrėžti, mat šiurkštus Konstitucijos pažeidimas bei

priesaikos sulaužymas gali būti plačiai ir nevienprasmiskai interpretuojami. Tuo tarpu Vokietijos Pagrindinis įstatymas konkrečiai apibrėžia, jog apkaltos procedūros pagrindai yra tyčinis Pagrindinio įstatymo ar kitų federalinių įstatymų pažeidimas. Priešingai nei Lietuvos Respublikos Konstitucija Vokietijos Pagrindinis įstatymas nenumato nusikaltimo kaip apkaltos procedūros pagrindo tokiu būdu attribojant konstitucinę atsakomybę nuo baudžiamosios.

4. Vykstančios diskusijos dėl Lietuvos valstybės valdymo formos suponuoja skirtingą požiūrį apie Respublikos Prezidento teisinę padėtį. Remiantis teisės normų analize ir politine praktika atskiriems Prezidento įgaliojimams suteikiamas skirtingas svoris. Tačiau atlikus lyginamąją analizę, Lietuvos Respublikos Prezidento įgaliojimų apimtis yra didesnė nei Vokietijos Federalinio prezidento. Vokietijos Federalinio prezidento institutas bei jo galios, įtvirtintos Pagrindiniame įstatyme, taip pat yra nuolatinių diskusijų objektas dėl jo įgaliojimų įgyvendinimo galimybių ar dėl jo galių politinės reikšmės. Tokių nuomonių išsiskyrimą lemia abiejų valstybių Prezidentų galių realaus įgyvendinimo galimybės, nes politinė tikrovė dažnai skiriasi nuo Konstitucijose įtvirtintų Prezidentų galių.

5. Respublikos Prezidentui Konstitucijos suteikti įgaliojimai paleisti Seimą sustiprina jo vaidmenį Vyriausybės formavimo procese. Be to, Prezidentas tokiu būdu įgaliojamas išspręsti iškilusį valdžių nesutarimą bei garantuoti sklandų tolimesnį jų darbą ir stabilią politinę situaciją. Tačiau Seimas tokiems Prezidento įgaliojimams turi atsvarą: Prezidentui paskelbus pirmalaikius Seimo rinkimus, naujai išrinktas Seimas 3/5 visų Seimo narių balsų dauguma gali paskelbti pirmalaikius Respublikos Prezidento rinkimus. Šie Seimui suteikti įgaliojimai sumažina Prezidento galimybę paskelbti pirmalaikius Seimo rinkimus.

Vokietijos Pagrindiniame įstatyme numatomi Prezidentų įgaliojimai paleisti Bundestagą yra susiję su iškilusiais nesutarimais tarp įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžių. Federalinio prezidento nevaržo Bundestago įgaliojimai, kurie galėtų būti Federalinio prezidento įgaliojimų nutrūkimo pagrindu, todėl Federalinis prezidentas turi apsisprendimo laisvę. Tačiau Federalinis prezidentas yra suvaržytas stabilios valdžios prioritetu, todėl jo sprendimas paleisti Bundestagą priklauso nuo susiklosčiusios situacijos, kurią jis turi teisingai įvertinti ir priimti sprendimą.

6. Lietuvos Respublikos Prezidentas turi įstatymų leidybos iniciatyvos teisę bei įstatymų veto teisę. Įgyvendindamas veto teisę, Prezidentas siekia užkirsti kelią įsigaliooti įstatymui, kurio nuostatos, Prezidento nuomone, yra diskutuotinos ar nepriimtinos. Tačiau Prezidento grąžintą įstatymą Seimas gali iš naujo svarstyti ir priimti. Respublikos Prezidentas

neturi teisės kreiptis į Lietuvos Respublikos Konstitucinį Teismą dėl Seimo priimtų įstatymų. Taip panaikinama Respublikos Prezidento įstatymų kontrolės galimybė.

Priešingai nei Lietuvos Respublikos Prezidentas Vokietijos Federalinis prezidentas neturi įstatymų leidybos iniciatyvos teisės bei teisės vetuoti Bundestago priimtų įstatymų. Tačiau susiklosčiusi politinė praktika patvirtina Federalinio prezidento teisę ir pareigą nepasirašyti įstatymo, kuris akivaizdžiai prieštarauja Pagrindiniam įstatymui, tokiu būdu suteikiant Federaliniam prezidentui galimybę veikti šalia Federalinio Konstitucinio Teismo, įgyvendinant kontrolės funkciją.

7. Abiejų valstybių Prezidentai dalyvauja Vyriausybės formavimo procese, tačiau susiklosčiusi politinė praktika lemia Respublikos Prezidento ir Federalinio prezidento Ministro Pirmininko ir Federalinio kanclerio kandidatūros priklausomybę nuo Seimo bei Bundestago daugumos pozicijos siūlomo kandidato atžvilgiu. Valstybių Prezidentai yra valdžių bendradarbiavimo garantai, todėl tiek Lietuvos Respublikos Prezidentas, tiek Vokietijos Federalinis prezidentas turi atsižvelgti į politinę situaciją ir garantuoti jos stabilumą.

8. Pagal Lietuvos Konstituciją Prezidentas turi teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl Vyriausybės aktų neprieštaravimo Konstitucijai arba įstatymams. Vokietijos Federalinis prezidentas neturi teisės kreiptis į Federalinį Konstitucinį Teismą nei dėl Federalinės vyriausybės aktų, nei dėl Bundestago priimtų įstatymų, nes tai absoliuti Federalinio Konstitucinio teismo teisė tikrinti šių aktų ir įstatymų neprieštaravimą Pagrindiniam įstatymui ir federaliniams įstatymams.

9. Svarbūs Prezidentų įgaliojimai Konstitucijoje ir Pagrindiniame įstatyme nustatyti užsienio politikos srityje, tačiau realus jų įgyvendinimas politinėje tikrovėje menkesnis, nes Lietuvos Respublikos Prezidento ir Vokietijos Federalinio prezidento kompetencija šioje srityje yra ribojama kitų valdžios institucijų. Lietuvos Prezidentas gali prašyti Konstitucinio Teismo išvados, ar Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys neprieštarauja Konstitucijai. Vokietijos Pagrindinis įstatymas tokios Federalinio prezidento teisės nenustato.

10. Lietuvos Prezidento ir Vokietijos Federalinio prezidento galia priklauso nuo jų asmeninių savybių, t. y. jų kompetencijos, situacijos išmanymo, sugebėjimo pasinaudoti viešuma ir tokiu būdu įtakoti politiką bei nulemti jos kryptis.

Raktiniai žodžiai: Lietuvos Respublikos Konstitucija, Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinis įstatymas, Lietuvos Respublikos Prezidentas, Vokietijos Federacinės Respublikos Federalinis prezidentas

Prezidento teisinė padėtis Lietuvos Respublikoje ir Vokietijos Federacinėje Respublikoje: lyginamoji analizė

Santrauka

1992 metų Lietuvos Respublikos Konstitucijoje reglamentuojamas Respublikos Prezidento institutas yra atspindys kompromisinio pasirinkimo tarp parlamentinės ir prezidentinės demokratinės santvarkos. Vokietijos 1949 metų Pagrindiniame įstatyme Federalinis prezidentas yra parlamentinės respublikos veikėjas. Skirtingos abiejų valstybių valdymo formos suponuoja Lietuvos Respublikos Prezidento bei Vokietijos Federalinio prezidento teisinės padėties skirtumus, tačiau įgalina pastebėti ir panašumus.

Prezidentų įgaliojimai, įtvirtinti teisės normomis, bei jų realus įgyvendinimas politinėje tikrovėje iššaukia diskusijas visuomenėje ir bandymus išspręsti Lietuvos Respublikos Prezidento bei Vokietijos Federalinio prezidento formalaus bei realaus vaidmens klausimą teisinėje bei mokslinėje literatūroje. Formalių ir realių Lietuvos ir Vokietijos Prezidentų įgaliojimų dvilypumo problema suformuoja visuomenėje neadekvatų Prezidento kaip valstybės institucijos vaidmens supratimą. Be to keliamas klausimas ir dėl abiejų Prezidentų teisinės padėties stiprinimo bei efektyvinimo.

Lietuvoje pasigendama autorių, rašančių Vokietijos Federacinės Respublikos Federalinio prezidento teisinės padėties tema. Neabejotinai Vokietijos istorinė patirtis ir konstitucionalizmo raida yra svarbi daugeliui Rytų Europos valstybių, todėl daug dėmesio teisinėje ir mokslinėje literatūroje skiriama Vokietijos valstybės valdymo formai, jos federacinei santvarkai. Prasminga yra šio darbo tema, nes darbe dėmesys skiriamas Lietuvos ir Vokietijos Prezidentų teisei padėčiai naudojant lyginamosios analizės metodą. Vokietijos Federalinio prezidento teisinė padėtis nagrinėjama remiantis naujais šaltiniais vokiečių kalba.

Šio darbo tyrimo objektas yra Lietuvos Respublikos Prezidento ir Vokietijos Federalinio prezidento teisinės padėties lyginamoji analizė nagrinėjant teisės normas ir susiklosčiusią abiejų valstybių politinę praktiką. Darbe analizuojami dabartiniai Lietuvos ir Vokietijos Prezidentų

institutai, įtvirtinti Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindiname įstatyme.

Analizuojant Lietuvos Prezidento ir Vokietijos Federalinio prezidento teisinę padėtį dėmesys skiriamas abiejų valstybių Prezidentų insituto formavimuisi, nagrinėjami jų įgaliojimai kitų valstybės valdžios institucijų atžvilgiu, pareigų užėmimo tvarka bei įgaliojimų pasibaigimas ir jų pavadavimas, Prezidentų įgaliojimai užsienio reikalų politikoje.

Key words: Constitution of the Republic of Lithuania, Fundamental Law of the Federal Republic of Germany, The President of the Republic of Lithuania, The Federal President of the Federal Republic of Germany

The Legal Status Of The President In The Republic Of Lithuania And In The Federal Republic In Germany: Comparative Analysis

Summary

The Presidential institution is described in the Constitution of the Republic of Lithuania (1992) as a reflection of the choice made between two types of governing systems: parliamentary democracy and presidential democracy. In the Fundamental Law of Germany (1949) the Federal President is described as a politician in a parliamentary republic. Although two different forms of government in both states disclose the differences of presidential institution, the similarities are also obvious.

Presidential authority, established by legal acts, and its implementation into a political reality gives basis for discussions in the society and attempts to decide upon the role of the President of the Republic of Lithuania and the Federal President of Germany. Both formal and real roles are discussed in judicial and scientific literature. This double character of formal and real authority of both Lithuanian and German presidents forms inadequate understanding of the President as a state institution. Also there exists a problem of a judicial position of both presidents as well as a problem of strengthening it and making it more effective.

In Lithuania there are only few authors dealing with the topic of Federal President of the Federal Republic of Germany and its judicial position. There is no doubt that its historic experience and the development of constitutionalism is important to many states of Eastern Europe. For this reason so much attention in judicial and scientific literature is paid both to the form of government in Germany and to its federal system of government. The topic of this work is rather meaningful as a great attention to the judicial position of both presidents is paid. The method of comparative analysis was applied in the work. The judicial position of the president of the Federal Republic of Germany is analysed taking into consideration the newest sources of information in German.

Though the main subject of this work is the comparative analysis of present presidential institutions in two different countries legal acts, political experience of both countries have been analysed, too. Much attention is given to the formation of presidential institution, to authority in connection to other governing institutions, to all the legal procedures of becoming a president, canying and passing presidential duties.

Literatūros sąrašas

Norminė literatūra ir šaltiniai

1. Die Verfassung des Deutschen Reiches („Weimarer Reichsverfassung“). Prieiga per internetą 2006 11 10: <http://www.verfassungen.de/de/de19-33/verf19-i.htm>.
2. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland, 10., Auflage. – Baden – Baden, 2002.
3. Įstatymas dėl Federalinio prezidento rinkimų Federaliniame susirinkime. Prieiga per internetą 2006 11 13: http://www.gesetze-im-internet.de/bpr_swahlg/BJNR002300959.html.
4. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos aktas „Dėl Lietuvos nepriklausomos valstybės atstatymo“//Žin., 1990. Nr. 9-222.
5. Lietuvos Respublikos Konstitucija. – Vilnius, 2004.
6. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimas. Prieiga per internetą 2006 11 10: <http://lrkt.lt/dokumentai/1998/n8l0110a.htm>
7. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d. nutarimas. Prieiga per internetą 2006 11 15: <http://www.lrkt.lt/dokumentai/1999/n9l0511a.htm>.
8. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas. Prieiga per internetą 2006 11 19: <http://www.lrkt.lt/dokumentai/2006/n060509.htm>.
9. Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymas. Prieiga per internetą 2006 11 14: http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=267498.
10. Lietuvos Respublikos vyriausybės įstatymas. Prieiga per internetą 2006 11 05: http://www.lrv.lt/vyr_istatymas.pdf.
11. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25d. nutarimas. Prieiga per internetą 2006 11 15: <http://www.lrkt.lt/dokumentai/2004/n040525.htm>.

Kita literatūra

12. Andersen U., Woyke W. (Hrsg.) Handwörterbuch des politischen Systems der Bundesrepublik Deutschland, 5., aktualisierte Auflage. –Bonn, 2003.
13. Arendt H. Totalitarizmo ištakos. – Vilnius, 2001.
14. Baltijos šalių istorija. – Vilnius, 2000.

15. Berg W. Staatsrecht: Grundriß des Staatsorganisationsrechts und der Grundrechte, 4., neubearbeitete Auflage. – Dresden, 2004.
16. Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E., Maksimaitis M., Mesonis G., Normantas A., Pumputis A., Vaitiekienė E., Vidrinskaitė S., Žilys J. Lietuvos konstitucinė teisė. – Vilnius, 2001.
17. Biunaras F. P., Doranas P. Ž., Stevanas D., Vialis K. Ž. Istorija 3. – Vilnius, 1995.
18. Brockhaus Enzyklopädie, 19., völlig neu bearbeitete Auflage, Band XVII (Pes – Rac). – Mannheim, 1992.
19. Burkiczak Ch. Die Bundesversammlung und die Wahl des Bundespräsidenten – Rechtliche Grundlagen und Staatspraxis, in: Juristische Schulung: Zeitschrift für Studium und Referendariat 44 (2004).
20. Decker F. Hände weg vom Präsidenten!, in: Berliner Republik 2 (2004).
21. Degenhart Ch. Staatsrecht I: Staatszielbestimmungen, Staatsorgane, Staatsfunktionen, 10., neubearbeitet Auflage. – Heidelberg, 1994.
22. Drechsler H., Hilligen W., Neumann F. Gesellschaft und Staat: Lexikon der Politik, 10., neubearbeitete und erweiterte Auflage. – München, 2003.
23. Duden Deutsches Universalwörterbuch, 3., völlig neu bearbeitete und erweiterte Auflage. – Mannheim, 1996.
24. Fromme F. K. Die Volkswahl des Bundespräsidenten ist kein Risiko, in: Recht und Politik 40 (2004).
25. Gabriel W. O., Holtmann E. (Hrsg.) Politisches System der Bundesrepublik Deutschland, 3., völlig überarbeitete und erweiterte Auflage. – München, 2004.
26. Gerlach I. Bundesrepublik Deutschland: Entwicklung, Strukturen und Akteure eines politischen Systems, 2. durchgesehene Auflage. – Opladen, 2002.
27. Hesse J. J., Ellwein Th. Das Regierungssystem der Bundesrepublik Deutschland, Band I, 9., vollständig neu bearbeitete Auflage. – Berlin, 2004.
28. Hesselberger D. Das Grundgesetz: Kommentar für die politische Bildung, 13. Auflage. – Bonn, 2003.
29. Hollstein A. Valstybės organizacinis modelis Lietuvos Konstitucijoje: trečiasis kelias tarp prezidentinės ir parlamentinės sistemas?//Politologija. Nr. 2 (14). 1999.
30. Ipsen J. Regierungsbildung im Mehrparteiensystem, in: Juristenzeitung, 5/2006.

31. Isensee J., Kirchhof P. (Hrsg.) Handbuch des Staatsrechts, Band III (Demokratie – Bundesorgane), 3., völlig neubearbeitete und erweiterte Auflage. – Heidelberg, 2005.
32. Ismayr W. (Hrsg.) Die politischen Systeme Osteuropas, 2., aktualisierte und überarbeitete Auflage. – Opladen, 2004.
33. Ismayr W. (Hrsg.) Die politischen Systeme Westeuropas, 3., aktualisierte und überarbeitete Auflage. – Opladen, 2003.
34. Jarass H. D., Pieroth B. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland: Kommentar, 8., Auflage. – München, 2006.
35. Jarašiūnas E., Mesonis G. (Sud.) Užsienio šalių konstitucijos. – Vilnius, 2004.
36. Jesse E. Die Wahlen zum Bundespräsidenten 1949 – 2004, in: Gesellschaft – Wirtschaft – Politik 2 (2004).
37. Jesse E. Soll der Bundespräsident direkt gewählt werden?, in: Liberal, Vierteljahreshefte für Politik und Kultur 2 (2004).
38. Jovaišas K. (Red.) Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras, II dalis. – Vilnius, 2002.
39. Katz A. Staatsrecht: Grundkurs im öffentlichen Recht, 14., neubearbeitete Auflage. – Heidelberg, 1999.
40. Konstitucingumas ir pilietinė visuomenė. – Vilnius, 2003.
41. Korte K. R., Fröhlich M. Politik und Regieren in Deutschland: Strukturen, Prozesse, Entscheidungen. – Paderborn, 2004.
42. Kūris E. Politinių klausimų jurisprudencija ir Konstitucinio Teismo *obiter dicta*: Lietuvos Respublikos Prezidento institucija pagal Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimą//Politologija. Nr. 1 (11). 1998.
43. Lietuvių enciklopedija, T. XXIII (Pinaklis – Prezidentas). – Bostonas, 1961.
44. Luchterhandt O. (Hrsg.) Neue Regierungssysteme in Osteuropa und der GUS: Probleme der Ausbildung stabiler Machtinstitutionen, 2., aktualisierte Auflage. – Berlin, 2002.
45. Lukošaitis A. Prezidentas Lietuvos politinėje sistemoje: vietos ir galių paieškos//Politologija. Nr. 2 (12). 1998.
46. Mangoldt v. H., Klein F., Starck Ch. (Hrsg.) Kommentar zum Grundgesetz, Band 2 (Artikel 20 bis 82), 5., vollständig neubearbeitete Auflage. – München, 2005.
47. Mesonis G. Prezidento veto stabdžių ir atsvarų sistemoje: efektyvumo teorinės ir praktinės prielaidos//Jurisprudencija. T. 64 (56). 2005.

48. Mesonis G. Valstybės valdymo forma konstitucinėje teisėje: Lietuvos Respublika Vidurio ir Rytų Europos kontekste. – Vilnius, 2003.
49. Ragauskas P. Lietuvos Respublikos Prezidento statusas ir įgaliojimai//Teisės problemos. Nr. 2 (40). 2003.
50. Ragauskas P. Lietuvos Respublikos Prezidento vaidmuo įstatymų leidyboje//Politologija. Nr. 4 (28). 2002.
51. Rudzio W. Das politische System der Bundesrepublik Deutschland, 7., aktualisierte und erweiterte Auflage. – Wiesbaden, 2006.
52. Schwammel I. Rolle und Position der deutschen Bundespräsidenten in der Europapolitik 1969 – 1999. In: Die Bundesrepublik Deutschland und die europäische Einigung 1949 – 2000. – Stuttgart 2004.
53. Stein E. Staatsrecht, 16., neu bearbeitete Auflage. – Tübingen, 1998.
54. Šiuolaikinė konstitucija: studijos apie užsienio šalių konstitucinį reguliavimą. – Vilnius, 2005.
55. Talat-Kelpša L. Prezidentas ir įstatymų leidyba: veto teisės naudojimas Lietuvoje//Politologija. Nr. 2 (12). 1998.
56. Talat-Kelpša L. Pusiau prezidentizmo link: Lietuvos institucinės reformos analizė//Politologija. Nr. 1 (7). 1996.
57. Vaišvila A. Teisinės valstybės koncepcija Lietuvoje. – Vilnius, 2000.
58. Vaitiekienė. E., Vidrinskaitė S. Lietuvos konstitucinės teisės įvadas. – Vilnius, 2001.
59. Valančius K. L. Lietuvos valstybės konstitucijos. – Vilnius, 2001.
60. Viljamsonas G. SS: nuo gatvės kovotojų iki daugiagalvės hidros. – Kaunas, 1998.
61. Vinklerienė D. Vinkleris P. Respublikos Prezidento įgaliojimai užsienio politikoje: Konstitucija ir konstitucinė tikrovė//Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis. T. 19 (2001).
62. Vinkleris P. Lietuvos Respublikos Prezidento statusas ir įgaliojimai. – Vilnius, 2002.
63. Vinkleris P. Prezidento institucijos teisė perduoti Seimo priimtus teisės aktus tautos referendumui//Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis. T. 17 (2001).
64. Vitkus G. Politologija. – Vilnius, 1998.

65. Zippelius R., Würtenberger Th. Deutsches Staatsrecht: Ein Studienbuch, 31. Auflage. – München, 2005.

Internetiniai puslapiai

66. Bakaveckas A. Lietuvos Respublikos Prezidento įgaliojimai vykdomosios valdžios srityje//Jurisprudencija. T. 42 (34). 2003. Prieiga per internetą 2006 11 01: <http://www.mruni.lt/leidyba.htm>.

67. Die Wahl des Bundespräsidenten: Beendigung des Amtes. Prieiga per internetą 2006 11 13: <http://www.bundespraesident.de/Amt-und-Funktion/Verfassungsrechtliche-Grundlag-11029/Wahl-des-Bundespraesidenten.htm>

68. Direktwahl des Bundespräsidenten. Prieiga per internetą 2006 05 29: <http://www.forschungsstelle-direkte-demokratie.de/>.

69. Kučinskaitė J. A. Brazauskas – V. Adamkus: kol kas lygiosios. Prieiga per internetą 2006 11 15: <http://www.veidas.lt/lt/leidinys.nrfull/41bd51f5375a0.2?veidas=58a9ee0d993c7b1>.

70. Lietuvos Respublikos Prezidento Valdo Adamkaus veikla 2004 – 2005 metais. Statistiniai duomenys. Prieiga per internetą 2006 11 20: <http://www.president.lt/file/veikla2005.pdf>.

71. Lietuvos Respublikos Prezidento Valdo Adamkaus veikla 2005 – 2006 metais. Statistiniai duomenys. Prieiga per internetą 2006 11 20: http://www.president.lt/ftp/metine_ataskaita_2005_2006.pdf.

72. www.bundespraesident.de

73. www.bundesregierung.de

74. www.bundestag.de

75. www.bundesverfassungsgericht.de

76. www.lrkt.lt

77. www.lrs.lt

78. www.lrv.lt

79. www.president.lt

80. www.verfassungen.de

81. Žilys J. 1992 m. spalio 25 d. Lietuvos Respublikos Konstitucijos kai kurios teisinės ir politinės ištakos//Jurisprudencija. T. 30 (22), 2002. Prieiga per internetą 2006 11 09: <http://www.mruni.lt/leidyba.htm>.

Priedai

Priedas Nr. 1

Lietuvos Respublikos Prezidentai:

Antanas Smetona 1919 04 01 – 1920 06 19

Aleksandras Stulginskis 1922 12 21 – 1926 06 07

Kazys Grinius 1926 06 07 – 1926 12 19

Antanas Smetona 1926 12 19 – 1940 06 15

Algirdas Mykolas Brazauskas 1993 02 25 – 1998 02 25

Valdas Adamkus 1998 02 26 – 2003 02 25

Rolandas Paksas 2003 02 26 – 2004 04 06

Artūras Paulauskas, laikinai einantis Prezidento pareigas 2004 04 06 – 2004 07 12

Valdas Adamkus 2004 07 12 – dabar

<http://www.president.lt/institucija/istorija>

Priedas Nr. 2

Vokietijos Federacinės Respublikos Federaliniai prezidentai:

Prof. Dr. Theodor Heuss 1949 – 1959

Heinrich Lübke 1959 – 1969

Dr. Dr. Gustav W. Heinemann 1969 – 1974

Walter Scheel 1974 – 1979

Prof. Dr. Karl Carstens 1979 – 1984

Dr. Richard von Weizsäcker 1984 – 1994

Prof. Dr. Roman Herzog 1994 – 1999

Johannes Rau 1999 – 2004

Horst Köhler 2004 – dabar

<http://www.bundespraesident.de/-,11055/Die-deutschen-Bundespraesident.htm>